

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANA BİLİM DALI

KURUMSAL FAKTÖRLERİN GELİR EŞİTSİZLİĞİNE
ETKİSİ: SEÇİLMİŞ ÜLKELER ÜZERİNE EKONOMETRİK
BİR ANALİZ

MALİYE YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA KIZILKAYA

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Yüksel ÇAĞDAŞ

BOLU, TEMMUZ 2025

KABUL VE ONAY SAYFASI

Büşra KIZILKAYA tarafından hazırlanan “**KURUMSAL FAKTÖRLERİN GELİR EŞİTSİZLİĞİNE ETKİSİ: SEÇİLMİŞ ÜLKELER ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Maliye Ana Bilim Dalı Maliye Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir. 28/07/2025

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel ÇAĞDAŞ
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Eyüp AKBULUT
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye

Doç. Dr. Gonca GÜNGÖR GÖKSU
Sakarya Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu ve Şablonuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir
- aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

.....

BÜŞRA KIZILKAYA

ÖZET

KURUMSAL FAKTÖRLERİN GELİR EŞİTSİZLİĞİNE ETKİSİ: SEÇİLMİŞ ÜLKELER ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA KIZILKAYA

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANA BİLİM DALI

MALİYE YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

(TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ YÜKSEL ÇAĞDAŞ)

BOLU, TEMMUZ - 2025

XIII + 166 sayfa

Bu çalışma, kurumsal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamakta olup yönetim göstergelerinin ve ekonomik özgürlük düzeylerinin gelir eşitsizliğiyle olan ilişkisini değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, 2002-2022 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak, gelir düzeylerine göre sınıflandırılan 49 ülke için panel veri analizi uygulanmıştır. Gelir eşitsizliği göstergesi olarak Gini katsayısı bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Kurumsal kalite Dünya Bankası'nın yönetim göstergeleri (hesap verebilirlik, siyasi istikrar, hükümet etkinliği, hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele vb.) ile Heritage Foundation'ın ekonomik özgürlük alt endeksleri (mülkiyet hakları, yargı etkinliği, iş özgürlüğü, vergi yükü vb.) olmak üzere iki temel kaynak üzerinden temsil edilmiştir. Analizde kişi başına düşen gelir, AR-GE harcamaları, kamu harcamaları, vergi gelirleri, işsizlik ve enflasyon gibi makroekonomik göstergeler kontrol değişkeni olarak modele dahil edilmiştir. Mevcut literatürde genellikle yönetim göstergeleri temel alınırken, bu çalışmada kurumsal kaliteyi hem yönetim hem de ekonomik özgürlük boyutlarıyla çok boyutlu şekilde ele alması bu bileşenlerin analize dâhil edilmesi, kurumsal yapı ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi daha kapsamlı biçimde inceleme imkânı sunmaktadır.

Ayrıca ülkelerin gelir düzeylerine göre gruplandırılarak karşılaştırmalı analiz yapılması ve geniş bir değişken setinin kullanılması, ampirik analiz açısından güçlü bir çerçeve sağlamaktadır. Elde edilen bulgular, kurumsal kalitenin gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu ve bu etkinin özellikle düşük ve düşük-orta gelirli ülkelerde daha belirgin düzeyde ortaya çıktığını göstermektedir. Kurumsal göstergelerdeki iyileşmelerin eşitsizliği azaltıcı, bozulmaların ise artırıcı yönde etkili olduğu tespit edilmiştir. Böylece kurumsal yapının yalnızca ekonomik performans değil, aynı zamanda gelir dağılımı açısından da kritik bir rol oynadığı ortaya konulmuştur.

ANAHTAR KELİMELER: Kurumsal Faktörler, Gelir Eşitsizliği, Panel Veri Analizi

ABSTRACT

THE EFFECT OF INSTITUTIONAL FACTORS ON INCOME INEQUALITY: AN ECONOMETRIC ANALYSIS ON SELECTED COUNTRIES

MASTER THESIS

BÜŞRA KIZILKAYA

BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF PUBLIC FINANCE

(SUPERVISOR: ASSIST. PROF. DR. YÜKSEL ÇAĞDAŞ)

BOLU, JULY 2025

XIII + 166 pages

This study aims to analyze the impact of institutional factors on income inequality. For this purpose, panel data analysis was applied to 49 countries classified by income level, using annual data from the period 2002–2022. The Gini coefficient was used as the dependent variable to represent income inequality. Institutional quality was measured using two main sources: the World Bank's governance indicators (such as voice and accountability, political stability, government effectiveness, rule of law, and control of corruption) and sub-indices of economic freedom from the Heritage Foundation (including property rights, judicial effectiveness, business freedom, tax burden, etc.). In the analysis, macroeconomic indicators such as GDP per capita, R&D expenditures, public spending, tax revenues, unemployment, and inflation were included as control variables. While the existing literature predominantly focuses on governance indicators, this study offers a more comprehensive examination of institutional quality by incorporating both governance and economic freedom dimensions. This multidimensional approach provides a broader framework to explore the relationship between institutional structure and income inequality.

Furthermore, conducting a comparative analysis based on countries' income groups and employing an extensive set of variables strengthen the empirical framework of the study. The findings reveal that institutional quality has a statistically significant effect on income inequality, particularly in low and lower-middle-income countries. Improvements in institutional indicators are found to reduce inequality, while deteriorations exacerbate it. These results highlight that institutional structure plays a critical role not only in economic performance but also in shaping the distribution of income.

KEYWORDS: Institutional Factors, Income Inequality, Panel Data Analysis

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
GRAFİK LİSTESİ	ix
TABLO LİSTESİ	x
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	xi
TEŞEKKÜR	xii
1. GİRİŞ.....	13
2. BİRİNCİ BÖLÜM.....	17
2.1 GELİR DAĞILIMI KAVRAMI VE BAŞLICA TÜRLERİ	17
2.2 Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramı	17
2.3 Gelir Dağılımı Türleri.....	19
2.3.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı	19
2.3.2 Kişisel Gelir Dağılımı.....	20
2.3.3 Sektörel Gelir Dağılımı	20
2.3.4 Bölgesel Gelir Dağılımı	21
2.3.5 Birincil Gelir Dağılımı	22
2.3.6 İkincil Gelir Dağılımı	23
2.4 GELİR EŞİTSİZLİĞİNİ BELİRLEMEDE KULLANILAN ÖLÇÜTLER.....	24
2.4.1 Lorenz Eğrisi	25
2.4.2 Gini Katsayısı	26
2.4.3 Kuznets Eğrisi	27
2.4.4 Yüzde Paylar Analizi.....	28
2.4.5 Theil Endeksi.....	29
2.4.6 Atkinson Eşitsizlik Ölçütü.....	29
2.5 KURUMSAL FAKTÖRLER	30
2.5.1 Kurum ve Kurumsal Kalite Kavramı.....	30
2.5.2 Eski Kurumsal İktisat	32
2.5.3 Yeni Kurumsal İktisat.....	34
2.5.4 Mülkiyet Hakları	37
2.5.5 Hesap Verilebilirlik	39
2.5.6 Siyasi İstikrar / Politik İstikrar	40
2.5.7 Hükümet Etkinliği	42
2.5.8 Hukukun Üstünlüğü.....	43
2.5.9 Yolsuzluk.....	45
2.5.10 Kayıt Dışı Ekonomi	47

2.6 Kurumsal Faktörlerin Ölçüm Yöntemleri.....	48
2.6.1 Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri	49
2.6.2 Heritage Foundation: Ekonomik Özgürlükler Endeksi	49
2.6.3 Freedom House: Özgürlük Endeksi.....	50
2.6.4 Yolsuzluk Algı Endeksi.....	51
2.7 GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLE KURUMSAL FAKTÖRLER ARASINDAKİ İLİŞKİ	52
3. İKİNCİ BÖLÜM	55
3.1 GELİR GRUPLARINDA KURUMSAL FAKTÖRLERİN DEĞİŞİMİ... ..	55
3.2 GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN DEĞİŞİMİ	57
3.3 GELİR EŞİTSİZLİĞİ ve KİŞİ BAŞI GELİRİN İNCELENMESİ.....	58
3.3.1 Düşük Gelirli Ülkeler	58
3.3.2 Düşük-orta Gelirli Ülkeler.....	59
3.3.3 Yüksek-orta Gelirli Ülkeler	61
3.3.4 Yüksek Gelirli Ülkeler.....	63
3.4 KİŞİ BAŞINA DÜŞEN MİLLİ GELİR VE EKONOMİK BÜYÜME GÖSTERGELERİNİN İNCELENMESİ.....	64
3.4.1 Düşük Gelirli Ülkelerde KBDMG ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki.....	64
3.4.2 Düşük-orta Gelirli Ülkelerde KBDMG ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki.....	66
3.4.3 Yüksek-orta Gelirli Ülkelerde KBDMG ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki.....	67
3.4.4 Yüksek Gelirli Ülkelerde KBDMG ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki.....	68
3.5 KURUMSAL FAKTÖRLER VE GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN İNCELENMESİ	69
3.5.1 Düşük Gelirli Ülkeler	69
3.5.2 Düşük- Orta Gelirli Ülkeler	76
3.5.3 Yüksek-Orta Gelirli Ülkeler	82
3.5.4 Yüksek Gelirli Ülkeler.....	89
4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	97
4.1 Kurumsal Faktörler Konulu Teorik Çalışmalar.....	97
4.2 Kurumsal Faktörler ve Gelir Eşitsizliği Konulu Ampirik Literatür	98
4.3 Seçilmiş Ülkeler Üzerine Ampirik Analiz.....	118
4.4 Panel Veri Analizi.....	118
4.5 Panel Veri Testleri	120
4.5.1 Model Seçimi: Hausman Testi	120
4.5.2 Heteroskedastisite Testleri.....	121
4.5.3 Birimler Arası Korelasyon Testleri	122
4.5.4 Driscoll ve Kraay Regresyon Analizi.....	123
4.6 Model ve Veri Seti.....	123
4.7 Ekonometrik Analiz.....	129

4.7.1 Hausman Testi	129
4.7.2 Varsayım Sınamaları	130
4.7.3 Heteroskedastisite	130
4.7.4 Otokorelasyon Testi (Wooldridge test for autocorrelation)	131
4.7.5 Birimler Arası Korelasyon.....	131
4.7.6 Driscoll ve Kraay Tahmincisi Testleri.....	132
4.7.7 Kurumsal Faktörlerin Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkisi: Karşılaştırmalı Model Bulgularının Değerlendirilmesi.....	142
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	144
KAYNAKLAR	151

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa

Grafik 2.1. Lorenz Eğrisi	25
Grafik 2.2. Kuznets Eğrisi	28
Grafik 3.1. Gelir Gruplarına Göre Kurumsal Faktörlerin Değişimi 2002-2022 Dönemi	55
Grafik 3.2. Gini Katsayısının 2002- 2022 Yılları Gelir Gruplarında Değişiminin İncelenmesi.....	57
Grafik 3.3. Düşük Gelirli Ülkelerde Gini Katsayısı ve Kişi Başı Milli Gelirin Değişimi (2002-2022)	58
Grafik 3.4. Düşük-orta Gelirli Ülkelerde Gini Katsayısı ve Kişi Başı Milli Gelirin Değişimi (2002-2022)	60
Grafik 3.5. Yüksek-orta Gelirli Ülkelerde Gini Katsayısı ve Kişi Başı Milli Gelirin Değişimi (2002-2022)	62
Grafik 3.6. Yüksek Gelirli Ülkelerde Gini Katsayısı ve Kişi Başı Milli Gelirin Değişimi (2002-2022)	63
Grafik 3.7. Düşük Gelirli Ülkelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki	65
Grafik 3.8. Düşük-orta Gelirli Ülkelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki.....	66
Grafik 3.9. Yüksek-orta Gelirli Ülkelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki.....	67
Grafik 3.10. Yüksek Gelirli Ülkelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki	68
Grafik 3.11. Hesap Verilebilirlik ile Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	70
Grafik 3.12. Siyasi İstikrar ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	71
Grafik 3.13. Hükümet Etkinliği ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki.....	72
Grafik 3.14. Düzenleyici Kalite ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	73
Grafik 3.15. Hukukun Üstünlüğü ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki.....	74
Grafik 3.16. Yolsuzluk ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	75
Grafik 3.17. Hesap Verilebilirlik ile Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	76
Grafik 3.18. Siyasi İstikrar ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	77
Grafik 3.19. Hükümet Etkinliği ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki.....	78
Grafik 3.20. Düzenleyici Kalite ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	79
Grafik 3.21. Hukukun Üstünlüğü ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki.....	80
Grafik 3.22. Yolsuzluk ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	81
Grafik 3.23. Hesap Verilebilirlik ile Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	83
Grafik 3.24. Siyasi İstikrar ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	84
Grafik 3.25. Hükümet Etkinliği ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki.....	85
Grafik 3.26. Düzenleyici Kalite ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	86
Grafik 3.27. Hukukun Üstünlüğü ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki.....	87
Grafik 3.28. Yolsuzluk ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	88
Grafik 3.29. Hesap Verilebilirlik ile Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	89
Grafik 3.30. Siyasi İstikrar ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	90
Grafik 3.31. Hükümet Etkinliği ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki.....	92
Grafik 3.32. Düzenleyici Kalite ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	93
Grafik 3.33. Hukukun Üstünlüğü ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki.....	94
Grafik 3.34. Yolsuzluk ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki	95

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 4.1. Hausman Testleri	129
Tablo 4.2. Heteroskedastisite Testleri (Modified Wald Testleri).....	130
Tablo 4.3. Otokorelasyon Testleri (Wooldridge otokorelasyon testi).....	131
Tablo 4.4. Birimler Arası Korelasyon (Pesaran) Test Sonuçları.....	131
Tablo 4.5. Düşük Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları (Driscoll-Kraay) ...	132
Tablo 4.6. Düşük-Orta Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları (Driscoll-Kraay)	134
Tablo 4.7. Yüksek-Orta Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları (Driscoll-Kraay)	136
Tablo 4.8. Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları (Driscoll-Kraay) .	138
Tablo 4.9. Tüm Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları (Driscoll-Kraay).....	140

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

- 2SLS:** İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
ARGE: Araştırma Geliştirme
CADF: Kovaryat Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi
CLRM: Klasik Doğrusal Regresyon Modeli
CPI: Yolsuzluk Algı Endeksi
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
GMM: Geliştirilmiş Momentler Yöntemi
GSMH: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYH: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
ICRG: Uluslararası Ülke Risk Göstergeleri
IMD: Rekabetçilik ve Kurumsal Performans Göstergeleri
KBDMG : Kişi Başına Düşen Milli Gelir
LAC: Latin Amerika ve Karayipler
NKI: Yeni Kurumsal İktisat
OLS: En Küçük Kareler Yöntemi
PCA: Temel Bileşenler Analizi
PRS: Ülkelerin Siyasi ve Kurumsal Risk Skorları
SKA: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SSA: Sahra Altı Ülkeleri
SWIID: Dünya Gelir Eşitsizliği Veritabanı
TDK: Türk Dil Kurumu
TI: Uluslararası Şeffaflık Örgütü
UNU-WIDER: Birleşmiş Milletler Üniversitesi- Dünya Kalkınma Ekonomisi Araştırma Enstitüsü
VECM: Vektör Hata Düzeltme Modeli
WGI: Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri
WJP: Dünya Adalet Projesi

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında, bilgi ve tecrübeleriyle bana rehberlik eden; her zaman daha iyisini yapabileceğime olan inancımı pekiştirerek içimdeki potansiyeli keşfetmemi sağlayan, destekleyici yaklaşımı, hoşgörüsü ve yönlendirici katkılarıyla yolumu aydınlatan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yüksel ÇAĞDAŞ' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmanın gelişim süresinde bilgi ve tecrübesiyle katkı sağlayan, desteğini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan hocam Dr. Öğr. Üyesi Nisa YAZICI AYDEMİR' e çok teşekkür ederim.

Kıymetli görüş ve önerileriyle çalışmamın olgunlaşmasına yardımcı olan tez jürime; Doç. Dr. Gonca GÜNGÖR GÖKSU ve Dr. Öğr. Üyesi Eyüp AKBULUT' a teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca ve tez çalışmamın hazırlanmasında, maddi manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen; sabırları, sevgileri ve dualarıyla her zaman yanımda olan sevgili annem Gül'e, babam Mustafa'ya ve kıymetli ağabeyim Cavit'e gönülden teşekkür ederim.

Teşekkürlerin en büyüğü; çağdaş bilim ve eğitime verdiği önemle bu akademik çalışmayı yapabilmemin önünü açan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ULU ÖNDER GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'e... Kendisini saygı ve minnetle anıyorum.

1. GİRİŞ

Ekonomik eşitsizlik genellikle gelir eşitsizliği kavramı ile tanımlanmakta ve literatürde oldukça yaygın bir yaklaşımı benimsemektedir. Gelir eşitsizliği üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla gelir dağılımı çerçevesinde ele alınmaktadır. Gelir dağılımı, belirli bir dönemde elde edilen gelirin; bireyler ve gruplar arasında bölüşümü olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada maliye politikasının asıl gayelerinden biri de elde edilen gelirin dağılımında adaleti sağlamaktır. Gelir eşitsizliklerinin giderilmesi ve gelirin yalnızca belirli bir kesimin elinde toplanmaması, toplumun tüm kesimleri arasında daha dengeli bir şekilde paylaşılması amaçlanmalıdır.

Gelir eşitsizliklerin giderilmesi ve adil bir bölüşümün sağlanması, sürdürülebilir toplumsal refah açısından büyük önem taşımaktadır. Toplumun her kesiminin refah seviyesinin iyileştirilmesi ve yükseltilmesi, yalnızca bireysel yaşam koşullarını iyileştirmekle kalmamakta; aynı zamanda kalkınma sürecinin kapsayıcı bir nitelik kazanmasına da katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda, kişi başına düşen gelirin artırılabilmesi için öncelikli olarak üretim düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir. Çünkü, üretimden elde edilen kaynakların adil biçimde dağıtılması da en az üretim kadar önem arz etmektedir.

Üretim artışı ile birlikte adaletli paylaşım sağlanmadığında, bu durum uzun vadede sosyoekonomik sorunların derinleşmesi riskini artırabilir. Bu nedenle, gelir eşitsizliğinin giderilmesi ve adaletli bir bölüşümün sağlanması, ülkelerin sosyoekonomik, mali ve kurumsal yapılarının güçlü olmasına bağlıdır. Söz konusu yapıların etkin ve işlevsel şekilde işlemesi hem ekonomik büyümenin hem de gelir eşitliğinin sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Gelir eşitsizliklerinin azaltılmasında işlevsel bir öneme sahip olan kurumsal yapılar, etkin, verimli, güçlü ve kapsayıcı nitelikte olduklarında sürdürülebilir büyümenin temellerini oluşturmaktadır. Kurumsal yapının toplumsal refah ve ekonomik performans üzerindeki etkileri ise çeşitli kanallar aracılığıyla, doğrudan ya da dolaylı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir (Acemoğlu ve Robinson, 2013).

Toplumsal refahta yaşanan artışla birlikte, gelir dağılımının adaletli bir şekilde gerçekleşebilmesi ancak kapsayıcı nitelikteki kurumsal bir yapının oluşmasıyla mümkün olabilir. Bu tür yapılar, gücün toplumsal tabana yayılmasını sağlayarak, çoğunluğun çıkarını gözeten mekanizmaların işlemesine olanak tanır.

Gelir eşitsizliğinin birçok nedeni bulunmakla birlikte, ülkelerin kurumsal yapıları bu eşitsizlikler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bir ülkede kurumsal kalitenin yüksek olması; hesap verebilirlik ve demokrasi ilkelerinin etkin şekilde işlemesi, siyasi istikrarın sağlanması, düzenleyici kurumların etkinliği, bürokratik yapının kalitesi, liyakate dayalı bir sistemin olması ve hukukun üstünlüğünün korunması gibi unsurlarla doğrudan ilişkilidir. Bu unsurların sağlandığı ülkelerde, gelir dağılımında adaletin tesisi daha mümkün hâle gelmektedir. Nitekim, kurumsal yapıların güçlendirilmesi ve iyileştirilmesi, gelir eşitsizliklerinin azalmasına katkı sağlamaktadır.

Bu bağlamda ülkelerin ekonomik başarıları güçlü kurumsal yapıları ile mümkün olduğu kabul görülmekle birlikte kurumsal kalitenin durumu her ülkede farklılık göstermektedir. Kurumsal faktörlerin iyi işlemediği ekonomik bir sistemde zayıf kurumların varlığı eşitsizliği de beraberinde getirmektedir. Literatürde kurumsal yapının ekonomik koşulları nasıl ve hangi düzeyde etkilediği üzerine farklı modeller üretilmiş ve bu konu ekonomistler tarafından çalışılmaktadır (Chongs ve Gradstein, 2007). Fakat ilgili literatürler incelendiğinde kurumlar ve iktisadi büyümenin arasındaki ilişki daha çok araştırıldığı; gelir eşitsizliği ile kurumsal faktörler arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Gelir eşitsizliği yalnızca ekonomik büyüme, istihdam gibi ekonomik göstergelerle açıklanacak bir olgu değildir.

Ülkelerin sahip olduğu kurumsal yapılar bu konuda belirleyici rol oynamaktadır. Hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele, hükümetin etkinliği gibi unsurlar gelir eşitsizliğini etkileyen faktörlerdir. Bu nedenle çalışma, kurumsal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, 2002-2022 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak, gelir düzeylerine göre düşük, düşük-orta, yüksek-orta ve yüksek gelirli olarak sınıflandırılan 49 ülke için panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Gelir eşitsizliğini daha geniş çerçevede değerlendirerek kurumların bu süreçteki etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışmada gelir eşitsizliği göstergesi olarak Gini katsayısı bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Ana bağımsız değişkenler ise iki temel kurumsal kaynak üzerinden belirlenmiştir. İlki, Dünya Bankası tarafından yayımlanan yönetim göstergelerinden oluşmakta olup “Hesap Verilebilirlik, Siyasi İstikrar ve Şiddet/Terör Yokluğu, Hükümet Etkinliği, Düzenleyici Kalite, Hukukun Üstünlüğü ve Yolsuzlukla Mücadele” bileşenlerini içermektedir.

İkinci kaynak ise Heritage Foundation tarafından yayımlanan ekonomik özgürlük alt endekslerinden oluşmakta ve “Mülkiyet Hakları, Hükümet Bütünlüğü, Yargı Etkinliği, İş Özgürlüğü, İşgücü Özgürlüğü, Para Politikası Özgürlüğü, Ticaret Özgürlüğü, Yatırım Özgürlüğü ve Finansal Özgürlük” değişkenlerini kapsamaktadır. Bunlara ek olarak, Kişi Başına Düşen Milli Gelir, AR-GE Harcamalarının GSYH’ye oranı, Vergi Yüğü, Vergi Gelirlerinin GSYH içindeki payı, Kamu Harcamaları, İşsizlik ve Enflasyon oranı gibi ekonomik göstergeler kontrol değişkenleri olarak modele dahil edilmiştir. Araştırmanın bulguları, kurumsal kalitenin gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kurumsal yapıdaki iyileşmelerin gelir eşitsizliğini azaltıcı, bozulmaların ise eşitsizliği artırıcı yönde etkide bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu etki tüm gelir gruplarında tutarlı bir biçimde görölse de özellikle düşük ve düşük-orta gelirli ölkelerde daha belirgin hale gelmektedir.

Kurumsal faktörlerin bileşenlerine ayrıştırılarak analiz edilmesi, her bir unsurun eşitsizlik üzerindeki görelî etkilerini detaylı şekilde inceleme imkânı sağlamıştır. Ayrıca ekonomik özgürlük bileşenlerinin analize dahil edilmesi, kurumsal yapının yalnızca yönetim göstergeleri ile değil, aynı zamanda ekonomik boyutlarıyla da gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin değerlendirilmesini mümkün kılmıştır. Bu yönüyle çalışma hem yöntemi hem de kapsamı itibarıyla mevcut literatüre önemli katkılar sunmaktadır. Literatürde çoğunlukla gelişmekte olan ölkeler ya da tek bir bölge özelinde yapılan analizlerin ötesine geçilerek, ölkelerin gelir gruplarına göre karşılaştırmalı bir analiz yapılması; yönetim ve ekonomik özgürlük göstergelerinin birlikte değerlendirilmesi; ayrıca geniş bir zaman aralığında 2002-2022 panel veri analizi yapılması araştırmanın bilimsel özgünlüğünü ve politik anlamda önemini artırmaktadır.

Bu çalışma, politika yapıcılar için kurumsal reformların gelir dağılımı üzerindeki muhtemel etkilerini değerlendirme noktasında yol gösterici olabilecek bulgular sunmaktadır. Kurumsal yapıların eşitsizlikle olan ilişkisini çok boyutlu olarak ele almak, çalışmanın ortaya çıkış motivasyonunu oluşturan temel unsurdur. Çalışmada “kurumsal faktörlerdeki iyileşme gelir eşitsizliğini azaltır” yönündeki temel hipotez test edilecek; bu doğrultuda kurumsal yapı ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiye dair aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranacaktır:

- i) Kurumsal faktörler gelir eşitsizliğinde iyileşme sağlamakta mıdır?
- ii) Kurumsal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi, farklı gelir düzeyine sahip ülkelerde değişiklik göstermekte midir?
- iii) Kurumsal kaliteyi temsilen kullanılan her bir kurumsal gösterge, gelir eşitsizliği üzerinde aynı yönde bir etki yaratmakta mıdır?

Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde gelir dağılımı ve kurumsal faktörler kavramları ele alınmaktadır. Öncelikle gelirle ilgili temel kavramlara, gelir dağılımı türlerine ve gelir eşitsizliğini belirlemede kullanılan ölçütlere yer verilmiştir. Ardından kurumsal yapı, kurumsal faktörlerin teorik çerçevesi ve kurumsal faktörlerin ölçüm yöntemleri açıklanmıştır. İkinci bölümde, ülkelerin gelir gruplarına göre kurumsal faktörler ve gelir eşitsizliğinin ölçümünde yaygın olarak kullanılan Gini katsayısı arasındaki ilişki grafiksel analizler yoluyla ortaya konulmuştur. Üçüncü ve son bölümde ise, kurumsal faktörler ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi ele alan ampirik çalışmalar incelenmiş ve panel veri analizi yöntemi kullanılarak, bu ilişkinin ampirik olarak testi gerçekleştirilmiştir.

2. BİRİNCİ BÖLÜM

2.1 GELİR DAĞILIMI KAVRAMI VE BAŞLICA TÜRLERİ

Bu bölümde gelir dağılımı kavramı teorik çerçevede ele alınmakta ve literatürde öne çıkan temel gelir dağılımı türleri açıklanmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu gelir dağılımı türleri aracılığıyla gelir eşitsizliğinin boyutları kavramsal olarak incelenmektedir.

2.2 Gelir ve Gelir Dağılımı Kavramı

Gelir kavramı literatürde birçok farklı yaklaşımlar çerçevesinden değerlendirilmektedir. Gelire ilişkin tanımlardan bahsetmeden önce gelir dağılımındaki eşitsizliğin temel bileşenini oluşturan “gelir” kavramından bahsedilecektir. Gelir, bir cari yıl içerisinde kişi, grup veya belirli bir amaç için bir araya gelmiş ticari kuruluşların piyasa ekonomisine yönelen mal ve hizmet akışını ifade etmektedir. Gelir, akış olarak değerlendirilmektedir ve servetten bu yönüyle ayrılmaktadır (Seyidoğlu, 1992: 293).

Gelir üretim ve hizmet faaliyetlerinin sonucunda temin edilen ekonomik getiridir. Gelir; şahıslara belirli bir zaman dilimi içerisinde, belirli bir kaynaktan elde edilen mali değerler bütünü olarak nitelendirilmektedir (DPT, 2001: 3-5). Gelir, belirli bir takvim yılı içerisinde gerçekleştirilen üretim karşılığında bu üretim sürecine katkıda bulunan faktörlere yapılan nihai ödemelerin toplamını ifade etmektedir (Ünsal, 2011: 57).

Fisher (1906: 45), geliri “*belirli bir zaman diliminde geçen hizmet akışı*” olarak tanımlamıştır. Bir diğer tanıma göre gelir, ekonominin işleyişine her türlü katkıda bulunan aktörlerin ürettiği mal ve hizmet karşılığında elde edilen değer olarak tanımlanmaktadır. Bir toplumun gelir elde etmeden varlığını sürdürebilmesi mümkün değildir. Ekonomik birimler, gelir elde etme, hizmet üretimi ve tüketim gerçekleştirme, aynı zamanda tasarruf etme gibi temel ekonomik faaliyetleri yerine getirmektedirler (Özgüler, 2014: 25).

Gelir, bir mali yılda kişi veya kurumların gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda üretim faktörlerinden elde edilen parasal değerlerin toplamıdır. Bir ekonominin büyüklüğünü ve refah seviyesini ölçmek için kullanılan temel göstergelerden birisi milli gelirdir. Elde edilen bu gelir, toplumun bireylerin ve üretim faktörleri arasında farklı çeşitlerle dağıtılmaktadır. Bu dağılımın daha

anlaşılabilir olması, maliye politikalarının oluşturulmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Bu doğrultuda, nihai gelirin bölüşümü ve dağılım biçimi, elde edilen maddi değerlerin birikimi bireylerin yaşam kalitelerini belirlemektedir. Bu dağılım aynı zamanda piyasada oluşan ekonomik eşitsizliklerin ve gelir adaletinin analiz edilebilmesine olanak tanımaktadır. Ülkelerde meydana gelen gelir dağılımındaki eşitsizliğin esas nedenlerini incelemek için temel bir gösterge sunmaktadır. (Şahin, 2007). Gelir eşitsizliği genelde ekonomi biliminin konusu olmakla birlikte kamu politikalarını içerdiğinden dolayı maliye biliminin de ana konusunu teşkil etmektedir. Gelir eşitsizliği geçmişten bugüne literatürde sıklıkla incelenen konularından biri olarak yer almaktadır.

Ekonomik sistemlerde üretim faktörlerinin mülkiyet yapısı, kullanım biçimi, bölüşümü ve dağılımı ekonomik sistemlerin etkinliği üzerinde önemli bir yere sahip olmaktadır. Üretim bir ülkede ekonomik refahın temel yapı taşlarından biridir ve o ülkenin milli hasılasındaki artışın, mal ve hizmet üretimindeki artışla doğrudan bağlantısı olduğu söylenebilir. Bunun yanında üretimdeki artış kadar, bu üretimin toplumun farklı kesimleri arasındaki paylaşımı önem teşkil etmektedir. Üretim süresinin sonunda ortaya çıkan toplam gelir ve servetin, bireyler, sektörler bölgeler ve üretim faktörleri arasında nasıl dağıtılacağı gelir dağılımı kavramını tanımlamaktadır (Aktan ve Vural, 2002: 14-20).

Gelir dağılımı; bir diğer tanıma göre, yıllık ölçümler üzerinden yapılmakta olan analizler sonucunda, belirli bir dönemde oluşturulan milli hasılanın ekonomik sistem içerisinde nasıl dağıtıldığını ortaya koymaktadır (Eğilmez, 2018: 212).

Gelir dağılımı, her ülkede aynı şekilde seyretmemekte olup, ülkeler arasında ve hatta ülkelerin kendi iç bölgelerinde farklılıklar göstermektedir. Bu farklılaşmanın temel sebeplerinden birini, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin etkisi oluşturmaktadır. Gelir dağılımının eşit paylaşımdan yoksun olduğu toplumlarda düşük sosyal refah ve siyasi istikrarsızlıkların olması kaçınılmaz olmaktadır (Öztürk, 2023:8).

Bu sebeple ülkeler, gelir dağılımındaki eşitsizliği düzeltmek amacıyla çeşitli politikalar izlemektedir. Ancak, bu politikaların uygulanabilmesi için öncelikle eşitsizliğin doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir (Kirmanoğlu, 2011). Devletler, sosyal adaleti sağlamaya yönelik olarak müdahaleci ve düzenleyici

politikalarla ile gelir grupları arasındaki eşitsizliği gidermeye, fırsat eşitliğini oluşturmaya ve toplum refahını arttırmaya çalışmaktadır (Manav, 2024: 645-646).

2.3 Gelir Dağılımı Türleri

Bu bölümde, gelir dağılımı türleri arasında yer alan kişisel, fonksiyonel, sektörel, bölgesel, birincil ve ikincil gelir dağılımı kavramlarına ilişkin tanımlar sunulacaktır.

2.3.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim faktörleri arasında gelirin paylaşılmasını ifade etmektedir (Bliss, 1975: 11). Üretim sürecinde yer alan faktörler; emek, toprak, sermaye ve girişimci gibi unsurları kapsamaktadır. Bu faktörlerin her biri, üretimden elde edilen toplam hasılanın farklı biçimlerde bölüşümünün unsurları olarak tanımlanmaktadır. Emek, ücret; toprak, rant; sermaye, faiz ve girişimci, kar; aracılığıyla gelir elde etmektedir. Bu çerçevede milli gelirin üretim faktörleri arasında dağılımını inceleyen ve belirleyen analiz, fonksiyonel gelir dağılımı olarak adlandırılmaktadır (Öztürk, 2009: 18).

Bu tür bir analizin temel gerekçesi, toplumun büyük bir kesiminin ana gelir kaynağını, emek gelirinin oluşturmasıdır. Düşük ve orta gelir gruplarındaki bireylerin çoğunlukla bağımlı çalışanlardan oluştuğu göz önüne alındığında, emek gelirlerinin bu kesim için hayati bir öneme sahip olduğu açıktır. Buna karşılık yüksek gelir diliminde yer alan bireylerin önemli bir kısmı gelirlerini büyük ölçüde emek dışı gelirlerden, yani sermaye veya girişimcilik faaliyetlerinden sağlamaktadır. Bu durum fonksiyonel gelir dağılımının ekonomik eşitsizliklerin anlaşılması ve politika önerilerinin geliştirilmesi açısından kritik bir analitik araç olmasını temin etmektedir (Çalışkan, 2010: 93-94).

Bu dağılım, milli gelirin hangi oranlarda ücret ve maaş gelirine, tarımsal gelirlere, faiz ve sermaye gelirlerine ayrıldığını belirlenmeyi hedeflemektedir (Altınışık ve Peker, 2008: 102). Fonksiyonel gelir dağılımının analizi, yalnızca ekonomik yapının mevcut durumunu anlamaya yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda bir ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesinin değerlendirmek için değerli bilgiler sunmaktadır.

Tarihsel veriler, yüksek gelirli ülkelerde kalkınmanın erken dönemlerinde tarım sektörünün milli gelirden büyük payı aldığını, ancak sanayileşme ve hizmet sektörünün büyümesiyle birlikte ücret ve maaşların toplam gelir içindeki payının giderek arttığını göstermektedir. Günümüzde, gelişmiş ekonomilerde emek

gelirinin toplam milli gelir içerisindeki payı genellikle %70' e kadar çıkarken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran %30 gibi oldukça düşük bir seviyede kalmaktadır. Bu durum, ekonomik gelişmişlik ile gelir dağılımının yapısal farklılıkları arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Schultz, 1993: 14).

2.3.2 Kişisel Gelir Dağılımı

Gelirin bireyler, haneler veya tüketim birimleri arasında dağılımını inceleyen ve bireyler arasındaki gelir eşitsizliğini analiz eden kavram “kişisel gelir dağılımı” olarak adlandırılmaktadır. Bu kavram bir toplumda gelirin bireyler veya haneler arasında nasıl bölüştüğünü ve bu dağılımın adaletli olup olmadığını incelemeye yönelik yapılan analizleri belirtmektedir (Borataş, 1991: 19).

Kişisel gelir dağılımı toplumdaki bireylerin refah düzeyleri arasındaki farkları ortaya koyarak, sosyal adaletin sağlanmasına yönelik maliye politikalarının geliştirilmesinde, bu analiz önemli bir referans noktası oluşturmaktadır ve bu politika sürecinde temel bir değerlendirme ölçütü sunmaktadır. Kişisel gelir dağılımı, bireylerin gelirlerini hangi üretim faktörleri aracılığıyla elde ettiklerinden ziyade, ne kadar gelir elde ettiklerine ve sosyal açıdan hangi gelir grubuna dahil olduklarına odaklanan bir analiz alanı oluşturmaktadır (Öztürk, 2009: 14). Kişisel gelir dağılımının analizinde en çok başvurulan yöntem, nüfusun belirli yüzde dilimlerine düşen gelir paylarını ölçmek ve bu gelirlerin toplumsal gruplar arasında nasıl dağıldığını belirlemek olmuştur (Yumuşak ve Bilen, 2000: 78).

Uzun vadeli gelir dağılımı üzerine etkin ve sürdürülebilir sonuçlara ulaşabilmek için, mülkiyet haklarının nesiller boyunca nasıl değiştiği incelenmektedir. Bu değişim, özellikle aile yapılarının özellikleri, sosyal hareketlilik düzeyi, devletin uygulamış olduğu maliye politikalarının etkisi ve ekonomik sistemlerin yeniden yapılanması gibi faktörlerden etkilenmektedir. Bu bağlamda, mülkiyet haklarının evrimi, gelir eşitsizliğinin sürekliliği üzerindeki belirleyici rolü açısından merkezi bir öneme sahip olmaktadır (Piketty, 2014).

2.3.3 Sektörel Gelir Dağılımı

Tarım sektörü, hizmet sektörü ve sanayi sektörlerinin gayri safi yurtiçi hasıladan almış olduğu paylar, ekonomik yapının sektörel dinamiklerini ve uzun vadede bu sektörlerin gelişim eğilimlerini ortaya koymaktadır. Bu payların zaman içinde meydana gelen değişimi, ekonomik kaynakların sektörel dağılımındaki

dönüşümleri yansıtmakla birlikte, kamusal politikaların ve küresel ekonomik dinamiklerin etkisini de gözler önüne sermektedir (Özbilen, 1998: 376).

Milli gelirin küresel ekonomik sistemde bireylere eşit olarak dağıtılmadığı gerçeği, gelir eşitsizliğinin toplumsal adaletsizliği evrensel bir boyuta taşımaktadır. Bu mevcut durum ise ekonomik yapının karmaşıklığı, piyasa mekanizmalarının işleyişi ve üretim faktörlerine dayalı gelir paylaşımı gibi unsurlarla doğrudan ilişki içerisindedir. Milli gelirden farklı sektörlerin ve bireylerin almış olduğu payların bireyler arasındaki gelir ve sermaye dengesizliği, yalnızca iktisadi değil, aynı zamanda sosyal ve politik sonuçlar doğurarak gelir dağılımı adaletine yönelik maliye politikalarının geliştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Karaman ve Özçalık, 2007: 26).

Sektörel gelir dağılımının yıllara göre ele alınıp araştırılması ülkelerin sanayileşme düzeyini, ekonomisindeki yapısal dönüşümün varlığını ve kalkınma sürecinde hangi sektörlerin ön plana çıkması gerektiğini belirlemeye yönelik önemli veriler sunmaktadır. Bu veriler, ekonomik, mali ve sosyal politikaların oluşturulmasında temel bir rehber işlevi görmektedir. Ayrıca, elde edilen bulgular, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin şekillendirilmesi ve kaynakların etkin ve verimli bir şekilde tahsis edilmesi adına belirleyici bir rol oynamaktadır (Karabulut, 2014: 24).

2.3.4 Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, bir mali yıl içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin coğrafi olarak nasıl bölüştüğünü ve bu bölüşümün farklı bölgeler arasında ne şekilde dağıldığını ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle, bir ülkenin farklı bölgelerinde yerleşim gösteren bireylerin milli hasıladan aldıkları payın göstergesi olarak tanımlanmaktadır. Her ülke, kendi sınırları içerisinde farklı kalkınma seviyelerine sahip bölgeler barındırmaktadır. Gelirden almış oldukları paylara göre bazı bölgeler ekonomik olarak daha avantajlı durumdayken, bazı bölgeler ekonomik olarak daha düşük seviyelerde kalmaktadır. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde bölgesel gelir dağılımının analizi, ekonomik kalkınma düzeylerini değerlendirme açısından önem arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerde, farklı bölgelerin milli gelirden aldıkları payın daha adil bir şekilde dağıldığı gözlemlenirken, az gelişmiş ekonomilerde bu dağılımın genellikle adaletsiz olduğu görülmektedir (Öztürk, 2012: 428).

Ekonomik hareketliliklerin belirli yerleşim alanlarında yoğunlaşmasını kapsamlı bir şekilde ilk kez tanımlayan kişi Alfred Marshall'dır. Marshall, belirli coğrafi alanlarda yoğunlaşan ve bu bölgelerde faaliyet gösteren ekonomileri “*dışsal ekonomiler*” olarak tanımlamaktadır. Marshall'a göre, dışsal ekonomiler, kuruluşların mekânsal olarak yığılmayı karlı bulmalarına ve yalnızca belirli bir bölgede yoğunlaşmalarının ekonomik anlamda faydalar yaratmasına neden olmaktadır (Vatansever, Yıldız, 2014: 18).

Bu yoğunlaşma, bir dizi faktör tarafından desteklenmektedir. Bunlar arasında kitle üretiminin toplu olarak gerçekleştirilmesi, uzmanlaşmış işgücünün varlığı, belirli faaliyetleri destekleyen uzmanlaşmış kurum ve kuruluşların varlığı ve gelişmiş modern altyapının mevcudiyeti yer almaktadır. Bu faktörler, bölgesel kalkınma açısından önemli bir etkiye sahip olup, yerel ekonomilerin dinamiklerini şekillendirmektedir ve sürdürülebilir büyüme için önem arz etmektedir (Seyfeddinoğlu ve Ayoğlu, 2007: 171-172).

2.3.5 Birincil Gelir Dağılımı

Piyasa temelli ekonomilerde, üretimde yer alan emek, sermaye ve doğal kaynak gibi faktörlerin üretim sürecine dahil olmaları sonucunda, bu faktörlere ödenen paylar birincil gelir dağılımını oluşturmaktadır. Emek için ücretler, sermaye için karlar ve doğal kaynaklar için kira gelirleri, bu dağılımın temel unsurlarıdır. Bu süreç, ekonomide kaynakların tahsis edilmesinde ve gelir eşitsizliğinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır (Cural, 2009: 86). Birincil gelir dağılımı, eş zamanlı olarak ekonomi literatüründe fonksiyonel gelir dağılımı olarak da nitelendirilmektedir (Boratav, 1991: 26). Devletin uygulamış olduğu harcama ve vergi politikalarının sonuçlarının ayrılmış olduğu durumda üretim sürecine dahil olan faktörlerin milli gelirden aldıkları paylara göre dağılımın ifade edildiği durumdur (Akbulut, 2015: 8).

Başka bir tanıma göre, belirli bir dönemde piyasa sürecinin oluşturduğu gelir dağılımı, birincil gelir dağılımı olarak adlandırılmaktadır. Ancak, bu dağılım refah ekonomisi iktisatçıları tarafından genellikle kabul görmemektedir. Dolayısıyla, rekabetçi bir ekonomik sistemde kaynakların etkin bir şekilde dağıtılması sağlansa bile, milli hasılanın bölüşümü her zaman arzu edilen düzeyde olmayabilir (Akgeyik vd.: 37).

2.3.6 İkincil Gelir Dağılımı

Kamu ekonomisi, ekonomik işleyişe kamusal yarar ve etik gerekçelerle müdahalede bulunarak birincil gelir dağılımı yeniden düzenlemektedir. Bu müdahaleler sonucunda, gelir ve servet dağılımında adaletin sağlanması hedeflenir ve bu süreç, ikincil gelir dağılımının oluşumunu sağlamaktadır (Aksu, 1993: 81).

Birincil gelir dağılımı, faktör piyasalarında emeğin, sermayenin ve diğer üretim faktörlerinin üretim sürecine katılımları sonucunda elde ettikleri gelirleri ifade ederken, ikincil gelir dağılımı, kamu müdahaleleriyle yapılan düzeltmelerin ardından ortaya çıkan dağılımı ifade etmektedir. İkincil gelir dağılımı kamu otoritesinin müdahalesi sonucunda ortaya çıkmaktadır ve birincil gelir dağılımına göre daha adil olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda gelir dağılımının eşitsizliği açısından iyi durumda konumlandırılan birçok Batı Avrupa ülkelerinde birincil gelir dağılımı kötü durumdadır (Çelik, 2004: 83).

Piyasa mekanizması veya devletin ekonomiye müdahale politikalarıyla gerçekleştirilen yeniden dağılım, piyasadaki mali ve parasal sistemde ortaya çıkan değişimlerin yanı sıra fiyatlar genel seviyesindeki farklılıklar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu süreç, ekonomik kaynakların yeniden tahsisi ve gelir adaletinin sağlanmasına yönelik bir araç olarak değerlendirilmektedir (Boratav, 1991: 26).

Devletin ekonomiye müdahalesi birincil gelir dağılımı aşamasında yasal düzenlemeler ve diğer müdahale araçları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, gelir dağılımının düzeltilmesi esas olarak ikincil gelir dağılımı sürecinde, yeni piyasa gelir dağılımının oluşmasının ardından gerçekleştirilmektedir. Bu aşamada, devletler; sübvansiyonlar, vergiler ve benzeri araçlarla milli gelirin yeniden dağılımını hedeflemektedir. Literatürde bu süreç, ikincil gelir dağılımı olarak tanımlanmakta ve gelir adaletinin sağlanmasına yönelik önemli bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir (Kirmanoğlu, 2011: 206)

2.4 GELİR EŞİTSİZLİĞİNİ BELİRLEMEDE KULLANILAN ÖLÇÜTLER

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılması ve sosyal refahın artırılması amacıyla devletler tarafından uygulanan maliye politikalarının etkinliğinin belirlenmesi ihtiyacı doğmuştur. Gelir eşitsizliğinin belirlenmesi ile, ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların değerlendirilmesine olanak sağlayarak, bu ölçüm yöntemlerinin gelişmesini teşvik etmiştir. Bu bağlamda, gelir dağılımı eşitsizliklerinin tespiti için çeşitli ölçüm yöntemleri geliştirilmiştir.

Bu yöntemler arasında başlangıç noktası olarak öne çıkan ve Atkinson 'un (1970), eşitsizlik ölçümü konusundaki çalışması, öncü bir rol oynamaktadır. Atkinson gelir eşitsizliğini sosyal hedef fonksiyonu kullanarak değerlendirmiş ve gelir dağılımını eşit bir bölüşümle karşılaştırarak sosyal kayıp üzerinden eşitsizliğini ölçmüştür. Ancak, bireylerin gelirlerinden ve diğer koşullarından ne ölçüde fayda sağladıklarını açıkça incelememiştir (Sen,1997: 1).

Ülkelerin gelir dağılımlarının eşit olup olmadığının belirlenmesi amacıyla farklı ölçüm yöntemleri geliştirilmiş ve bu yöntemler, dağılımın ne derece adil olduğunu, yani adaletli bir dağılım mı yoksa adil olmayan bir dağılım mı gerçekleştiğini tespit etmeye yönelik olarak kullanılmaktadır (Gürsel vd., 2000: 37). Gelir eşitsizliğinin ölçülmesi, objektif ve normatif olmak üzere iki ana kategoride değerlendirilmektedir. Objektif ölçütler, istatistiksel verilere dayalı ölçüm yöntemlerini ifade ederken; normatif ölçüm yöntemleri ise, sosyal refahı esas alan fayda fonksiyonları üzerinden yapılan değerlendirmelere dayanmaktadır. Her iki kategorideki ölçüm yöntemlerinde, sayısal ifadeler kullanılarak eşitsizlik düzeyleri hesaplanmaktadır (Güven, 2007: 29).

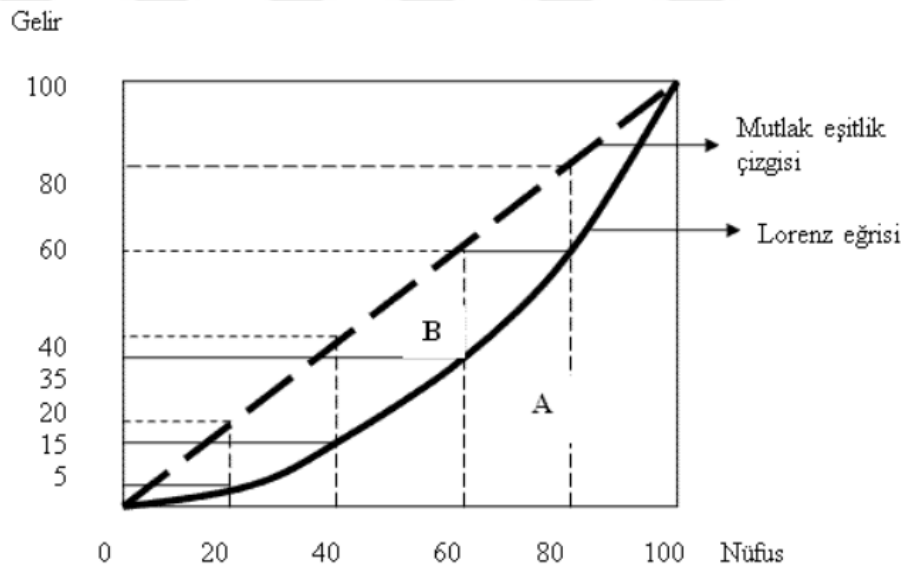
Gelir eşitsizliğinin ölçümünde literatürde önemli çalışmalar arasında yer alan Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, Atkinson eşitsizlik ölçüsü ve Pareto katsayısı gibi öne çıkan ölçüm yöntemleri yer almaktadır.

2.4.1 Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi, iktisatçı Max Lorenz tarafından 1905 yılında gelir dağılımındaki eşitsizliği görselleştirmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçüttür ve ekonomik analizlerde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Lorenz eğrisi, bir toplumun nüfusunun farklı yüzdelere göre sıralanıp, bu nüfusun çeşitli kesimlerinin toplam milli gelirden aldığı payın yüzdesini gösterir. Yani, eğri, toplumun en yoksul %10'luk, %20'lik gibi gruplarının gelirde ne kadar paya sahip olduğunu göstermektedir.

Eğrinin en temel özelliği, gelirlerin eşit bir şekilde dağıldığı durumda, eğrinin diyagonal bir çizgi (yani, 45 derece eğrisinde) olarak yer alacak olmasıdır. Eşitsizlik arttıkça bu eğri 45 derecenin altına inmektedir. Çünkü yoksul grupların gelirden almış olduğu pay daha düşük olacaktır (Gastwirth, 1971: 1037).

Grafik 2.1. Lorenz Eğrisi

Kaynak: (Eğilmez, 2012)

Lorenz eğrisi, üretim faktörlerinin üretime katkısı sonucu elde edilen milli gelirin, nüfus içindeki dağılımını görsel olarak gösteren bir ölçüm yöntemidir. Grafik 1'de Lorenz Eğrisi gösterilmektedir. Bu eğride, ulusal gelirin belirli bir oranı ile bu orana karşılık gelen gelir payı arasındaki ilişkiyi ifade etmeye çalışmaktadır. Grafikte yatay eksen, nüfusun birikimli payı; dikey eksen ise, ulusal gelirden aldığı birikimli pay yer almaktadır. Bu iki payın birleşimiyle ortaya çıkan eğriye Lorenz eğrisi denilmektedir (Bellu ve Liberati, 2005: 3-6).

Grafikte B ile belirtilen eş bölüşüm doğrusu mutlak gelir eşitliğini göstermektedir. Nüfusun belirli bir yüzdelik kısmı, mutlak eşitlik noktasının tüm noktalarında, milli gelirin aynı yüzdesine sahiptir. Açıkça ifade edilirse, nüfusun %0' ı gelirin %0' ını almakta ve nüfusun %100'ü tüm geliri almaktadır. Gelir dağılımı bozuldukça B doğrusundan uzaklaşarak A doğrusuna yaklaşan görünüm oluşmaktadır. Bir Lorenz eğrisinde diyagonal terimi, tam eşitlik durumunu temsil etmektedir (Sen ve Foster, 1997: 29).

Lorenz eğrisi gelir dağılımındaki eşitsizliğin ne ölçüde olduğunu kanıtlamak için görsel olarak ifade edilmektedir. Gelirler daha az dağılmışsa yani gelirler arasında daha fazla değişkenlik yoksa gelir dağılımı daha eşit olacaktır. Bu durumda Lorenz eğrisi eşit dağılım çizgisine yakınsanmaktadır. Gelirler daha fazla dağılmışsa yani gelirler arasında daha fazla değişkenlik varsa gelirler arasında farklar olduğundan dolayı Lorenz eğrisi daha kırılmalı bir hal almaktadır. Bu durumda ise eğri daha konveks bir görünüme sahip olacaktır. Oluşan bu durum eşitsiz bir gelir dağılımını göstermektedir (Bellu ve Liberati, 2005: 3-10).

2.4.2 Gini Katsayısı

Corrado Gini tarafından 1912 yılında geliştirilen ve literatürde yaygın olarak kullanılan, eşitsizlik ölçütü Gini katsayısı Lorenz eğrisine bağlı olarak geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi olarak ifade edilmekte olan 45 derece doğru ile 90 derecenin açısı ortayı arasında oluşan alanın, dik üçgenin alanına oranını sayısal olarak ifade eden katsayıya Gini katsayısı denilmektedir (Tiryaki, 2013: 109; Tokatlıoğlu ve Selen 2017: 361).

Katsayı 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Bir ülkenin gelir dağılımında eşitsizlik ne kadar yüksekse Gini katsayısı 1'e o kadar yakın değere ulaşacaktır. Gini katsayısı sıfır değerine yaklaştıkça gelir dağılımında eşitsizlik de o ölçüde azalacaktır (Tanzi ve Chu, 1998: 75).

Gini katsayısı, objektif bir ölçüm yöntemi olmasına rağmen, farklı gelir gruplarında oluşan yoğunlaşmaları yeterince dikkate almamaktadır. Bu nedenle, özellikle düşük gelir gruplarının daha yaygın olduğu gelişmekte olan ekonomilerde, gelir yoğunlaşmasının genellikle orta gelir grubunda daha belirgin olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, gelişmiş ekonomilerle karşılaştırıldığında, Gini katsayısının daha ayrıntılı bir şekilde yorumlanması gerektiği önemlidir (Aktan ve Vural, 2002: 16).

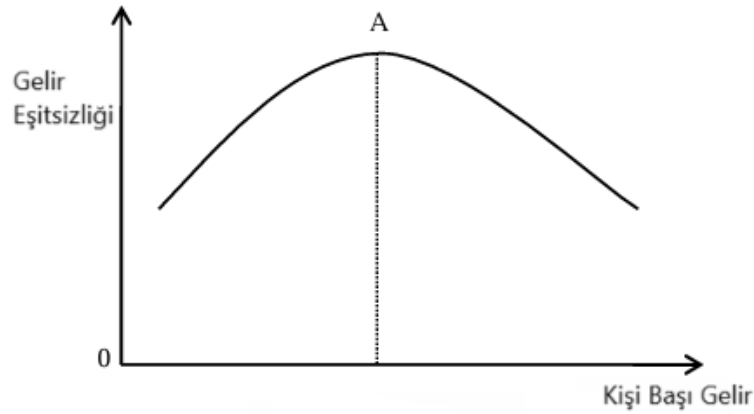
Gini katsayısının ölçümü, Lorenz eğrisi kullanılarak geometrik olarak yapılmaktadır. Bu ölçümde, Grafik 2.1'deki mutlak eşitlik doğrusu 0A ile Lorenz eğrisinin arasındaki alanın oranı ile $(B / (A+B))$ belirlenmektedir. Gini katsayısının değeri, bu oranla belirlenir; Gini katsayısı yüksekse, gelir eşitsizliği yüksek olur, Gini değeri düşükse, gelir dağılımındaki eşitsizlik de düşük olmaktadır (Todaro ve Smith, 2012: 208.)

Gini katsayısının hesaplanması, değişim katsayısı ve mutlak sapma gibi yöntemlerden farklı olarak, tüm gelir grupları arasındaki gelir farklarının toplanmasına dayanmaktadır. Bu farklar toplandıktan sonra, Gini katsayısı, nüfusun karesiyle çarpılır ve elde edilen değer, gelir ortalamasına oranlanarak normalleştirilir (Ray, 1998: 188). Böylece, Gini katsayısı, gelir eşitsizliğini daha ayrıntılı bir şekilde yansıtan bir gösterge olarak kullanılmaktadır.

2.4.3 Kuznets Eğrisi

Nobel İktisat Ödüllü Simon Kuznets, toplam üretim miktarının sektörel yüzdelik dağılımı ve işgücünün yüzdelik dağılımındaki dengesizlikleri belirlemek amacıyla bir gelir dağılım ölçütü geliştirmiştir. Bu ölçüt sektörel işgücü ve üretimin arasındaki farkın mutlak değerinin, her bir sektörün işgücü payı ile ağırlandırılarak toplamını hesaplar ve bu değer ortalama sektörel ürünlerdeki eşitsizliğin bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Kuznets (1955), ekonomik kalkınma süresi içerisinde, gelir bölüşümünün ilk aşamalarda daha adaletli olduğunu, fakat ekonomik gelişme ilerledikçe gelir eşitsizliklerin arttığı, bir sonraki süreçte ise bu dağılımın tekrar düzene girdiğini savunmaktadır (Kuznets, 1955). Kuznets 'in savunduğu gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki bu ilişki, Kuznets Eğrisi, Kuznets Hipotezi ve Ters U eğrisi olarak ifade edilmektedir (Özdemir ve İslamoğlu, 2017: 96).

Grafik 2.2. Kuznets Eğrisi

Kaynak: (Kuznets, 1955)

Lorenz eğrisini temel alan Kuznets katsayısı, Gini ölçütü gibi sektörlere göre ayrılmıştır ve bu katsayı; 0 ile 1 arasında değer almaktadır. İki sektörlü ekonomiler için uygulanabilmektedir. Katsayısının sıfıra eşit olması için sektörel ortalama ve ülke ortalamasının eşit olması gerekmektedir. Nihai üretimin toplamı yalnızca bir sektör tarafından karşılanıyorsa, sektörün toplam istihdam içerisindeki payı önemli kabul edilmeyerek katsayı 1 değerini alacaktır (Aktan ve Vural, 2002: 16-17).

2.4.4 Yüzde Paylar Analizi

Yüzde payları yöntemi, gelir dağılımı ölçen yöntemler arasında, diğer ölçüm yöntemlerine kıyasla daha kolay bir kullanıma sahiptir. Hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre %1'lik, %5'lik, %10'luk ve %20'lik olmak üzere beş farklı gruba ayrılır ve bu gruplar üzerinden analizler yapılmaktadır. Yüzde payları analiz yöntemine göre, gelirin eşit dağılımı durumu, her bir grubun gelirden ve toplam nüfustan almış olduğu paylarının eşit olduğu durumu göstermektedir (Öztürk, 2012: 432).

Bu analizin yapılabilmesi için hanelerin aldığı yüzde paylar küçükten büyüğe sıralanmaktadır. Her grup için elde edilen gelir, toplam milli gelire oranlanarak hanelerin gelir seviyeleri belirlenmektedir. Gelirin eşit dağılımı sağlandığında, grupların almış olduğu paylar, milli gelirin dağılım payına denk gelmektedir ve yüzde paylar eşit olmaktadır. Yaygın olarak kullanılan ölçüm yöntemlerinden birini %5'lik gruplar oluşturmaktadır (DPT, 2001: 7).

2.4.5 Theil Endeksi

Henri Theil tarafından gelir dağılımının karşılaştırılmalı olarak ölçülmesinde kullanılan bir yöntem olarak literatürde yer almaktadır (Cowell, 2002: 1). Theil endeksi hesaplanırken; gelir dağılımının önce aritmetik ortalaması alınır ardından geometrik ortalaması hesaplanır.

Bu iki ortalamanın oranının doğal logaritması Theil endeksinin hesaplanmasında temel varsayım olarak kabul edilmektedir. Theil endeksi, bu oran üzerinden gelir dağılımındaki eşitsizlikleri ölçmeyi amaçlamaktadır (Neri, 2019: 3).

2.4.6 Atkinson Eşitsizlik Ölçütü

Atkinson eşitsizlik ölçütü, ülkelerin gelir eşitsizliği düzeyinin ülke vatandaşlarını ne derece etkilediğini ifade eden bir göstergedir ve gelir eşitsizliğine karşı gösterilen hassasiyeti ortaya koymaktadır. Bu ölçümde gelir eşitsizliği 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Değer 1'e yaklaştıkça eşitsizliğe gösterilen tepki artmakta; değer 0 olduğu durumda eşitsizliğe karşı toplumun duyarsız olması söz konusu olmaktadır.

Atkinson eşitsizlik ölçütü, belirli bir zaman diliminde refah düzeyine ulaşılabilmesi için gelirin eşit bir şekilde bölüşülmesinin, eşit olarak dağılan gelirin ne kadar yeterli olduğunu ifade etmektedir. Buradan hareketle, var olan eşitlik konumundan mutlak eşitlik konumuna geçerken vazgeçilen geliri tanımlamaktadır (Kaplow, 2002: 3).

2.5 KURUMSAL FAKTÖRLER

Bu bölümde, kurum ve kurumsal kalite kavramları teorik çerçevede ele alınacak; kurumsal yapının ekonomik işleyişteki rolü tartışılacaktır. Ayrıca, çalışmada kullanılan kurumsal faktör göstergeleri tanıtılacak ve bu göstergelerin ölçüm yöntemleri ile kaynakları ayrıntılı biçimde açıklanacaktır.

2.5.1 Kurum ve Kurumsal Kalite Kavramı

Kurum kavramı geniş kapsamlı bir olgu olmasından dolayı birçok araştırmacı tarafından farklı açılardan ele alınmıştır. Bu durum, farklı kurum tanımlarının ortaya çıkmasına ve dolayısıyla kurum kavramının belirli yönlerinin tanımlanmasına olanak sağlamıştır. Commons (1931), bireysel hareket alanının genişletilmesi, serbestleşme ve bu hareketler sonucunda denetimle beraber ortaya çıkan toplu hareketler olarak tanımlarken Veblen (1961), toplumdaki çoğunluk tarafından kabul görülen düşünce ve alışkanlıklar olarak tanımlamaktadır. Uphoff (1986), kurum kavramını, zamanla gelişen karmaşık ve kapsamlı davranış şekilleri olarak açıklamaktadır. Ruttan ve Hayami (1984) ise bireylerin birbiriyle uyum içerisinde hareket etmesini kolaylaştırarak bu duruma olanak sağlayan toplum ve örgütlerin kurallarını kurum olarak tanımlamaktadır.

Bates (1995), kurumları ekonomik teoriler ve bu teorilerin uygulama politikaları, North (2010), kurumları resmi ve gayri resmi oyunun kuralları ve bu kurallara uygulanan yaptırımlar olarak tanımlamaktadır. Kurumlar, ekonomik sistemde uygulanan politikaların ve politikalar sonucunda oluşan işlem maliyetleri, toplam üretim maliyetleri gibi etkilerle bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda kurumsal iktisatçılar kusurlu kurumların oluşturduğu politika sonuçlarını analiz etmeye çalışmaktadır (Eggertsson, 2005:1).

Politika sonuçları doğrultusunda, Rakner (1996)' ye göre bireysel tercihler yapılandırılırken, kurumlar önemli bir rol oynamaktadır. İşlem maliyetleri, sınırlı bilgi ve kolektif eylem sorunlarına odaklanıldığında, kurumlar hem bilgiye erişimi ve seçenekleri genişleterek bireysel seçimleri arttıran (Ostrom, Feeny ve Picht, 1993), hem de tercih alanlarını kısıtlayan unsurlar olarak görülmektedir (Moe 1990: 213-253; North 2010).

Kurumsal kalite, kaynak tahsisi, piyasada oluşan sorunlar, pozitif dışsallıklar, piyasa düzensizlikleri, işlem maliyetleri gibi pek çok farklı unsurlarla doğrudan ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle, ekonomik anlamda verimlilik ve

etkinliğin sağlanmasında önemli bir faktördür. Ayrıca, kurumsal kalite kavramı ekonomik özgürlük ve iyi yönetim gibi unsurları da kapsamaktadır. Kurumsal kalite değerlendirilirken, ülkedeki yolsuzluk oranları, hukukun üstünlüğü, ekonomik riskler gibi değişkenlerden yararlanılmaktadır (Yamak, 2017: 67).

Kurumsallaşma ile ilgili yapılan birçok çalışma¹, ülkelerin kalkınabilmesi için kurumların kritik bir rol üstlendiğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, risk derecelendirme ajansları, sivil toplum kuruluşları ve akademik kurumlar tarafından kurumsal kaliteyi belirleyen çeşitli göstergeler oluşturulmaktadır. Ancak, mevcut göstergeler incelendiğinde, bunların nitelikleri ve kalite düzeyleri arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu durum, birçok göstergenin kurumsal kaliteyi önceden tanımlanmış kriterlere dayandıran sağlam bir teorik çerçeveden yoksun kalmasına yol açmaktadır. Oysa kurumsal kalitenin belirlenmesi, kurumun üstlendiği işlevlerin dikkate alınmasıyla doğrudan bağlantılıdır (Rakner, 1996: 7).

Kurumlar, üretim, değişim, tasarruflar, yatırımlar ve teknoloji ile ilgili alınan kararları etkileyerek, bu kararların oluşumunda doğrudan veya dolaylı olarak etki bırakır. Bir ekonomide, devletin ekonomik işleyişe müdahalesi ve bunun sınırları, uygulanan ticari politikalar, piyasa ekonomisinin yabancı yatırımlar için olanak sağlaması ve bireysel faaliyet alanları yaratması gibi faktörler üzerinde en önemli etkenler kurumlar ile oluşmaktadır (North, 2010: 13).

T. Veblen, J. Commons, V. Mitchell ve C. Ayres'in öncülüğünde kurumsal iktisat, bir düşünce akımı olarak şekillenmiştir. Bu akım, Walton Hamilton tarafından 1918 yılında Amerikan Ekonomik Topluluğu'nun konferansında dile getirilmiş ve Hamilton, 1919'da 'İktisat Teorisine Kurumsal Yaklaşım' adlı makalesiyle kavramı literatüre kazandırarak yazılı olarak sunmuştur (Rutherford, 2004: 40). Kurumsal iktisat düşünce akımı, Hamilton'un katkılarıyla birçok iktisatçı tarafından yeni bir paradigma olarak kabul görmeye başlamıştır (Hodgson, 2000: 317).

Kurumsal iktisat, ekonomik büyüme ve kalkınmaya farklı bir bakış açısı sunarak, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin iyileştirilmesine yönelik politika kararlarının alınmasına katkı sağlamaktadır. Bu yaklaşım, kurumların ekonomik sistem içerisinde bireylerden ayrı ele alınamayacağını savunmaktadır. Ayrıca, kurumlar iktisat teorisyenlerinin temle araştırma konularından biri olup, bireysel

¹ Bates, 1995; Koelble,1995; Chong ve Calderon, 2000; North, 2010; Acemoğlu, Johnson ve Robinson, 2005; Aktan, 2018

tercihlerin kurumlar tarafından belirlendiğini ortaya koymaktadır (Yay ve Şataf, 2018: 1-2). Kurumsal iktisat, ekonomik sürecin işleyişindeki problemleri çözmeye yönelik, sosyal değişim için evrimci bir rol üstlenen kurumlara odaklanan ve toplumsal yapının önemini vurgulayan araştırmaların deneysel bir bakış açısıyla temellendirilmesini savunan bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Demir, 1996: 64-65). Bu sebeple, iktisadi yaklaşımın temel amacını anlamak için bireylerin tercihlerin ve davranışlarının oluşumunda kurumların önemini anlamak gerekmektedir.

Kurumsal iktisadın önemini ve ortaya çıkış nedeninin gereklilik seviyesini 1989 yılında Nobel Ekonomi Ödülüne layık görülen Haavelmo gerçekleştirdiği konuşmada vurgulamıştır:

"...varolan iktisadi teoriler yeteri kadar iyi değil... Birey davranışlarını, çeşitli tercih koşulları altında incelemeye başlıyoruz... Daha sonra, toplumlaştırma adı verilen bir süreç ile iktisadi toplumun tamamı için bir model inşa ediyoruz. Artık bu yaklaşımın yanlış bir uçta başladığını düşünüyorum... Varolan bir topluluktan başlayarak, bu toplumu, üyelerinin faaliyette bulunduğu düzenlemeler ve kurallar yapısı olarak düşünebiliriz. Birey olarak uydukları kurallara verdikleri tepkiler, toplumu karakterize eden ekonomik sonuçlar yaratacaktır." İktisadi doktrinlerin gelişen ve değişen tarafını kurumların önemini ve kurumların iktisadın içerisine dahil olması gerektiği önerisinde bulunmuştur (Hodgson, 2002: 168).

Çeyrek yüzyılda tüm dünyada iktisat teorisyenlerinin odağında olmasına rağmen kurumsal iktisat yaklaşımı, Özveren' in tabiriyle *"karakutu"* olarak anılmaktadır (Özveren, 2007: 15). Kurumsal iktisat çerçevesinde, zaman içinde farklı görüşler ortaya çıkmış ve bu gelişmeler, kurumsal iktisat düşüncesinin eski ve yeni kurumsal iktisat olmak üzere iki ayrı kategoriye ayrılmasına yol açmıştır. (Yay ve Şataf, 2018: 2).

2.5.2 Eski Kurumsal İktisat

T. Veblen, J. Commons, V. Mitchell ve C. Ayres'in öncülüğünde oluşturulan eski kurumsal iktisat (Old Institutional Economics) veya orijinal (asıl) (Original Institutional Economics) olarak belirtilmektedir (Rutherford, 2001:173). T. Veblen, J. Commons, V. Mitchell ve C. Ayres'in Amerikan kurumsal iktisat geleneği ile oluşturulmuş olsa da Alman tarih okulunda önemli rol oynamaktadır. Alman tarih okulu da kendi içerisinde eski ve yeni olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır.

Okulun öne çıkan isimleri Gustav ve Schmoller' in kurumsal iktisada katkıları temel oluşturacak nitelik içermektedir (Chavance, 2009: 4).

Joseph Schumpeter, Amerikan kurumsalcılığının babası olarak Schmoller' i örnek olarak göstermektedir (Richter, 2000: 2). Schmoller çalışmasında, ülkelerin sosyal ve fiziki yapısını göz önünde bulundurarak, mevcut kurumların ve bu kurumlara ait alt yapılar için politikalar belirlenmesini gerekli görmektedir. Toplumların hayatını düzenleyen hukuki, siyasi ve ekonomik yapılar, toplumların varlıklarını sürdürebilmesi ve gelişebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, hukuki, siyasi ve ekonomik yapının gelişmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için hangi sınırlar ve kurallar çerçevesinde hareket edileceği konusunda kurumların rolü oldukça büyüktür. Bu yapılar, geçmişten günümüze kuşaklar arasında kurumlar aracılığıyla aktarılmaktadır (Chavance, 2009: 4).

Veblen' in öncülüğünü üstlendiği Kurumsal İktisat Yaklaşımı “İktisat Neden Evrimci Bir Bilim Değildir? “(*Why is Economics not an Evolutionary Science?*)” adlı çalışmasıyla 20. yüzyılın başlarında Amerika’da ortaya çıkmıştır (Çiçen, 2015: 8). Veblen ekonominin dinamik olduğunu ve bu yapıyı anlayabilmek için sürekli araştırma yapılması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, ekonomik kararların alınması aşamasında geçmiş olayların tecrübelerinin yanı sıra mevcut duruma ek olarak rastlantılarında göz önüne alınması gerektirdiği dikkat çekmiştir (Doğan, 2019: 8).

Eski Kurumsal İktisat hareketi 1. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru kabul edilmeye başlanmıştır. Birçok farklı iktisatçı tarafından benimsenmesi ile kurumsal iktisadın yeni bir paradigmaya evrilmesine olanak sağlamaktadır. Bu iktisadi hareketin geliştiği ve iktisatçılar tarafından ilgiyle incelendiği dönem ise 2. Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir (Hodgson, 2005: 233; Rutherford, 2001: 182-183). Eski Kurumsal iktisadın tarihine bakıldığında bu düşünce akımının gelişimi üç temel dönemi kapsamaktadır. 1890-1925 yılları arasında Veblen’ in öncülüğüyle başlamıştır. İkinci dönemde ise 1925- 1939 yılları arasında, Commons Mitchell ve Clark’ın çalışmalarını içermektedir. Üçüncü ve son dönem günümüz mevcut kurumsalcıları kapsamaktadır; öncüleri arasında Ayres, Galbraith ve Myrdal yer almaktadır (Tsuru, 1993: 71).

Eski kurumsal iktisat 1. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan konjonktürel problemler ve devletin ekonomiye müdahale etmesi fikrinin yaygınlaşmasıyla, neoklasik iktisadi düşünceye tepki olarak gelişmiştir. Eski kurumsal iktisat

multidisipliner bir bilim dalı olup iktisadi olayların yalnızca iktisat değil; aynı zamanda maliye, siyaset, yönetim, tarih ve sosyoloji hatta psikoloji bilim dalları tarafından da yararlanılması gerekmektedir. Kurumların önemi dikkate alındığında, mülkiyet yapısı ve piyasa yapısının ekonomik gelişim açısından büyük öneme sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. İktisadi işleyişin düzeni ve ekonomik istikrarın devamlılığı için devletin bu işleyişi devamlı olarak izlemesi, yönlendirmesi gerekmektedir. Özellikle gelir dağılımındaki adaletsizliklerin giderilmesi ve bu tür problemlerin ortadan kaldırılması için devletin müdahale etmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Aktan, 2000: 52-53).

Kurumsal İktisat, literatürde kurumcu iktisat olarak da yer almakta olup, Veblen' in öncülüğünde ortaya çıkan iktisadi düşüncedir. Ardından, Eski Kurumsal İktisatçılar; Commons, Mitchell, Ayres, Schumpeter ve Clark tarafından geliştirilmiştir. Kurumsal iktisadın temellerini atan bu teorisyenlerin ardından, Yeni Kurumsal İktisat'ın teorisyenleri arasında Eucken, Böhm, Buchanan ve North gibi isimler yer almakta olup, bu iktisadi düşünce bu isimler tarafından geliştirilmeye devam etmektedir (Yay ve Şataf, 2018: 2).

2.5.3 Yeni Kurumsal İktisat

Son dönemlerde, iktisat disiplininde güncelliğini koruyan önemli teorik yaklaşımlar arasında Yeni Kurumsal İktisat (NKI) yer almaktadır. Bu sebeple, Yeni Kurumsal İktisat teorisyenlerinin katkıları, dört farklı iktisatçıyı layık gördükleri Nobel İktisat Ödülleri ile de kanıtlanmıştır. 1991 yılında Ronald Coase, “*Social Cost*” adlı çalışmasıyla bu ödüle layık görülmüş; 1993'te Douglass North, kurumların tarihsel süreç içindeki rolünü ve iktisadi performans üzerindeki etkilerini incelediği çalışmaları ile Nobel İktisat Ödülünü alırken; Elinor Ostrom'da aynı şekilde ortak mülkiyet ve kolektif eylem üzerine çalışmasıyla bu ödüle layık görülmüştür (Çetin, 2012: 44). Son olarak, 2024 yılında kurumların oluşumu ve kurumların ekonomik refah üzerindeki etkilerini incelediği çalışmalarıyla Nobel İktisat Ödülü'ne layık görülen Daron Acemoğlu olmuştur.

Yeni kurumsal iktisat anlayışı, piyasaların, firmaların ve aile gruplarının ekonomik faaliyetlerini, sadece iktisadi bir perspektiften değil, aynı zamanda politik, ekonomik ve sosyal açıdan ele almaktadır. Bu anlayış, ekonomi, hukuk, siyaset bilimi, örgütlenme teorisi ve antropoloji gibi farklı disiplinleri bir araya getirerek, daha kapsamlı ve bütünsel bir yaklaşım sunmaktadır (Klein, 2000: 456).

Başta Douglass North, James A. Williamson, Elinor Ostrom ve Daron Acemoğlu gibi önemli teorisyenlerin katkılarıyla, yeni kurumsal iktisat, ekonomik, sosyal ve siyasi olaylarla ilişkilendirilerek günümüzde mevcut önemini sürdürmektedir (Doğanay ve Değer, 2020: 76). Özellikle Williamson, 1975 yılında yayımladığı “*Markets and Hierarchies: Analysis and Implications (Pazarlar ve Hiyerarşiler: Analiz ve Çıkarımlar)*” adlı eseriyle, yeni kurumsal iktisat anlayışını ilk kez net bir şekilde tanımlamıştır ve bu alandaki düşüncelerin yaygınlaşmasında büyük rol oynamaktadır (Richter, 2005: 163).

Yeni kurumsal iktisat, Commons’çu gelenekle birlikte gelişmiş ve eski kurumsal iktisat ile neoklasik iktisadın bir sentezi olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşım, bireylerin karar alma süreçlerinde düşünsel ve davranışsal etkileşimleri ile kurumları ele alırken, neoklasik iktisadın sunduğu çözümlere ilaveten, bu çözümlerin eksik yönlerini belirleyerek iki yaklaşım arasında bir köprü işlevi görmektedir. Yeni kurumsal iktisat, esasen neoklasik iktisadın üzerine inşa edilmekte olup, bu düşünceyi daha kapsamlı bir şekilde geliştirerek yenilikler sunmaktadır. (North, 2010: 17).

Yeni kurumsal iktisat çerçevesinde kurumlar, bireylerin fayda maksimizasyonunu amaçladığı sürekli etkileşimler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, kurumlar yalnızca bireysel çıkarların bir yansıması değil, aynı zamanda toplumsal rasyonalite ile bireyler rasyonalitenin uzlaşmasını sağlayan yapılar olarak da görülmektedir. Bu bağlamda, rasyonel bireylerin tercihlerinin öngörülemezliği, kolektif karar alma mekanizmalarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kurumlar, bu süreçte kolektif eylem ve bütünleşme sorunlarını çözmede bir araç olarak işlev görerek toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Bates, 1995:387-401; Koelble,1995:231-247).

Yeni Kurumsal İktisat (NKI), neoklasik iktisat anlayışını yöntem olarak benimsemesine rağmen, tam bilgi ve rasyonalite varsayımlarını reddederek, bu bakış açısının yerine sınırlı rasyonalite, işlem maliyetleri, eksik sözleşmeler ve mülkiyet hakları gibi teorilerle farklı bir perspektif sunmaktadır. Bu yaklaşım, ekonomiyi daha gerçekçi bir şekilde ele alarak, bireylerin karar alma süreçlerini ve piyasa işleyişini daha iyi açıklamayı amaçlamaktadır (Menard ve Shirley, 2005:1).

Yeni Kurumsal İktisat yaklaşımında, birey ve birey davranışları toplumsal ilişkilerin temelini oluşturur. Bu yaklaşıma göre, bireyin karar alma süreçleri, içinde bulunduğu toplumdan bağımsız değildir ve toplumsal faktörler bu süreçleri

doğrudan etkilemektedir. Ancak neoklasik iktisat düşüncesi, bireylerin toplumsal bağlamdan ayrı olarak hareket ettiği bir model öngörür ve karar alma süreçlerini genellikle yalnızca bireysel tercihler üzerinden şekillendirir (Kama, 2016: 21).

Yeni Kurumsal İktisat düşüncesinin temel amacı, kurumların nasıl ortaya çıktığını, hangi anlamları taşıdığını, hangi işlevleri yerine getirdiğini ve zamanla nasıl değişip evrildiğini analiz etmektir. Bu yaklaşım, kurumların toplumsal ve ekonomik bağlamdaki rolünü derinlemesine anlamayı ve onların evrimsel süreçlerini ortaya koymayı hedefler (Klein, 2000: 456). İşlem maliyetleri, tam bilgi ve mülkiyet hakları, neoklasik iktisat anlayışında önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu unsurlar, yeni kurumsal iktisat teorisinde önemli bir yer tutar. Yeni kurumsal iktisat, kurumların ve kurum tanımlarının neyle ilgili olduğunu ve bu kurumların toplumsal, ekonomik ilişkilerle nasıl etkileşimde bulunduğunu analiz etmektedir. Bu bağlamda, kurumlar yalnızca ekonomik faaliyetleri düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda bireyler arası ilişkilerin şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Bal ve Özdemir, 2017: 86).

Kurumların; işlem maliyetlerini azaltma, toplum etkileşiminde öngörülebilirlik kazanma ve ekonomik sistemin düzenini sağlama gibi görevleri bulunmaktadır. Kurumsal kalite, güvenilirlik, öngörülebilirlik, statik ve dinamik verimlilik kriterleri üzerinden incelenmektedir. Statik verimlilik, kurumların sosyal maliyetlerini azaltmayı içerirken, güvenilirlik kriteri, kurumların güvenilir sözleşmeler belirlemesini ifade eder. İşlem maliyetlerinin azaltılması, toplumsal ilişkilerde istikrar ve güven ortamı sağlayarak öngörülebilirliği artırmaktadır. Bu kriterler, kurumsal kalite belirleyicilerini kapsamaktadır (Alonso ve Garcimartin, 2013: 209). Kurumsal kalitenin oluşturulabilmesi, iki temel faktöre dayanmaktadır. İlki, kurumlarda etkinlik, diğeri ise kuralların oluşturulurken yapılan tercihlerin uygulanabilirliğidir (Teyyare, 2013: 75).

Bir toplumda kuralların uygulanamaması, korunamayan mülkiyet hakkı ve artan yolsuzluk, kurumsal kalite üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda, devletin karar alma yetkisini sınırsız bir şekilde kullanması, kurumsal kaliteyi olumsuz yönde etkilemektedir. Kurumsal kalitedeki olumsuzluklar, kaynakların verimli dağılımını engelleyerek etkinlik kaybına yol açmaktadır. Oysa kurumsal kalitenin yüksek olduğu ülkelerde gelir daha adil bir şekilde dağılmaktadır (Chong ve Calderon, 2000: 761).

Politika yapıcılar ve akademisyenler tarafından kurumsal kalite kavramına dair tek bir tanım üzerinde uzlaşamamaktadır. Yönetişim ve kurumsal kalite kavramları birlikte kullanılmakta olup, birçok yazar ve kuruluş tarafından geniş bir tanım alanı sunulmaktadır. Bazı yapılan tanımlar neredeyse her şeyi kapsamaktadır. Örneğin, Dünya Bankası'nın 2002 Dünya Kalkınma Raporu'nda "Pazarlar İçin Kurumlar İnşa Etmek" başlığı altında sunmuş olduğu kurallar, uygulama mekanizmaları ve organizasyonlar tanımında bu durum gösterilmektedir. Dünya Bankası, yönetişimi mevcut yönetim anlayışlarına dayanarak geniş ve dar anlamda tanımlamaktadır.

Dünya Bankası'na göre; *"Bir ülkedeki otoritenin nasıl kullanıldığını belirleyen gelenekler ve kurumlar"* olarak tanımlanmaktadır. Bu üç alanda açıklamalar yapılmaktadır: a) Hükümetlerin nasıl seçildiği, nasıl denetlendiği ve değiştirilme süreci, b) Hükümetlerin etkin olarak sağlam politikalar oluşturabilmesi ve uygulayabilmesi, c) Devletin ve vatandaşların arasındaki ekonomik ve sosyal etkileşimin plânlanması ile yöneten kurumlara duyulan saygıyı içermektedir. Bu üç alan çerçevesinde yönetişimin boyutları oluşmakta ve altı yönetim, yani kurumsal faktör boyutu ortaya çıkmaktadır (Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi, 2010: 3-4). Dünya bankası (WGI), 1996-2023 dönemi için 200'den fazla yönetim göstergelerinin altı boyutun birleştirmektedir.

Kurumsal faktörleri oluşturan en önemli göstergeler, mülkiyet hakları, hesap verebilirlik, siyasi istikrar, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun kontrolü, ekonomik özgürlükler ve kayıt dışılık gibi unsurlardır. Bu faktörler, bir ekonominin sağlam temeller üzerine inşa edilmesini sağlayarak sürdürülebilir kalkınma ve güvenli yatırım ortamları yaratılmasına bu bağlamda gelir dağılımında oluşan eşitsizliklerin giderilmesine katkıda bulunmaktadır. Kurumsal kalite kavramının alt bileşenlerini oluşturan bu değişkenlerin tanımlanması büyük önem taşımaktadır.

2.5.4 Mülkiyet Hakları

Genel tanımıyla mülkiyet “sahiplik” olarak ifade edilmektedir. İktisadi mal ve hizmetleri oluşturan kaynaklara sahip olma, tasarruf etme, bu kaynakları kullanma ve devredebilme hakkını ifade etmektedir (Aktan, 2018: 427). Bireylerin mal veya bir varlık üzerinde bu mala ilişkin kullanım kabiliyeti ve mübadele ile bu malı dolaylı yoldan kullanım hakkına mülkiyet hakkı denilmektedir (Alchian, 1965: 816).

Kaynakların kullanım, kiralama, satış ve bu kaynaktan yararlanma hakkı; mülke sahip olan bireylerde bireysel özgürlük ve sorumluluklarının sınırlarını tanımlamaktadır. İyi şekilde tanımlanan mülkiyet hakkı toplum düzenini bireyler arasındaki çatışmayı azaltarak sağlamaktadır. Mülkiyet haklarını yalnızca kanunlarla tanımlamak doğru bir ifade olmamaktadır. Mülkiyet hakları gelenekler, normlar, dini ve ahlaki kuralları içerisinde barındırmaktadır. Avrupa insan hakları mahkemesi kamu yararına saygı gösterilmesi ve genel hukuk kurallarına uyulması durumunda bir bireyin mülkiyet hakkından mahrum bırakılmayacağı açıkça ifade edilmektedir (Çiçen, 2015: 12).

Mülkiyet hakları toplum refahı için bireylere güvenilir bir ortam oluşturmaktadır. Mülkiyet hakları güvencesinin oluşturulması ile kurumsal anlamda daha fazla işlem yapılması öngörülmektedir. Aynı zamanda bu durum ekonomik sistemin gelişimini oluşturmaktadır. (Çetin, 2012: 64). Elde edilen bulgular dahilinde mülkiyet hakkı güvencesi daha zayıf olan toplumların ekonomik verimlilikleri de zayıf olduğu görülmektedir. Bu sebeple ekonomik ve politik aktörlerin motivasyonları ve davranışları mülkiyet hakları güvencesine göre şekillenmektedir (Acemoğlu, Johnson ve Robinson, 2005, 388-389).

Kurumsal iktisadın öncülerinden North, kurumların önemini vurgularken kurumlar ile ilişkilendirdiği mülkiyet hakları konusuna da dikkat çekmektedir. North'a göre mülkiyet hakkı bireylerin kendi emek ve çabaları ile elde etmiş oldukları hakları kapsamaktadır (North, 2010: 47).

Mülkiyet hakları bireylerin sahip olduğu kaynakların sınırlarını belirleyerek bu sınırlar dahilinde bireylerin birbirleriyle olan sosyal anlaşmalarının niteliğini taşımaktadır. Bu sebeple bireylerin Ekonomik değere sahip bir malın kullanımını seçme hakkı yasal olarak saklıdır. Alchian (1965), mülkiyet haklarını dört ayrı unsur olarak nitelendirmektedir. Bunlar; kullanım hakkı, gelir elde etme hakkı, başkalarının kullanımını engelleme hakkı ve bu mülkiyetin başkalarına transfer edilmesi hakkı olarak belirtmektedir (Oğuz, 2003:17).

Ekonomik gelişme ve büyüme süreci içerisinde mülkiyet haklarının önemi arttıkça, gelişmekte olan ülkeler 20. Yüzyıldan itibaren bu hakları güçlendirmek için birtakım çeşitli yasalar ve düzenlemeler getirmektedir. Neoliberal geçiş süreci ve yapısal uyum programlarını uygulayan ülkelerde, mülkiyet haklarının iyileştirilmesi genellikle üst gelir gruplarının faydasına olmaktadır.

Bu fayda ile gelir dağılımdaki adaletsizlik artış göstermektedir. Bundan dolayı; gelişmekte olan ülkeler, mülkiyet hakları reformlarını planlarken geliri eşitsizliğini arttırmamak için dengeleyici politikalar uygulamalıdır (Akalin ve Uzgören, 2019: 21-218).

2.5.5 Hesap Verilebilirlik

Kurumsal yapının önemli bileşenlerinden biri, hesap verebilirliktir. Kaufman, Kray ve Mastruz, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin temel çerçevesini, bireylerin kendilerini ifade etme özgürlüğü, basın ve medya özgürlüğü, siyasi sorumluluklar ve örgütlenme hakkı gibi unsurlar üzerinden tanımlamakta ve bu unsurların kapsamını belirlemektedirler. Ayrıca, halkın hükümetini seçme hakkı, seçimlerde oy kullanma özgürlüğü gibi unsurlar da bu çerçevenin içerisine dahil edilmektedir (Kaufmann, Kraay ve Mastruzz, 2010:4).

Kalkınmanın sağlanabilmesi için kurumsal yapının alt bileşenlerinden biri olan ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin önemi büyüktür. Devletlerin, kurumlarının ve bu kurumlara yüklenen rollerin etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi için demokratik anlamda gerekli çalışmaların yapılması ve yolsuzluğun kontrol altına alınarak azaltılması amaçlanmalıdır. Devlet yönetimi, sağlıklı bir şekilde işleyerek halkın kendini ifade edebilme özgürlüğünü garanti altına almalı, bireylerin taleplerini kolayca dile getirebilmeleri sağlanmalıdır. Bu taleplerin karşılanabilmesi için hükümetlerin şeffaf bir şekilde hesap verebilir olmaları beklenmektedir (Sharma, 2008:3).

Hükümet kurumlarının etkin bir şekilde ilerleyebilmesi ve verimliliklerinin artırılabilmesi için faaliyet alanlarının belirli bir çerçeveye kısıtlanması gerekmektedir. Ancak, bu sınırlamalar düzenli ve şeffaf bir şekilde hesap verebilir nitelikte olmalı ve etkili bir biçimde uygulanmalıdır. Hesap verebilirliğin etkin olabilmesi, birkaç önemli unsura bağlıdır. Bunlar, öncelikle alınması gereken sorumlulukların net bir şekilde belirlenmesi, bu sorumluluklara yönelik hedeflerin oluşturulması, hedeflere ulaşmak için gerekli adımların atılması, elde edilen sonuçların düzenli olarak raporlanması ve bu sonuçlar doğrultusunda geri bildirim süreçlerinin işletilmesidir. Bu süreçler, hesap verebilirliğin etkinliğini artırarak, kamu yönetiminin daha şeffaf ve verimli olmasına katkı sağlar (Tuzcu, 2004:24).

İfade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin doğru işlemesi, etkili bir şekilde işlerlik kazanması ve uygulanabilmesi için hükümetler tarafından yürütülen maliye politikalarının kamuoyuyla şeffaf bir şekilde paylaşılması gerekmektedir. Bu

şeffaflık sağlandığında, kurumsal faktörlerin önemli bir değişkeni olan hesap verebilirliğin etkinliği artacak ve gelecekte uygulanmak istenen politikalara yönelik halkın talepleri ve tercihleri dikkate alınacaktır (Aktan ve Çoban, 2006: 13-40). Dolayısıyla kurumsal yapının etkinliği için ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin büyük öneme sahip olduğudur. Bu unsurlar, halkın kendini ifade etme hakkı, basın özgürlüğü ve hükümetin hesap verebilirliği gibi faktörlerle desteklenmelidir. Kalkınma ve şeffaf bir yönetim için, hükümetlerin maliye politikalarını şeffaf bir şekilde sunması ve geri bildirim süreçlerini etkili şekilde işlemesi gerekmektedir.

2.5.6 Siyasi İstikrar / Politik İstikrar

Kurumsal yapının önemli unsurlarından biri, politik istikrar değişkenidir. İstikrar, kelime anlamıyla belirli bir düzen içerisinde kararlılık ve süreklilik olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçeveden hareketle, politik istikrar kavramı, hükümetlerin değişmemesi şeklinde ifade edilebilir. Ancak, günümüzde bazı ülkelerin mevcut yönetimleri, bu tanımla tam olarak örtüşmemektedir. Örneğin, Libya, Irak ve Kuzey Kore gibi ülkelerdeki liderlerin uzun süre iktidarda kalmaları, söz konusu ülkelerin politik istikrar açısından zayıf ve istikrarsız olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Politik istikrar kavramının kesin bir tanımı bulunmamakla birlikte, istikrarlı ve istikrarsız yönetimlerin durumları incelendiğinde, bu kavramın anlaşılması daha net bir şekilde mümkündür (Biçen, 2020: 121).

Politik istikrarsızlık, büyüme performansı üzerinde iki farklı şekilde etkili olmaktadır. İlki, politik istikrarsızlığın yasal ve politik yapılar üzerinde yarattığı belirsizliklerden kaynaklanan olumsuz sonuçlarla ilişkiliyken İkinci etki ise, piyasa ve iş gücü üzerinde doğrudan verimliliği olumsuz yönde etkileyen faktörlerle bağlantı içermektedir (Alper, 2018: 50).

Ekonomik büyümenin yüksek olduğu ülkelerde, politik ve kurumsal yapı arasında güçlü ve sistematik bir ilişki gözlemlenmektedir. Politik istikrar, ülke ekonomilerinin büyümesinde temel bir dayanak ve önemli bir unsur oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde büyüme performanslarına ilişkin yapılan araştırmalar dikkate alındığında, günümüzde mevcut kurumsal yapının göstergelerinden biri olan demokrasi de önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Doğan, 2019).

Politik istikrarsızlık, birçok farklı faktörün etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Bu faktörler arasında rejim değişiklikleri, hükümetin legal ve illegal yollarla sıkça değişmesi, yolsuzluk ve toplumsal şiddet gibi sorunlar önemli bir yer tutmaktadır.

Ayrıca, protestolar, terörizm, iç savaşlar ve çeşitli siyasi olaylar da istikrarsızlığa yol açan etmenlerdendir. Bunlara ek olarak, ekonomik ve finansal krizler, siyasi kutuplaşma ile etnik ayrışma gibi unsurlar, bir ülkenin politik istikrarını tehdit eden başlıca nedenler arasında sayılabilmektedir. (Alesina, Özler, Roubini ve Swagel, 1996: 190-191; Brunetti, 2006:122-123; Campos ve Nugent, 2002: 159; Şanlısoy ve Kök, 2010: 104-105).

Kurumsal ve politik yapının güçlü ve verimli olduğu ülkeler, bu yapıların daha verimsiz ve zayıf olduğu ülkelere kıyasla genellikle daha yüksek ekonomik performans sergilemektedir (Asteriou ve Price, 2001: 386). Ülkelerin ekonomik performanslarının farklı olmasındaki en önemli etkenler kurumsal ve politik yapının güçlü olması önemli bir faktördür (Öztürk ve Küşmez, 2019: 31-32). Politik istikrar, bir ülkedeki belirsizlikleri ortadan kaldırarak sürdürülebilir ekonomik gelişmenin temelini oluşturmaktadır. Bu sayede uzun vadeli yatırımlar artmaktadır. Ayrıca, politik istikrar yabancı yatırımları artırarak ekonomik büyümeye katkı sağlar. Öte yandan, hükümet değişim hızının yüksek olduğu ülkelerde ekonomik büyüme genellikle düşüktür, düşük hükümet değişim hızına sahip ülkelerde ise ekonomik büyüme daha yüksektir (Kalay ve Çetin, 2016: 2178; Şanlısoy ve Kök, 2010:102; Oliva ve Rivera ,2002; Barro, 1991; Bienen vd., 1993).

Politik istikrarın ölçülmesinde kullanılan iki gösterge bulunmaktadır: Uluslararası Ülke Risk Göstergeleri (The International Country Risk Guide- ICRG) ve Dünya Yönetişim Göstergeleri (World Governance Indicators- WGI). ICRG, 141 ülke için ekonomik, finansal ve politik riskleri derecelendirerek, 0 ile 100 arasında bir ölçek kullanmaktadır. Bu ölçek, 0'dan 100'e doğru risklerin azaldığını göstermektedir. Diğer bir ölçüt olan WGI, politik istikrarı altı bileşenden oluşan bir endeks olarak değerlendirmekte olup, Kaufmann ve Kraay tarafından 2016 yılında 200'den fazla ülkeyi kapsayacak şekilde yayınlanmıştır (WGI, 2025).

Politik riskin bileşenleri arasında yer alan unsurlar, sosyo-ekonomik şartlar, yatırım profili, iç ve dış çatışmalar, yolsuzluk, siyasette askeri müdahale, dini ve etnik gerilimler, hukuk ve düzen, demokratik hesap verebilirlik, bürokratik kalite gibi faktörlerden oluşmaktadır. Her bir bileşen, kendi belirli puan aralıklarına göre değerlendirilir; örneğin, yolsuzluk 0-6 arasında puanlanırken, hükümet istikrarı 0-12 arasında derecelendirilmektedir. Bu bileşenlerin toplamı, genel politik risk bileşenini ortaya çıkarmaktadır.

2.5.7 Hükümet Etkinliği

Hükümet etkinliği, kurumsal yapının önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Dünya Bankası'na göre, etkin bir devlet, vatandaşların sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürdürebilmesi için mal ve hizmet sunumu gerçekleştirirken, piyasa ekonomisinin işleyişini desteklemek amacıyla gerekli kuralların ve kurumların oluşturulmasını sağlamaktadır. Bu, devletin, ekonomik ve toplumsal düzenin sağlanmasında oynadığı merkezi rolü ifade etmektedir (World Bank, 1997: 1). Devletlerin etkin olabilmesi için, kamu sağlığı ve altyapı hizmetleri gibi kamusal mal ve hizmetleri sağlayarak ve bu hizmetleri destekleyerek ekonomik ve toplumsal refahı artırmaları gerekmektedir.

Siyasal karar alma mekanizmaları, hükümetlerin uygulayacağı politikaların başarısı için büyük önem taşımaktadır. Ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda alınan kararların, uzun vadeli sonuçları üzerinde belirleyici etkiler yaratmaktadır. Hükümet etkinliğinin yüksek olduğu ülkelerde, alınan kararlar daha objektif ve hızlı bir şekilde uygulanabilmektedir. Bu da ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda gelişim sağlanmasına katkıda bulunmakta ve ülkelerin refah ile gelişmişlik düzeylerinde artışa yol açmaktadır (Şaşmaz, 2019: 2)

Yeni Kamu Yönetimi Reformu, 1990'lı yıllarda, daha duyarlı, şeffaf ve hesap verebilir hükümetler oluşturmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda, hükümetlerin performans yönetimi uygulamaları devreye alınmıştır. Hükümet etkinliğinin düzenli bir şekilde ölçülmesi ve bu ölçümlerin kamuya sunulması, hedeflerin daha etkili bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak sağlayacaktır. Bu süreç sonucunda, hükümet etkinliği olumlu sonuçlar doğuracak ve buna bağlı olarak, hükümete karşı duyulan güven ortamı güçlenecek ve artacaktır (Rainey, 2009).

Hükümet Etkinliği Endeksi, Dünya Yönetişim Göstergeleri (WGI) çerçevesinde, hükümetin etkinliğini değerlendirmek amacıyla kullanılan bir ölçüt olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu endeks, kamu hizmetlerinin kalitesine ilişkin algılar, kamu hizmetlerinin etkinliği, siyasi baskılardan bağımsızlık derecesi, politika oluşturma ve uygulama kalitesi, ayrıca hükümetin politikalara olan bağlılığının güvenilirliği gibi unsurlar dikkate alınarak hazırlanmaktadır (Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi, 2010: 4). Literatürde, hükümet etkinliğini ölçmek için sıklıkla Dünya Bankası tarafından geliştirilen Dünya Yönetişim Göstergeleri (WGI) kullanılmaktadır.

WGI endeksi, -2.5 ile +2.5 arasında puanlanmakta olup -2.5 en düşük, +2.5 ise en yüksek etkinlik seviyesini ifade etmektedir. Yüzdelik sıralama ise, ülkelerin belirli bir gösterge içinde tüm ülkelerin arasındaki göreceli konumunu ifade etmektedir. Sıralama değeri 0 ile 100 arasında değişmektedir. 0'a yakın değerlerin, ülkenin ilgili göstergelerinde en düşük performansa sahip olduğunu açıklarken; 100'e yakın değerler, ülkelerin ilgili, göstergede en yüksek performansa sahip olduğunu göstermektedir.

2.5.8 Hukukun Üstünlüğü

Kurumsal yapının güçlenebilmesi için bir toplumda alınacak kararların yasal çerçevede olması ve devlet yönetimindeki aktörlerin kanunlara uygun şekilde davranmalı bu sayede ülkedeki yatırımcılara yönelik, mülkiyet haklarının korunması için güven ortamının tümelini oluşturmalarıdır. Bu unsurların tamamı hukukun üstünlüğünün önemli kriterleri içerisinde yer almaktadır. Hukukun üstünlüğü kurumsal yapının oluşmasında temel belirleyicilerden biri kabul edilmektedir (Taşdemir, 2023: 76).

Devlet tarafından belirli amaçlara hizmet edilmesi için oluşturulan formel kurallar bulunmaktadır. Hukukun üstünlüğünün üç farklı anlam taşıdığını belirten Aktan ve Çoban (2006), *“devletin gücü”*, *“kanun önünde eşitlik”* ve *“yargı ve yönetim kuralları”* şeklinde açıklamaktadır (Aktan ve Çoban, 2006 :32). Birçok farklı tanımı içerisinde bulunduran hukukun üstünlüğü kavramı *“toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü”* olarak TDK tarafından tanımlanmaktadır. Dünya Adalet Projesi (The World Justice Project-WJP) hukukun üstünlüğü üzerinde çalışmalar yapmaktadır ve adaletli hukuk sistemi, hesap verilebilir ve şeffaf hükümet sistemi, tarafsız ve ulaşılabilir sistemler bütünü olarak tanımlamaktadır. Bu ilkelerin sağlanması sağlam kanunlara normlara ve kurumlara bağlı gelişmektedir (WJP, 2024).

Hukukun üstünlüğü dar ve geniş anlamda açıklanmaktadır. Dar anlamda yöneticiler üzerindeki kısıtlamaları konu edinirken; geniş anlamda bu duruma ilaveten insan haklarını da dahil ederek özgür şeffaf düzenli bir ekonomik sistem ve demokrasi ile özgürlükleri de içerisinde barındırmaktadır (Gözlügöl, 2013: 1431-1432). Hukukun üstünlüğü iyi yönetim başlıca ilkeleri içerisinde (Aktan ve Çoban, 2006: 13).

Hukukun üstünlüğü, bir toplumda hukuk kurallarının yalnızca var olmasını değil, bu kuralların adil, tarafsız ve eşit bir şekilde uygulanması kapsamaktadır.

Hukukun üstünlüğü, yönetimin keyfi davranışlarını engeller ve bireylerin haklarını güvence altına alır. Bu, hukuk sisteminin bağımsız ve baskılardan uzak olması gerektiği anlamına gelmektedir. Hukuk önünde eşitlik, hukukun üstünlüğünün temel ilkesini oluşturmaktadır. Bir ülkede hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi yeterli değildir; adil şekilde uygulanması da gereklidir (Erdoğan, 2020: 13-14).

Kurumları toplumda oynanan oyunun kuralları olarak tanımlayan North (2010), bu kuralların geçerliliği için, her toplumda bireyleri bağlayıcı bir gücün varlığının olması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlayıcı güç ise yalnızca demokratik ülkelerde hukukun üstünlüğü aracılığıyla sağlanmaktadır. Dolayısıyla, güçlü ve etkin bir kurumsal yapının sürdürülebilmesi için hukukun üstünlüğü temel bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, uluslararası kuruluşlar da hukukun üstünlüğünü ölçmek amacıyla çeşitli değerlendirme ve analizler gerçekleştirmektedir. Fraser Enstitüsü ve Heritage Vakfı, ekonomik özgürlük endekslerinde hukukun üstünlüğünü ölçmüşlerdir. Heritage Vakfı, hukukun üstünlüğünü mülkiyet hakları, devlet bütünlüğü ve adli etkinliklerle ilişkilendirirken, Fraser Enstitüsü, yargı bağımsızlığı, tarafsız mahkemeler, mülkiyet hakları, askeri müdahale ve suç oranları gibi kriterlerle bir endeks oluşturmuştur.

Hukukun üstünlüğünü değerlendirmek için yapılan önemli çalışmaların başında, Dünya Adalet Projesi (WJP) tarafından hazırlanan Hukukun Üstünlüğü Endeksi (Rule of Law Index) yer almaktadır. WJP, 2023 yılında 142 ülkenin hukukun üstünlüğünü analiz etmiştir. Bu endeks, 0 ile 1 arasında bir puan skalasında değerlendirilir; burada 0 en düşük, 1 ise en yüksek hukukun üstünlüğünü temsil etmektedir. Endeksin hazırlanmasında WJP, temel olarak 8 farklı gösterge kullanmaktadır.

Yüzdelik sıralama ise, ülkelerin belirli bir gösterge içinde tüm ülkelerin arasındaki göreceli konumunu ifade etmektedir. Sıralama değeri 0 ile 100 arasında değişmektedir. 0' a yakın değerlerin, ülkenin ilgili göstergelerinde en düşük performansa sahip olduğunu belirtirken; 100'e yakın değerler, ülkelerin ilgili, göstergede en yüksek performansa sahip olduğunu göstermektedir.

Bu endeks, hukukun üstünlüğüne bağlılığı, politika sonuçlarına bakarak ölçmektedir; örneğin insanların mahkemelere erişimi olup olmadığına ya da suçların etkili bir şekilde kontrol edilip edilmediğine bakılmaktadır. Bu, yazılı hukuk kurallarına veya bir toplumun bu politika sonuçlarını elde etmek için

başvurabileceği kurumsal araçlara odaklanan çabalara karşıt bir yaklaşımı ifade etmektedir (WJP, 2024).

2.5.9 Yolsuzluk

Yolsuzluk kavramının tek bir tanımı olmamakla birlikte en sık kullanılan tanımı Dünya Bankası tarafından “*kamu gücünün özel çıkarlar için kötüye kullanılması*” şeklinde tanımlanmaktadır. Yapılan bu tanımdan özel sektör tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerde yolsuzluğun olmadığı sonucu çıkarılmamaktadır (Ghura, 1998: 5; Tanzii, 1998: 8). Dünya Bankası tanımına ilaveten daha geniş bir tanımı Uluslararası Şeffaflık Örgütü “*herhangi bir görevin özel çıkarlar için kullanılması*” ifadesi ile açıklamaktadır. Yolsuzluk, genellikle kamu kesiminde çalışanlar ile kamu ve özel kesim arasındaki ilişki esnasında gerçekleşmektedir (Bağdigen ve Dökmen, 2006: 54).

Yolsuzluk, farklı şekillerde tanımlanabilir ve bu tanımlar genellikle pozitif ve normatif olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Pozitif tanıma göre, yolsuzluk, kamu görevlilerinin gelir sağlamak amacıyla yasal normlardan sapmalarını ifade etmektedir. Normatif tanım ise, kamu yararına zarar veren ve etik kurallara aykırı olan faaliyetleri kapsamaktadır (Khan, 1996: 864). Yolsuzluk, genellikle kamu gücünü kötüye kullanmakla gerçekleşmektedir. Ancak, bu kötüye kullanım bazen sadece kişisel çıkarlar için değil, aynı zamanda bir partinin, aile bireylerinin, arkadaşların veya bir kurumun yararına olmakla da gerçekleşebilmektedir (Tanzi, 1998: 20).

Yolsuzluk, birkaç farklı türde gerçekleşmektedir. Rüşvet, irtikap, adam kayırmacılık, gasp, zimmete para geçirme ve dolandırıcılık gibi kanunen yasak olan ve ahlaki normlara aykırı eylem ve durumları içermektedir (Çingi, 1994:3; Klitgaard, 1998:4). Yolsuzluk, bir ekonomik sistemde kaynakların adil bir şekilde dağıtılmasını engelleyen ve ekonominin istikrarlı işleyişini bozan önemli bir unsurdur. Bu bağlamda, yolsuzluk gelir dağılımında ve yoksulluk seviyelerinde doğrudan ya da dolaylı etkiler yaratmakta ve ekonomik eşitsizlikleri arttırmaktadır (Gupta, Davoodi ve Alonso-Terme, 1998: 29).

Yolsuzluk kaynak dağılımında etkinliği bozmakta ve mali açıklara sebep olmaktadır (Göktaş, 2009: 25; Giray, 2005: 41). Yolsuzluktan kaynaklı yatırımların azalması (Mauro, 1995: 705), vergi gelirlerinde düşüşe neden olmakta ve bu durum ekonomik büyüme baskılayıcı yönde etkilenmektedir (Knack ve Keefer, 1995: 214-215).

Bu görüşlere karşıt olarak, yolsuzluk türlerinden herhangi birinin 'etkin yağlama hipotezi' çerçevesinde, sistemin işlerliğini hızlandırarak tıkanıklığı giderdiği öne sürülmektedir. Huntington (1968), Beck ve Maher (1986), Lui (1985), Lambsdorff (2001) gibi araştırmacılar, rüşvetin, yavaşlayan ve tıkanan sistemleri hızlandırarak daha verimli hale getireceğini savunmaktadır. Bu bakış açısına göre, bürokratik işlemlerin hızlanması, kırtasiyeciliğin önlenmesi ve ekonomik büyümeye katkı sağlanması mümkün olmaktadır. '*Etkin yağlama hipotezi*' veya '*tekerleri yağlama*' (Grease the wheels) olarak adlandırılan bu görüş, büyüme önündeki engellerin kaldırılacağına dair bir sav sunmaktadır (Beşel ve Savaşan, 2014: 74-75).

Küresel piyasalarda meydana gelen ekonomik ve sosyal bozulmalar, gelişmekte olan ülkelerde şeffaflık eksiklikleri, artan riskler, verimsiz yatırımlar ve kurumsal yapıya duyulan güvensizlik, yolsuzluğu körükleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Farklı görüşlerin ortak noktası, yolsuzluğun toplumun ahlaki yapısını bozarak, geleceğe yönelik bu değişimlerin ekonomik kalkınma, büyüme ve gelişme üzerinde olumsuz etkiler yaratacağıdır (Baldemir, Özkoç ve İşçi, 2009:52).

Yolsuzluk, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyerek ülkelerin gelir ve harcama yapılarının bozulmasına yol açmaktadır. Gelir eşitsizliğinde meydana gelen artışlar, düşük gelir grubundaki bireylerin daha yüksek vergilerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, bireyler gelir dağılımının yeniden yapılmasını talep etmek zorunda kalacaklardır. Gelirin yeniden dağılımı için artan bireysel baskılar, yüksek gelir grubundaki bireylerin bürokratik ve politik yolsuzluğa yönelmesi için uygun bir zemin hazırlamaktadır (Meltzer ve Richard, 1981: 915-917).

Yolsuzluğu teşvik eden önemli faktörler arasında karmaşık vergi sistemi, yüksek vergi oranları ve mükelleflerle vergi otoriteleri arasındaki sürekli etkileşim içinde olma gerekliliği, yer almaktadır. Ayrıca, hukuk ve yargı sistemindeki zayıflıklar, caydırıcı önlemlerin alınmaması, vergi yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirliklerde görülen eksiklikler, vergi idaresine aşırı takdir yetkisi verilmesi ve kamu sektöründeki düşük maaşlar gibi unsurlar, yolsuzluğun artmasına neden olan diğer etkenler arasında yer almaktadır (Bakırtaş, 2012: 89-90; Vazquez, Arze ve Boex, 2004: 1-10; Tanzi, 1998: 11-15).

Yolsuzluk, her yıl Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI) tarafından yayımlanan Yolsuzluk Algı Endeksi (CPI) aracılığıyla ölçülmektedir. Bu endeks, bağımsız

farklı kuruluşlar tarafından hazırlanıp paylaşılmakta olup, yolsuzluğun ölçülmesi oldukça zor bir süreçtir. Endeksin oluşturulmasında, akademisyenler, siyasi analistler, risk analiz uzmanları ve iş dünyası temsilcilerinden oluşan bir heyet, farklı ülkelerin yolsuzluğu nasıl algıladıklarını değerlendirmek için anketler ve testler gerçekleştirmektedir. CPI, Dünya Bankası, Dünya Ekonomik Forumu, risk ve danışmanlık şirketleri ve düşünce kuruluşları gibi çeşitli aktörler tarafından üretilen verilerle şekillendirilmektedir. Yolsuzluk algısına dair veriler, 13 farklı kaynaktan elde edilmekte ve her bir ülke, bu veriler doğrultusunda kendi ölçek aralığında derecelendirilmektedir (CPI, 2024).

Veriler, Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından standart bir ölçüme dönüştürülüp ortalaması alınarak nihai endeks değeri hesaplanmaktadır. Güvenilirliğin sağlanabilmesi için, paylaşılan 13 kaynağın en az üçünde veri bulunan ülkeler CPI'ye dahil edilmektedir. Bu çeşitli veri kaynakları, yolsuzluğu farklı yönlerden ele alarak kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. 1995 yılından itibaren yayınlanan endeks 1995 ile 2012 yılları arasında 0 ile 10 arasında puanlanan endeks, 2012 yılından itibaren 0 ile 100 arasında puanlanmaya başlanmıştır.

2.5.10 Kayıt Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi, literatürde birçok farklı terimle ifade edilmektedir. Bunlar arasında gayri resmi ekonomi, yeraltı ekonomisi, kara ekonomi, paralel ekonomi ve gri ekonomi gibi çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Bu terimler, farklı çalışmalarda farklı anlamlarla kullanılmaktadır (İlgin, 1999:7-8). Schneider (2011), bir ülkenin ekonomik faaliyetleri içinde yer almasına rağmen, yasal ya da yasa dışı yollarla milli gelir hesaplamalarına dahil edilmeyen ekonomik faaliyetleri "kayıt dışı ekonomi" olarak tanımlamıştır.

Her ülkede kayıt dışı ekonominin farklı sebepleri bulunmakla birlikte, gelir dağılımındaki eşitsizlik, işsizlik, enflasyon, ekonomik istikrarsızlık ve vergi adaletsizliği gibi ekonomik ve mali sorunlar bu sebeplerin başında gelmektedir. Ayrıca, vergi yasalarının karmaşıklığı gibi hukuki nedenler de önemli bir rol oynamaktadır. Bunların yanı sıra, kurumsal, sosyal, siyasi ve psikolojik faktörler de kayıt dışı ekonomiyi etkileyen diğer sebepler arasında yer almaktadır (Us, 2004: 16; Tosuner, 1995: 65). Kurumsal kalite yaklaşımına göre, kayıt dışı ekonominin oluşumu önemli bir faktördür. Bu yaklaşım çerçevesinde, kurumsal iktisat açısından kurumlar ve kuralların varlığı büyük bir öneme sahiptir. Kurumların, yani

kurumsal yapının, ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuki sistemleri üzerinde önemli bir etkisi olduğu kabul edilmektedir. Kurumsal yapının etkinliği, başka bir deyişle, bu yapının gelişmişlik seviyesi, belirli faktörlerle ölçülmektedir. (Teyyare, 2018:54-55)

Kayıt dışı ekonominin tam büyüklüğünü hesaplamak, tanımının doğası gereği mümkün olmamakla birlikte ülkemizde kayıt dışı ekonominin büyüklüğü hakkında farklı görüş ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Ancak, çeşitli yöntemler kullanılarak kayıt dışı ekonominin büyüklüğü tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Kayıt dışı ekonomi kavramı ele alındığında, bu genel kavramın en önemli ve birinci alt başlığının kayıt dışı istihdam olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kayıt dışı istihdam, birçok kurumsal faktörden etkilenmektedir. Bu faktörler arasında yolsuzluk, şeffaflık eksiklikleri ve hukuki yapının yetersizlikleri yer almaktadır. Bu bağlamda, kayıt dışı istihdamın yüksek olduğu ülkelerde gelir dağılımındaki eşitsizlik ve yoksulluk seviyesi, yalnızca ekonomik ve mali bir sorun değil, aynı zamanda sosyal bir problem olarak da karşımıza çıkmaktadır (Eralp ve Çağdaş, 2023: 8).

2.6 Kurumsal Faktörlerin Ölçüm Yöntemleri

Kurumsal yapı ve kurumsal kalite çoğunlukla anketlere dayalı olarak ölçülmekte, ancak bu yöntem nesnellik açısından eleştirilmektedir. Ekonomik göstergeler somut ve niceliksel verilerle kolayca karşılaştırılabilirken, kurumsal yapının değerlendirilmesi daha soyut ve yoruma dayalıdır. Bu nedenle, ekonomik ve politik özgürlükleri yansıtan alt göstergeler belirlenip endeksler aracılığıyla puanlanarak ülkeler arasında karşılaştırılabilir hale getirilmektedir. Böylece kurumsal yapının ölçülmesi daha somut ve karşılaştırılabilir bir nitelik kazanmaktadır (Dura, 2018: 120).

Kurumsal yapının ölçülmesi için literatürde kullanılan bazı önemli göstergeler arasında, Dünya Bankası tarafından yayımlanan Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators), politik ve ülke risk göstergeleri (PRS ve International Country Risk Guide), Fraser Enstitüsü'nün yayımladığı Dünya Ekonomik Özgürlükler Endeksi, Heritage Foundation tarafından yayımlanan Ekonomik Özgürlükler (The Index of Economic Freedom-Heritage) ve Freedom House'un yayımladığı Özgürlük Endeksi yolsuzluk algıları indeksi (Transparency International) rekabetçilik indeksi (IMD World Competitiveness Center) olarak

öne çıkmaktadır. Bu göstergeler, bir ülkenin kurumsal yapısının kalitesini ve işleyişini değerlendirmede önemli referanslar sunmaktadır.

2.6.1 Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri

Dünya Bankası tarafından yayımlanan Yönetişim Göstergeleri, 1996 yılından itibaren 200 ülke ve bu ülkelerin farklı bölgeleri için altı farklı yönetim boyutunu ölçmektedir. Bu göstergeler, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, siyasi istikrar ve şiddetin yokluğu, hükümetin etkinliği, hukukun üstünlüğü ile yolsuzluk gibi temel değişkenleri kapsamaktadır. Bu altı göstergenin her biri, 31 farklı veri kaynağından derlenen bilgilerle oluşturulmakta olup, akademisyenler ve kamu-özel sektör uzmanlarının iş birliğiyle yönetim performansını değerlendirmektedir

Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi, Dünya Bankası ekonomistleridir. 2003 yılında gerçekleştirdikleri çalışmada, yönetimi altı farklı açıdan ele almışlardır. Bu altı gösterge arasında, hesap verebilirlik (voice and accountability); siyasi haklar, halkın karar alma süreçlerine katılımı, kişisel özgürlükler, medyanın bağımsızlığı gibi değişkenler yer almaktadır. Bir diğer gösterge ise, siyasi istikrar ve şiddetin derecesi (political stability and absence of violence); bu gösterge, hükümetin istikrarını sürdürememesi ve anayasal olmayan güçler tarafından şiddet yoluyla devrilme riskini içeren verileri kapsamaktadır (Kaufman ve diğ., 2003).

- i. Ses ve hesap verebilirlik
- ii. Politik İstikrar ve Şiddet/Terörizm Yokluğu
- iii. Yönetim etkinliği
- iv. Regülasyon kalitesi
- v. Hukukun üstünlüğü
- vi. Yolsuzluk kontrolü

2.6.2 Heritage Foundation: Ekonomik Özgürlükler Endeksi

Yıllar itibarıyla, ekonomik özgürlük ilkelerinin sağladığı bu önemli ilerlemeler, Washington'un önde gelen düşünce kuruluşlarından biri olan Heritage Foundation tarafından yayımlanan *Ekonomik Özgürlük Endeksi* ile bir kez daha ölçülmüştür. Bu endeks, 184 ülkeyi mülkiyet hakları ve finansal özgürlükten başlayarak, 12 özgürlük kategorisinde değerlendirmektedir. Ekonomik özgürlük, dört ana kategoride ve her biri hem nicel hem de nitel faktörlere dayalı olarak ölçülmektedir:

- i. Hukukun Üstünlüğü (mülkiyet hakları, hükümet bütünlüğü, yargı etkinliği),
- ii. Devlet Büyüklüğü (hükümet harcamaları, vergi yükü, mali sağlık),

- iii. Düzenleyici Verimlilik (iş özgürlüğü, emek özgürlüğü, parasal özgürlük),
- iv. Açık Piyasalar (ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük).

Bu kategorilerdeki her bir özgürlük, 0 ile 100 arasında derecelendirilir. Bir ülkenin genel ekonomik özgürlük puanı, bu 12 özgürlüğün ortalamasına dayanarak hesaplanır ve her bir göstergeye eşit ağırlık verilir. Bu bağlamda, ülkeler aldıkları puanlara göre şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- 80-100 arası: Özgür,
- 70-79.9 arası: Büyük Oranda Özgür,
- 60-69.9 arası: Kısmen Özgür,
- 50-59.9 arası: Büyük Oranda Özgür Değil,
- 0-49.9 arası: Bastırılmış

Endeks, 184 ekonomi için güncellenmiş ekonomik özgürlük puanları ve makroekonomik veriler sunmaktadır. Ayrıca, ekonomik özgürlüğün küresel ölçekteki önemini vurgulayan ülke profilleri içermekte olup, ekonomik fırsatları ve bireysel refahı teşvik etmeye yönelik çevrimiçi araçlarla özelleştirilmiş karşılaştırma çizelgeleri ve etkileşimli veri görselleştirmeleri de sağlanmaktadır (The Heritage Foundation, 2024).

2.6.3 Freedom House: Özgürlük Endeksi

Freedom House, ABD merkezli bir kuruluş olup, her yıl yayımladığı *Dünyada Özgürlükler Raporu* ile 195 ülke ve 15 bölgeyi değerlendirmektedir. Bu rapor, söz konusu ülkelerde seçim süreçlerini, siyasi çoğulculuk ve katılımı, hükümetin işleyişini, ifade ve inanç özgürlüğünü, örgütlenme ve örgütsel hakları, hukukun üstünlüğünü, kişisel özerklik ve bireysel hakları analiz etmektedir. 2020 yılı itibarıyla, puanlama metodolojisinde değişiklik yapılmış olup, endeks, iki ana kategoriye ayrılmıştır: *siyasi haklar* ve *sivil özgürlükler*. Siyasi haklar kategorisinde en yüksek 40, sivil özgürlükler kategorisinde ise en yüksek 60 puan verilmektedir. Freedom House tarafından yayımlanan Özgürlük Endeksi'nde bu iki ana kategori altında yer alan temel göstergeler aşağıda sıralanmaktadır: Siyasi haklar (seçim süreci, siyasi çoğulculuk ve katılım, hükümetin işleyişi); sivil özgürlükler (ifade ve inanç özgürlüğü, örgütlenme ve örgütsel haklar, hukukun üstünlüğü, kişisel özerklik ve bireysel haklar).

Bu endeks, dünya çapında demokrasi, özgürlük ve haklar konusundaki gelişmeleri izlerken, ülkelerin özgürlük düzeylerini kapsamlı bir şekilde ölçmektedir (Freedom House, 2024).

2.6.4 Yolsuzluk Algı Endeksi

Kurumsal kalite göstergelerinde yaygın olarak kullanılan endeksler arasında yer almaktadır. Ülkelerin yolsuzluk algı düzeylerini ölçerek ampirik analizlerin kullanılmasına katkı sağlamaktadır. Bu endekste temel amaç ülkelerin politika yapıcılar ve kamu görevleri arasında gerçekleştiği varsayımına dayanan yolsuzluğun ne derecede olduğunu sıralayarak kanıtlar sunmaktır. Yolsuzluk algı endeksi (CPI), 1995 yılından itibaren Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transperency International Organization) tarafından yayınlanmaktadır.

Yayımlanan son raporda 2024 yılında 180 ülkedeki yolsuzluk düzeyleri çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan anketlerle ölçümü sağlanmaktadır. 1995 ile 2012 yılları arasında 0 ile 10 arasında puanlanan endeks, 2012 yılından itibaren 0 ile 100 arasında puanlanmaya başlanmıştır. 100 puana yaklaştıkça yolsuzluk düzeyi azaldığı endeks tarafından belirlenmiştir. Kamu sektörüne ait yolsuzluk düzeyi hesaplanırken uzmanlar ve iş insanlarının algılarını yansıtan veri kaynaklarının sentezlenmesiyle oluşturulmaktadır.

Şeffaf ve güvenilir sonuçlar elde edilmek için belirli kriterleri karşılaması beklenmektedir. Verilerin ulusal ve uluslararası düzeyde saygın olarak nitelendirilen kurumlar tarafından hazırlanmış olması, bilimsel geçerlilik ve metodolojik olarak güvenilirliği olan bir çerçeveye dayanması gerekmektedir. Ülkeler arasında kıyas yapılabilmesi için karşılaştırılacak puan çeşitliliği önemli görülmektedir (Transperency International, 2024).

2.7 GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLE KURUMSAL FAKTÖRLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Gelirin adil bir şekilde bölüşümü, toplumsal refahın ve ekonomik dengelerin sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Adaletli bir gelir dağılımının temelinde, gelirin bireyler arasında makul bir şekilde paylaşılması yatmaktadır. Üretim süreçlerine katkı sağlayan bireylerin, üretime daha az katkı sunanlara kıyasla daha yüksek bir gelir elde etmesi, emeğin karşılığının alınması olarak değerlendirilebilir. Ancak bu durum, zengin ve yoksul kesimler arasındaki gelir farkının kabul edilebilir sınırlar içerisinde tutulmasını gerektirir. Adil paylaşım kavramı, yalnızca bireylerin ekonomik katkılarına odaklanmakla kalmayıp, toplumsal eşitsizlikleri minimize edecek politikaların ve mekanizmaların hayata geçirilmesini de içermektedir (Çalışkan, 2010: 102).

Ayrıca, demokratik sistemlerin sosyal politikalar aracılığıyla gelir dağılımını düzenleme kapasitesine sahip olduğu, buna karşın otoriter rejimlerde kaynakların daha çok elit kesime yönlendirildiği görülmektedir (North, 2010). Vergi sistemleri ve sosyal transfer mekanizmaları da bu süreçte kritik bir rol oynar. Gelişmiş ülkelerde progresif vergi politikaları ve sosyal yardımlar gelir eşitsizliğini azaltırken, zayıf kurumsal yapıya sahip ülkelerde yolsuzluk ve vergi kaçırma gibi sorunlar nedeniyle bu mekanizmalar etkili bir şekilde işletilememektedir (Piketty, 2014). Dolayısıyla, gelir eşitsizliğinin temel nedenlerinden biri kurumsal yapıların niteliği olup, sürdürülebilir kalkınma için kurumsal reformların önemi büyüktür.

Dünya genelindeki eşitsizliklerin çözümüne yönelik kapsamlı bir anlayış geliştirebilmek için, toplumların örgütlenme yetersizliklerinin ve bu durumun arkasında yatan olası nedenlerin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Özellikle ekonomik ve siyasi haklardan mahrum bırakılmış bireylerin, seçim süreçlerinde zayıf bir konuma itilmeleri, gelecekte meydana gelebilecek eşitsizliklerin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, karar alma süreçlerinin nasıl işlediği, kararların hangi temellere dayandığı ve bu süreçlerin neden bu şekilde şekillendiği üzerine kapsamlı araştırmalar yapılması kritik bir önem taşımaktadır (Acemoğlu ve Robinson, 2013).

North kurumların gündelik yaşamdaki belirsizlikleri azaltıp bireysel etkileşime rehberlik ettiğini savunmaktadır. Kurumlar eksik bilginin ve belirsizliklerin hâkim olduğu bir piyasada bireylerin nasıl karar verecekleri konusunda oluşan beklentilerinin ve bu tür oyunların kuralları olduğunu ifade

etmektedir. Kurumlar iktisadi faaliyetlerdeki etkinlikleri ve güveni arttırarak iş birliğini geliştirip ülkelerin ekonomik performansına katkı sağlamaktadır (North, 2010: 10-13).

Resmi ve resmi olmayan kurallar bütünü olan kurumlar, bazı toplumlarda kötü kurumsal yapıya zemin oluştururken, bazı toplumların güveni, üretimi, yatırımı, istikrarlı yenilikler yapmayı ve beşerî sermayeyi geliştirmeyi destekleyerek ülke performansına katkı sağlayıp gelişimini teşvik edecek iyi kurumlara sahip olmaktadırlar (Acemoğlu, 2003: 3). Kötü olarak nitelendirilen kuralların bazıları, bireylerin ve piyasada işleyişinin genel refah ve özgürlüğü için birtakım zararlı sonuçlar doğurabilmektedir. Kuralların gerici olması piyasa sisteminin ekonomik ve sosyal çöktüşlere gitmesine neden olabilmektedir (Kasper ve Streit, 1998: 29).

Toplumsal yaşamda uyumun tesis edilebilmesinin temel şartlarından biri, farklı sosyal tabakalar arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi ile mümkün olmaktadır. Toplumun varlıklı kesimlerinin, dezavantajlı kesimlerden kopuk bir yaşam sürmemeleri sosyal refah açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, ekonomik olarak güçlü bireylerin, sosyoekonomik açıdan zayıf bireylerin toplumsal hayatta varlıklarını sürdürebilmelerini sağlamak amacıyla birtakım görevlerin üstlenilmesi gerekmektedir. Bu görevler, varlıklı bireyler tarafından bir "iyilik" ya da "bağış" olarak değil, aksine, adil gelir paylaşımının bir gereği ve dezavantajlı kesimlerin hakkı olarak değerlendirilmelidir. (Bozan, 2017: 390).

Bu görüş, Douglass C. North (2010) ve Robert P. Thomas (1973), Eric L. Jones (1981) tarafından öne sürülen ekonomik kalkınma ile mülkiyet hakları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardan destek almaktadır. Ayrıca, Stephen Knack ve Philip Keefer (1995), Paulo Mauro (1995), Robert E. Hall ve Charles I. Jones (1999) ve Dani Rodrik (1999) gibi ekonomistler tarafından yapılan araştırmalar da bu bulguları destekler niteliktedir. Söz konusu çalışmalar, güvence altına alınmış mülkiyet haklarının ve etkin kurumların, fiziksel ve beşerî sermaye yatırımlarını artırarak ülkelerin daha yüksek gelir seviyelerine ulaşmasını sağladığını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda kurumsal faktörler, ekonomik yapının işleyişine doğrudan etki ederek; ülkelerin uzun vadeli büyüme performanslarını ve kalkınma düzeylerini belirleyici rol oynamaktadır (Çağdaş ve Savaşan; 2025).

Eşitsizliğin temel nedenlerini anlamak, ekonomik ve siyasi yapıların karşılıklı etkileşim içinde ele alınmasını gerektirmektedir. Bu çok boyutlu bakış açısı, yalnızca mevcut eşitsizliklerin derinlemesine analizine katkı sağlamakla kalmayarak, aynı zamanda eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik etkili stratejiler geliştirilmesine de olanak tanımaktadır.

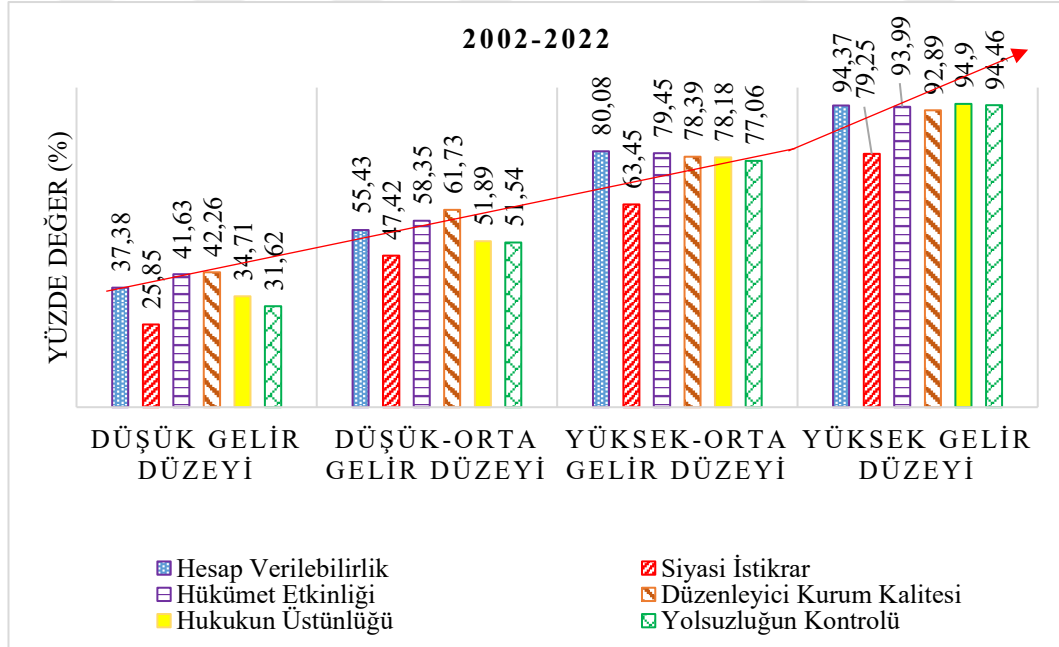

3. İKİNCİ BÖLÜM

3.1 GELİR GRUPLARINDA KURUMSAL FAKTÖRLERİN DEĞİŞİMİ

Bu bölümde gelir gruplarında kurumsal kalitenin nasıl seyrettiği incelenmiştir. Gelir grupları, Dünya Bankası'nın sınıflandırma sistemine benzer biçimde dört kategoriye ayrılmış olmakla birlikte, bu çalışmada yer alan 52 ülkelik örneklem temel alınarak belirlenmiştir. Ülkeler, kişi başına düşen gelir düzeylerine göre kendi içlerinde dört gruba ayrılmış; birinci grup en düşük %25'lik dilimi (birinci çeyrek), ikinci grup %25–50 aralığını (ikinci çeyrek), üçüncü grup %50–75 aralığını (üçüncü çeyrek), dördüncü grup ise en yüksek %25'lik dilimi (dördüncü çeyrek) temsil etmektedir. Bu bağlamda, analizde kullanılan düşük, düşük-orta, yüksek-orta ve yüksek gelir grubu tanımlamaları, çalışmaya özgü göreceli bir sınıflandırmayı yansıtmaktadır. Kurumsal yapıdaki iyileşme endeks puanının 100'e yaklaşmasıyla birlikte daha etkin ve düzenleyici bir sistemin varlığına işaret etmektedir.

Grafik 3.1. Gelir Gruplarına Göre Kurumsal Faktörlerin Değişimi 2002-2022 Dönemi

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.1'de 2002–2022 yılları arasındaki ortalama değerler esas alınarak gelir gruplarına göre sınıflandırılan ülkelerin altı temel kurumsal kalite göstergesi üzerinden kurumsal performanslarını karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Söz

konusu göstergeler; hesap verebilirlik, siyasi istikrar, hükümet etkinliği, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadele şeklinde sıralanmaktadır. Genel olarak, analiz edilen tüm kurumsal göstergelerde gelir düzeyinin artmasıyla birlikte kurumsal kalite düzeylerinde belirgin bir iyileşme gözlenmektedir. En düşük değerler düşük gelirli ülkelerde görülürken, en yüksek değerler yüksek gelirli ülkelerde toplanmaktadır. Bu durum, gelir seviyesi ile kurumsal kapasite arasında güçlü ve pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Düşük gelirli ülkelerde tüm göstergeler görece düşük seviyelerde seyretmektedir. Özellikle siyasi istikrar %25,85 ve yolsuzluğun kontrolü %31,62 en düşük değerlere sahip göstergelerdir. Bu durum, bu gelir grubundaki ülkelerde kurumsal yapıların zayıf, yönetim istikrarsız ve denetim mekanizmalarının yetersiz olduğuna işaret etmektedir. Benzer şekilde, hukukun üstünlüğü ve düzenleyici kurum kalitesi gibi temel yönetim unsurları da düşük gelirli ülkelerde oldukça sınırlı bir etkiye sahiptir.

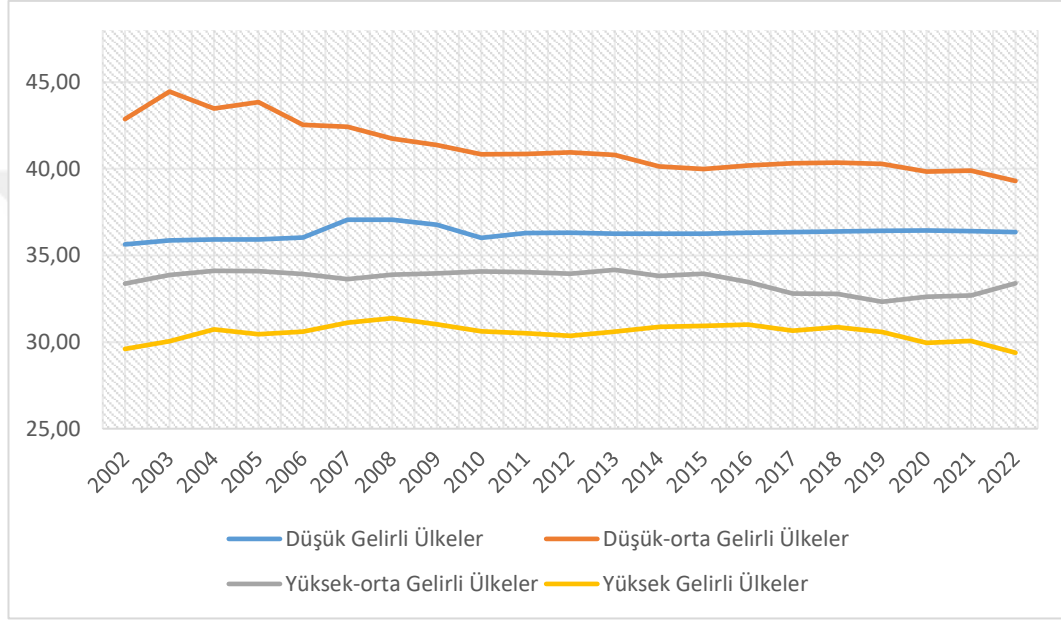
Buna karşılık, yüksek gelir düzeyindeki ülkelerde kurumsal göstergeler ortalama olarak %90 seviyesine yaklaşmaktadır. Özellikle hesap verebilirlik %94,37, hükümet etkinliği %93,99 ve yolsuzluğun kontrolü %94,46 göstergeleri, bu ülkelerde kurumsal mekanizmaların güçlü ve işlevsel olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, güçlü kurumların yalnızca ekonomik kalkınmanın sonucu değil, aynı zamanda onun sürdürülebilirliğini sağlayan temel bir unsur olduğu anlaşılmaktadır.

Gelir düzeyine göre kurumsal kalite göstergelerinde gözlenen bu eğilim, kurumsal yapının ekonomik kalkınmayla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Grafik üzerinde yer alan kırmızı çizgi, gelir grubu arttıkça kurumsal göstergelerin ortalama seviyesinin de yükseldiğini vurgulamakta ve bu ilişkinin yönünü açıkça göstermektedir. Dolayısıyla, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde sürdürülebilir büyüme ve eşitsizliklerin azaltılması açısından kritik bir politika alanı olarak değerlendirilmektedir.

3.2 GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN DEĞİŞİMİ

Grafik 3.2. 2002–2022 yılları arasında ülke gelir gruplarına göre (düşük, düşük-orta, yüksek-orta ve yüksek gelirli) Gini katsayısındaki yıllık değişimi yansıtarak, gelir eşitsizliğinin zaman içerisindeki dinamiklerini ve bu dinamiklerin gelir düzeyine göre farklılaşma eğilimini ampirik olarak ortaya koymaktadır.

Grafik 3.2. Gini Katsayısının 2002- 2022 Yılları Gelir Gruplarında Değişiminin İncelenmesi

Kaynak: Dünya Bankası

2002–2022 dönemine ilişkin Gini katsayısı verileri, gelir düzeyi ile gelir eşitsizliği arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Düşük gelirli ülkelerde Gini katsayısı yıllar boyunca %35–37 aralığında yatay bir seyir izlemiş ve bu grupta gelir dağılımındaki yapısal eşitsizliklerin kalıcılığını koruduğu görülmüştür. Düşük-orta gelirli ülkelerde 2003 yılında %44,46 ile zirveye çıkan eşitsizlik, zamanla azalarak 2022 itibarıyla %39,30 seviyesine gerilemiş, ancak hâlen görece yüksek bir eşitsizlik düzeyi korunmuştur.

Yüksek-orta gelirli ülkelerde ise Gini katsayısı genellikle %33 civarında seyretilmiş, özellikle 2017 sonrası dönemde hafif bir düşüş gözlenmiştir. Yüksek gelirli ülkelerde ise Gini oranı 2002’de %29,60 iken 2022’de %29,38 seviyesine gerileyerek oldukça düşük ve istikrarlı bir eşitsizlik düzeyi ortaya koymuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde, gelir düzeyindeki artışla birlikte Gini katsayısının

düştüğü ve bu durumun yüksek gelirli ülkelerde daha kapsayıcı ekonomik ve kurumsal yapıların varlığıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

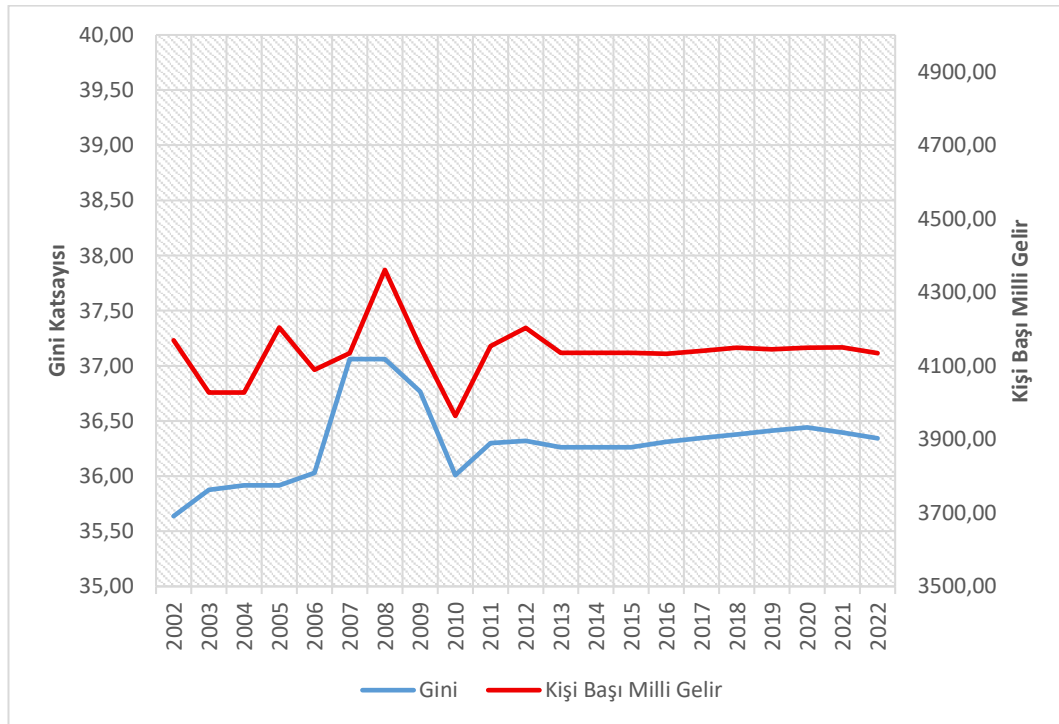
3.3 GELİR EŞİTSİZLİĞİ ve KİŞİ BAŞI GELİRİN İNCELENMESİ

Bu bölümde, gelir eşitsizliği göstergesi olarak Gini katsayısı ile kişi başına düşen millî gelir düzeyi arasındaki ilişkinin, ülkelerin gelir gruplarına göre (düşük, düşük-orta, yüksek-orta ve yüksek gelirli) farklılık gösterip göstermediği analiz edilmektedir. 2002–2022 dönemine ait veriler ışığında hazırlanan grafikler aracılığıyla, her bir gelir grubundaki ülkelerin zaman içinde sergilediği eğilimler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve gelir düzeyinin eşitsizlik üzerindeki belirleyici rolü tartışılmıştır.

3.3.1 Düşük Gelirli Ülkeler

Arnavutluk, Çin, Kolombiya, Gürcistan, Endonezya, Hindistan, İran, Moldova, Pakistan, Peru, Paraguay, Ukrayna ve Vietnam’ın 2002–2022 yılları arasındaki kişi başı gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) ve Gini katsayısı verileri temel alınarak, gelir düzeyi ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Grafikte, büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin nasıl şekillendiği incelenmiş; eşitsizliğin düzeyi ve eğilimleri zaman serisi verileri aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Grafik 3.3. Düşük Gelirli Ülkelerde Gini Katsayısı ve Kişi Başı Milli Gelirin Değişimi (2002-2022)

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.3’de 2002 yılında kişi başına düşen milli gelir 4169 dolar seviyesindeyken, Gini katsayısı 35,64 olarak gerçekleşmiştir. Bunu izleyen birkaç yıl içinde gelir düzeyinde belirgin bir artış yaşanmamış, aksine 2003 ve 2004 yıllarında kişi başına gelir 4027 dolar seviyelerine gerileyerek durağan bir seyir izlemiştir. Bu süreçte Gini katsayısı da hafif artış göstererek 35,92’ye yükselmiştir. Bu durum, ekonomik büyümenin sınırlı olduğu dönemlerde bile eşitsizliğin artabileceğini göstermektedir.

2005–2008 döneminde kişi başına gelirden görece bir artış yaşanmış ve 2008 yılında 4360 dolara ulaşılmıştır. Ancak aynı dönemde Gini katsayısı da yükselmiş ve 2007–2008 yıllarında 37,06 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu durum, ekonomik büyümenin tüm toplumsal kesimlere eşit yansımadağını, refah artışının eşitsizliği azaltmak yerine daha da derinleştirdiğini göstermektedir. Bu bağlamda, büyümenin eşitsizliği otomatik olarak düşüreceği yönündeki varsayım geçerliliğini yitirmektedir.

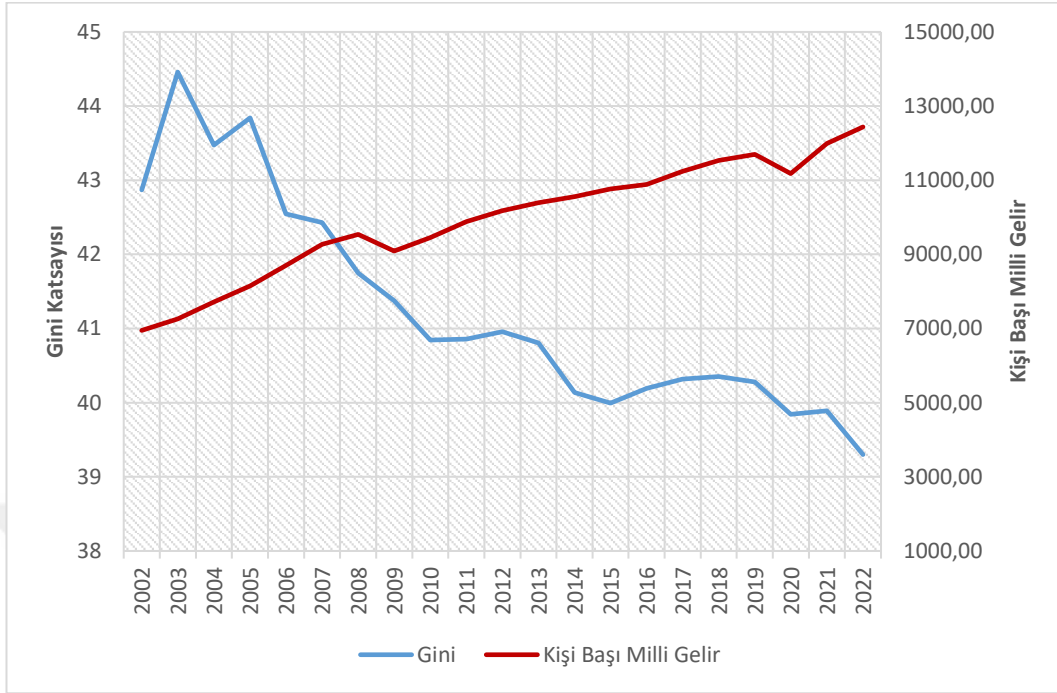
2010 yılında ise kişi başına gelirden belirgin bir azalma 3963 dolar düzeyinde görülürken, Gini katsayısı da 36,01’e gerilemiştir. Bu durum, ekonomik daralmanın üst gelir gruplarını daha fazla etkilemesi nedeniyle geçici olarak eşitsizliği azaltabileceğini göstermektedir. 2011–2022 dönemi ise hem büyümenin hem de eşitsizliğin görece durağanlaştığı bir dönem olmuştur. Bu yıllarda kişi başına gelir yaklaşık 4130–4150 dolar bandında sabitlenirken, Gini katsayısı da 36,2–36,4 aralığında seyretmiştir. Bu uzun dönemli durağanlık hem ekonomik büyümenin ivme kaybettiğini hem de eşitsizliğin yapısal bir sorun hâline geldiğini göstermektedir. 2022 yılı itibarıyla kişi başına gelir 4134 dolar, Gini katsayısı ise 36,34’tür; bu durum, yirmi yıllık dönemin başındaki seviyelere oldukça yakındır.

Genel olarak, elde edilen veriler ekonomik büyümenin tek başına gelir eşitsizliğini azaltmak için yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

3.3.2 Düşük-orta Gelirli Ülkeler

Bu bölümde, Arjantin, Bulgaristan, Brezilya, Şili, Kosta Rika, Kazakistan, Letonya, Meksika, Malezya, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu ve Türkiye’nin 2002–2022 yılları arasındaki kişi başı gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) ve Gini katsayısı verileri temel alınarak, gelir düzeyi ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki incelenmiştir.

Grafik 3.4. Düşük-orta Gelirli Ülkelerde Gini Katsayısı ve Kişi Başı Milli Gelirin Değişimi (2002-2022)

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.4’de 2002–2022 dönemine ilişkin kişi başına düşen gelir (dolar) ve Gini katsayısı verileri birlikte değerlendirildiğinde, ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisine dair anlamlı bulgular elde edilmiştir. Bu zaman aralığında kişi başına düşen gelir 6948,67 dolardan 12.436,90 dolara yükselmiş, bu da yaklaşık %79 oranında bir artışı temsil etmektedir. Buna karşın Gini katsayısı 42,87 seviyesinden 39,30’a gerileyerek, eşitsizlikte sınırlı fakat anlamlı bir azalma yaşandığını göstermektedir.

Büyümenin mutlak olarak eşitsizliği artırmadığını, aksine belli dönemlerde daha kapsayıcı bir ekonomik yapının mümkün olduğunu göstermektedir. Özellikle 2006–2015 yılları arasında kişi başına gelir artış gösterirken Gini katsayısında istikrarlı bir düşüş gözlemlenmiştir. Bu durum, sosyal transferler, istihdam politikaları veya yeniden dağıtım mekanizmalarının etkin çalıştığı bir döneme işaret edebilir. 2002–2008 döneminde artan gelir düzeyine rağmen eşitsizlikte yüksek seviyeler korunmuşken, 2009 sonrasında hem gelir artışı hem de Gini katsayısındaki düşüş birlikte seyretnmiştir.

Küresel finansal krizin yaşandığı 2009 yılında kişi başına gelirde bir gerileme gözlenmiş, buna karşın Gini katsayısı da düşerek 41,38 seviyesine gerilemiştir. Benzer bir durum 2020 yılında da yaşanmış; COVID-19 pandemisinin

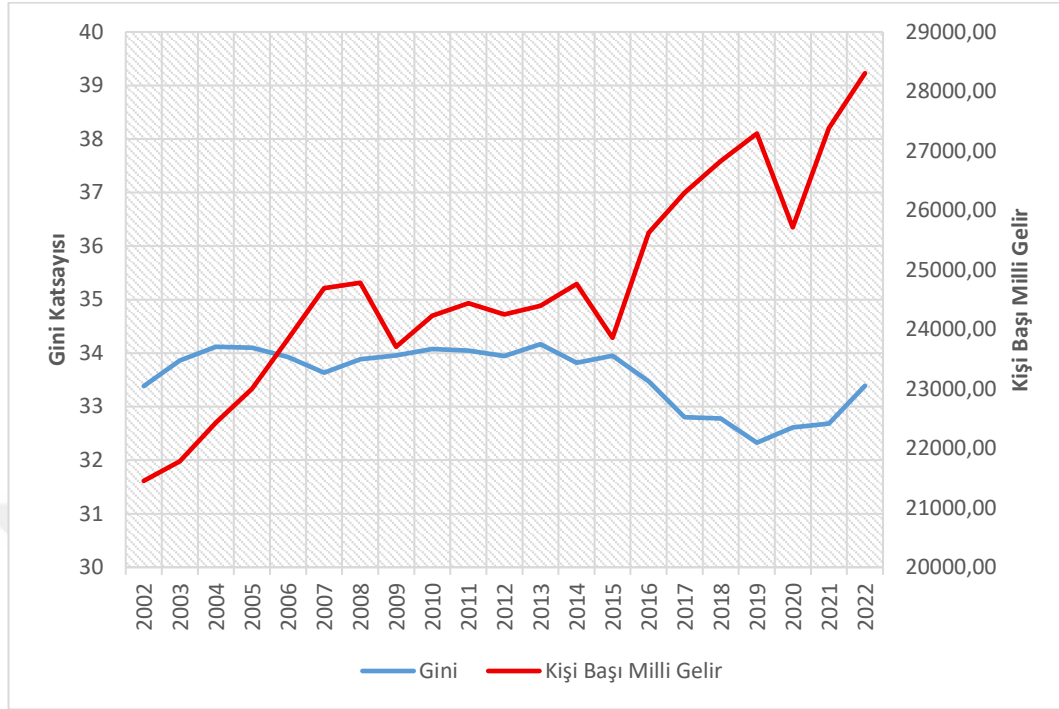
ekonomik etkileriyle kişi başına gelir düşerken 11.175 dolar, Gini katsayısı da azalarak 39,84 seviyesine gerilemiştir. Bu tür kriz dönemlerinde yüksek gelir gruplarının daha fazla etkilenmesi, gelir dağılımında geçici olarak daha eşitlikçi bir yapıya neden olabilmektedir.

Fakat 2016 sonrası dönemde dikkat çeken bir olgu, kişi başına gelirin istikrarlı şekilde artmaya devam etmesine karşın Gini katsayısının büyük oranda durağanlaşmasıdır. 2016–2022 arasında Gini katsayısı yalnızca 0,89 puanlık bir azalma göstermiştir. Bu durum, ekonomik büyümenin eşitsizliği azaltıcı etkisinin zamanla zayıfladığına ya da eşitsizliğin yapısal bir düzeyde sabitlendiğine işaret etmektedir. Sonuç olarak, 2002–2022 döneminde ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği arasında karmaşık fakat anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Veriler, büyümenin her zaman eşitsizliği artırmadığını, ancak eşitsizliğin azalmasının da otomatik olarak gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Büyümenin kapsayıcı nitelikte gerçekleşmediği durumlarda, gelir eşitsizliği ekonomik performansı olumsuz yönde etkileyebilmektedir (OECD, 2015; Stiglitz, 2012).

3.3.3 Yüksek-orta Gelirli Ülkeler

Yüksek-orta gelir düzeyine sahip olan İspanya, Estonya, Fransa, Yunanistan, İsrail, İtalya, Güney Kore, Portekiz, Slovakya, Slovenya ve Uruguay'ın 2002–2022 yılları arasındaki kişi başı gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) ve Gini katsayısı verileri temel alınarak, gelir düzeyi ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki incelenmiştir.

Grafik 3.5. Yüksek-orta Gelirli Ülkelerde Gini Katsayısı ve Kişi Başı Milli Gelirin Değişimi (2002-2022)

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.5'te 2002–2006 döneminde kişi başı millî gelirden istikrarlı bir artış gözlenmiştir. 2002'de 21.452 TL olan gelir, 2006'da 23.837 TL'ye ulaşmıştır. Bu artış, ortalama %2,7'lik yıllık büyümeye işaret etmektedir. Gini katsayısı ise 2002'de 33,38 iken, 2006'da 33,93'e çıkmıştır. Bu artış, büyümenin daha çok üst gelir gruplarında yoğunlaştığını ve gelir eşitsizliğinin arttığını göstermektedir. Bu dönemde ekonomik istikrar sağlanmış ancak büyüme toplumsal kesimlere eşit dağılmadığını göstermektedir. 2007-2011 dönemlerinde ise; 2007'de kişi başı milli gelir 24.691 dolar iken, 2011'de 24.439 TL olmuştur. Bu, dönemin başında yükselişe rağmen 2009'daki küresel kriz etkisiyle büyümenin daraldığını göstermektedir. 2009'da kişi başı milli gelir yaklaşık 1.000 dolar gerilemiştir. Gini katsayısı ise 2007'de 33,63 seviyesindeyken, 2011'de 34,04'e çıkmıştır. Kriz döneminde düşük gelir gruplarının daha çok etkilendiği ve gelir eşitsizliğinin derinleştiği anlaşılmaktadır. Bu durum, krizlerin eşitsizliği artırıcı etkisine dair literatürdeki bulgularla örtüşmektedir (Stiglitz, 2012). 2012-2016 dönemleri arasında kişi başı milli gelir tekrar artış trendine girmiştir. 2012 yılında 24.252 dolar olan değer, 2016'da 25.625 dolara yükselmiştir.

Özellikle 2016 yılında kişi başı gelir artarken Gini'nin düşmüştür. 2017–2021 döneminde kişi başı milli gelirin arttığı, ancak dengesiz bir şekilde

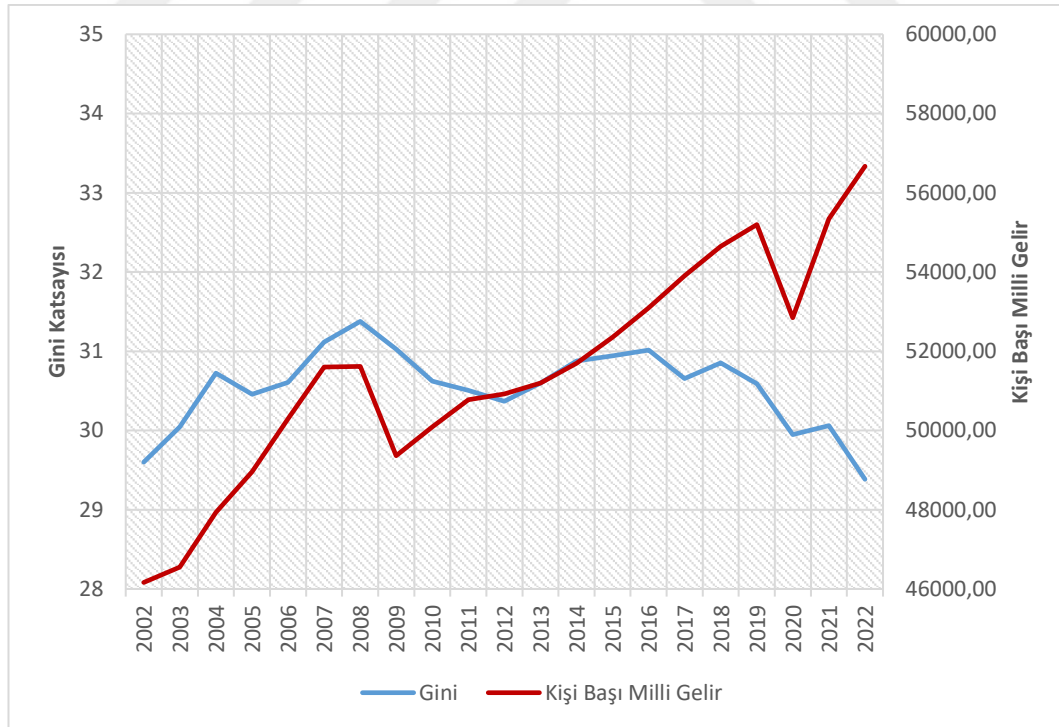
gerçekleştiği bir evreyi yansıtmaktadır. Kişi başı milli gelir 2017’de 26.293 dolardan 2021’de 27.381 dolara ulaşmıştır. 2020’de pandemi nedeniyle düşüş yaşanmış, fakat 2021’de hızlı bir toparlanma gerçekleşmiştir.

2022 yılı hem kişi başı gelir hem de Gini katsayısında eşzamanlı bir artışın yaşandığı bir yıldır. Kişi başı milli gelir 28.305 dolar ile tüm dönemin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Gini katsayısı da 33,38’e çıkarak, önceki birkaç yıldaki eşitsizlik azalışı eğilimini tersine çevirmiştir.

3.3.4 Yüksek Gelirli Ülkeler

Yüksek gelirli ülke grubunda yer alan Avustralya, Avusturya, Belçika, İsviçre, Almanya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Birleşik Krallık, İzlanda, Norveç, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri’nin 2002–2022 yılları arasındaki kişi başı gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) ve Gini katsayısı verileri üzerinden gelir düzeyi ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki incelenmiştir. Veri sürekliliği ve analitik temsil gücü bakımından bu ülkeler, çalışmanın ampirik modeline uygun, güvenilir ve karşılaştırılabilir bir örneklem oluşturmaktadır.

Grafik 3.6. Yüksek Gelirli Ülkelerde Gini Katsayısı ve Kişi Başı Milli Gelirin Değişimi (2002-2022)

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.6’da 2002-2022 dönemi boyunca kişi başı gelirden genel bir artış eğilimi gözlenmektedir. 2002 yılında 46.164 dolar olan ortalama kişi başı gelir, 2022 yılı itibarıyla 56.668 dolara yükselmiştir. Özellikle 2002–2008 döneminde

hızlı bir büyüme kaydedilmiş, 2009 yılında küresel finansal kriz nedeniyle gelirden yaklaşık 2.000 dolarlık bir düşüş yaşanmıştır. 2010 yılından itibaren toparlanma eğilimi gözlenmiş, bu eğilim 2020 yılındaki COVID-19 pandemisinin etkisiyle kısa süreli olarak kesintiye uğramıştır. Ancak 2021 ve 2022 yıllarında gelir seviyesi yeniden artış göstermiştir. Aynı dönemde Gini katsayısı ortalama olarak 30 civarında seyretmiştir.

2002 yılında 29,6 olan Gini katsayısı, 2008 yılında 31,38 ile dönem içindeki en yüksek seviyesine ulaşmış; ardından genel olarak düşüş eğilimine girmiştir. 2020 yılında Gini katsayısı 29,94'e, 2022 yılında ise 29,38'e kadar gerilemiştir. Bu azalış, özellikle pandemi döneminde uygulanan sosyal transferlerin ve kamu desteklerinin düşük gelir gruplarını koruyarak eşitsizliği sınırladığına işaret etmektedir. 2022 yılı itibarıyla kişi başı gelirin rekor düzeye ulaşması ile, Gini katsayısının son 20 yılın en düşük seviyesine inmiş olması önem arz etmektedir. Bu gelişme, yüksek gelirli ülkelerde sadece ekonomik büyümenin değil, aynı zamanda bu büyümenin toplumun tüm kesimlerine adil biçimde yayılmasının sağlandığını göstermektedir.

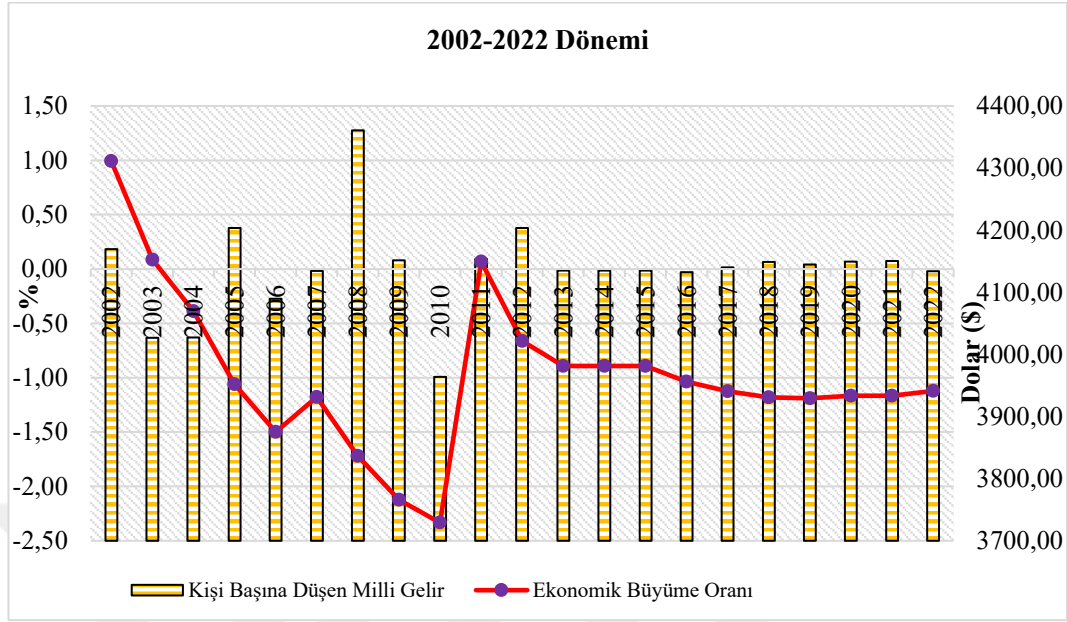
3.4 KİŞİ BAŞINA DÜŞEN MİLLÎ GELİR VE EKONOMİK BÜYÜME GÖSTERGELERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde, ülke gruplarında 2002–2022 dönemine ilişkin kişi başına düşen millî gelir ve ekonomik büyüme oranı verileri birlikte değerlendirilerek, büyüme performansının gelir düzeyi üzerindeki etkisi analiz edilecektir.

3.4.1 Düşük Gelirli Ülkelerde KBDMG ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki

Düşük gelirli ülke grubuna ait 2002–2022 dönemine ilişkin kişi başına düşen millî gelir ve ekonomik büyüme oranı verileri birlikte değerlendirilerek, büyüme performansının gelir düzeyi üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Grafikte, kişi başına düşen millî gelir değerleri sütun grafikleri dolar cinsinden, ekonomik büyüme oranları ise çizgi grafik ile yüzdelik oran üzerinden gösterilmiştir.

Grafik 3.7. Düşük Gelirli Ülkelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.7’de 2002 yılı itibarıyla kişi başına düşen millî gelir seviyesinde sınırlı bir artış eğilimi gözlenmekte; ancak bu artışın uzun vadede istikrarlı bir büyüme süreci oluşturmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle 2008 küresel finansal krizinin ardından kişi başına düşen millî gelir artışının yavaşladığı, 2010 sonrası dönemde ise neredeyse yatay bir seyir izlediği görülmektedir. Ekonomik büyüme oranları incelendiğinde ise, dönem boyunca ciddi dalgalanmaların yaşandığı görülmektedir. 2002 yılında pozitif büyüme kaydedilirken, 2003–2009 yılları arasında çoğunlukla negatif büyüme oranları hâkim olmuştur. 2009 yılında ekonomik büyüme oranı -2,3 düzeyine kadar gerilemiş, bu durum küresel krizin düşük gelirli ülkeler üzerindeki yıkıcı etkisine işaret etmektedir. 2010 yılında kısa süreli bir toparlanma gerçekleşmiş olsa da izleyen yıllarda büyüme oranlarının yeniden negatife döndüğü ve uzun dönemli bir istikrarın sağlanamadığı gözlemlenmektedir. Veriler, ekonomik büyüme oranlarının zaman zaman pozitif dönmeye rağmen bu dönüşümün kişi başına düşen millî gelire yansımadağını göstermektedir. Özellikle 2010 yılında büyümenin pozitif gerçekleşmesine rağmen kişi başına düşen millî gelir düzeyinde anlamlı bir artış görülmemesi, büyümenin yapısal olarak sınırlı bir etki yarattığını göstermektedir.

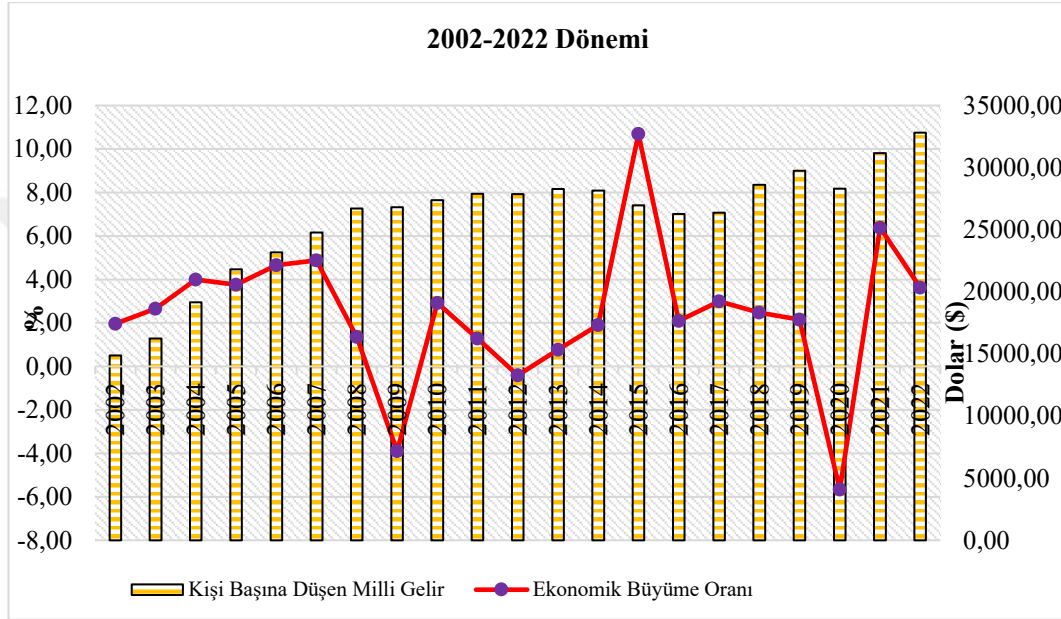
Grafikten elde edilen bulgular, düşük gelirli ülkelerde ekonomik büyümenin hem istikrarsız hem de gelir artırıcı etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir.

Büyümenin dalgalı yapısı ve kişi başına düşen millî gelirdeki durağanlık, söz konusu ülkelerde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanamadığını işaret etmektedir.

3.4.2 Düşük-orta Gelirli Ülkelerde KBDMG ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki

Bu bölümde, düşük-orta gelirli ülkelerde kişi başına düşen milli gelir ile ekonomik büyüme oranı arasındaki ilişki incelenmiştir.

Grafik 3.8. Düşük-orta Gelirli Ülkelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

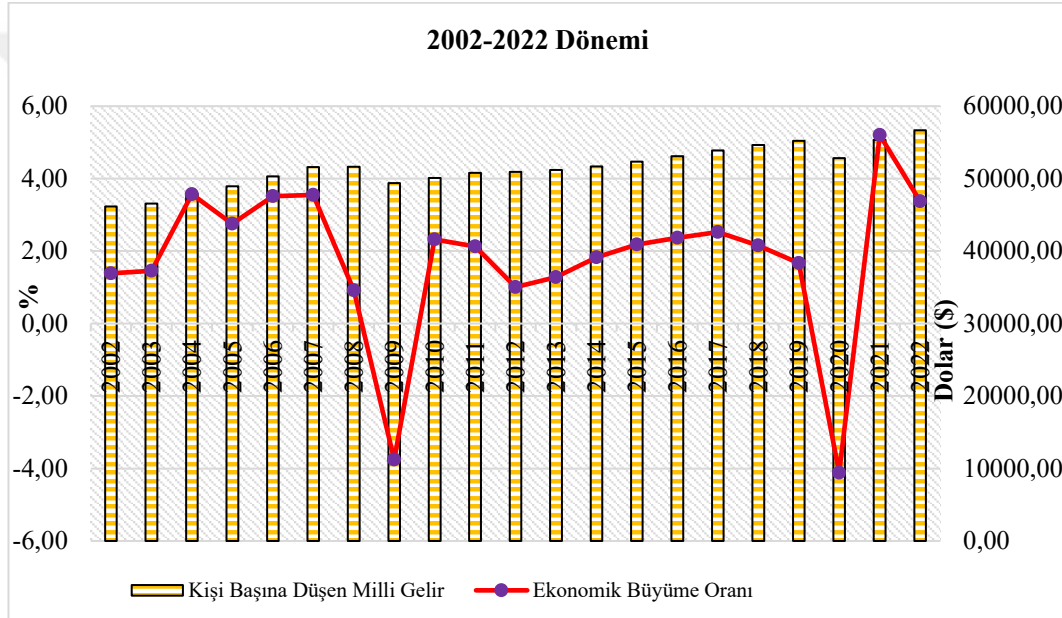
Grafik 3.8’de sütun grafiklerinde yer alan kişi başına düşen millî gelir verileri, dönem boyunca genel olarak artış yönünde bir eğilim göstermektedir. 2002 yılından itibaren yükselişe geçen kişi başına gelir, 2008 küresel krizi ve 2020 pandemi şoku gibi dönemsel ekonomik sarsıntılarda kısmi düşüşler yaşamıştır. Ancak bu geçici kesintilere rağmen, 2022 yılı itibarıyla kişi başına düşen gelir önemli bir düzeye ulaşmıştır. Bu durum, düşük-orta gelirli ülkelerde büyüme potansiyelinin sürdürülebilir olduğunu ve yapısal dönüşüm kapasitesinin kısmen başarılı şekilde işletilebildiğini göstermektedir. Çizgi grafik ile gösterilen ekonomik büyüme oranı ise, bu gelir grubunda istikrarsız bir görünüm arz etmektedir. Özellikle 2009 ve 2020 yıllarında yaşanan büyüme oranlarındaki sert düşüşler, bu ülkelerin dışsal şoklara karşı kırılganlığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte 2010 ve 2021 yıllarında görülen yüksek büyüme oranları, bu ülkelerde kısa vadeli toparlanma kapasitesinin güçlü olduğunu göstermektedir. Ancak büyüme oranındaki bu sert iniş çıkışlar, uzun vadeli kalkınma süreci

açısından belirsizlikler yaratmaktadır. Grafikte büyüme ile gelir arasında genel bir paralellik bulunsa da bazı yıllarda bu ilişki zayıflamaktadır. Özellikle negatif büyüme dönemlerinde kişi başına düşen gelirin etkilenmediği gözlenmektedir.

3.4.3 Yüksek-orta Gelirli Ülkelerde KBDMG ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki

Arjantin, Bulgaristan, Brezilya, Şili, Kosta Rika, Kazakistan, Letonya, Meksika, Malezya, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu ve Türkiye gibi düşük-orta gelirli ülkelerde, 2002–2022 dönemi boyunca kişi başına düşen millî gelir (GSYH) ile ekonomik büyüme oranları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Grafik 3.9. Yüksek-orta Gelirli Ülkelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.9’da 2002–2022 döneminde yüksek-orta gelirli ülkelerde kişi başına düşen millî gelir seviyesinin yıllık değişimi, ekonomik büyüme oranlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, büyümenin gelir yaratma etkisinin dönemsel farklılıklar taşıdığı gözlemlenmektedir. 2002 yılında 21.452 dolar seviyesinde bulunan kişi başına düşen millî gelir, dönem boyunca genel olarak artış eğilimi göstermiştir. İlk yıllarda bu artış görece olarak hızlı seyretmiş; 2002–2008 yılları arasında gelir düzeyi 24.782 dolara ulaşmıştır. Ancak 2009 yılında küresel kriz etkisiyle 1.000 dolar civarında bir düşüş yaşanmış ve gelir seviyesi 23.706 dolara gerilemiştir. Bu düşüş, aynı yıl büyüme oranının da -3,90 olarak kaydedilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

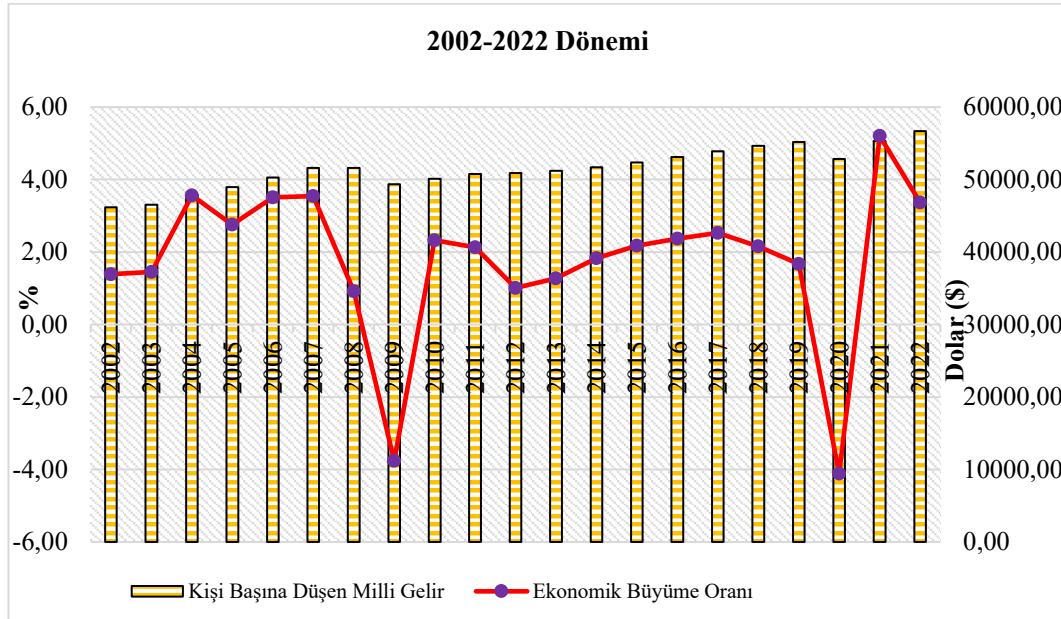
2010 sonrası dönemde kişi başına düşen millî gelir kademeli olarak artmaya devam etmiştir. 2013'te 24.760 dolar, 2016'da 25.625 dolar ve 2019'da 27.290 dolar seviyelerine ulaşılmıştır. Bu artış, büyüme oranlarının genelde pozitif seyretmesiyle paralellik göstermektedir. Ancak 2020 yılında COVID-19 pandemisinin etkisiyle büyüme oranı -5,66'ya düşmüş ve kişi başına düşen millî gelir 25.713 dolara gerilemiştir.

Bu gerilemenin ardından 2021 yılında büyüme oranı %6,38'e yükselmiş ve kişi başına düşen millî gelir hızlı bir toparlanmayla 27.381 dolara yükselmiştir. 2022 yılında ise kişi başına düşen millî gelir 28.305 dolara çıkarak tüm dönem içerisindeki en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Aynı dönemde büyüme 3,63 seviyesinde seyretmiştir.

3.4.4 Yüksek Gelirli Ülkelerde KBDMG ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki

Yüksek gelirli ülke grubunda yer alan Avustralya, Avusturya, Belçika, İsviçre, Almanya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Birleşik Krallık, İzlanda, Norveç, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri'nin 2002–2022 dönemi boyunca kişi başına düşen millî gelir (GSYH) ile ekonomik büyüme oranları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Grafik 3.10. Yüksek Gelirli Ülkelerde Kişi Başına Düşen Milli Gelir ve Ekonomik Büyüme Oranı Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.10'da Yüksek gelirli ülkelerde 2002–2022 döneminde kişi başına düşen millî gelir ile ekonomik büyüme oranları birlikte incelendiğinde, büyümenin

gelir yaratma kapasitesi açısından genel olarak pozitif bir ilişki sergilediği görülmektedir.

2002 yılında ortalama kişi başına düşen millî gelir 46.164 dolar düzeyindeyken, bu değer 2022 yılına gelindiğinde 56.668 dolara yükselmiştir. Bu artış, büyüme oranlarındaki genel pozitif eğilimle birlikte değerlendirilmelidir. 2002–2007 yılları arasında büyüme oranları yıllık %2–3 bandında seyrederken, kişi başına düşen millî gelirden yıllık bazda düzenli bir artış gözlenmiştir. 2008 yılına gelindiğinde küresel finansal krizin etkisiyle büyüme yavaşlamış yüzde 0,92 seviyesinde seyretmiştir. 2009 yılında ise negatif büyüme gerçekleşmiştir. Bu iki yıl, kişi başına düşen gelirden yaklaşık 2.250 dolarlık kayba neden olmuş; 2007’de 51.615 dolar olan gelir, 2009’da 49.364 dolara düşmüştür. 2020 yılı, COVID-19 pandemisi nedeniyle yeniden bir daralmaya sahne olmuş; büyüme oranı -4,12 olarak gerçekleşmiş, kişi başına düşen gelir ise 52.847 dolara düşmüştür. Buna karşın 2021 yılında ekonomiler hızlı bir toparlanma göstermiş, büyüme oranı %5,20’ye yükselmiş ve kişi başına düşen gelir 55.340 dolara ulaşmıştır. 2022 yılında da toparlanma devam etmiş ve kişi başına düşen gelir 56.668 dolar ile dönemin en yüksek seviyesine çıkmıştır. Bu gelişmeler, yüksek gelirli ülkelerde ekonomik büyümenin doğrudan kişi başına düşen gelire yansıma eğiliminde olduğunu, ancak bu ilişkinin kriz dönemlerinde zayıflayabildiğini göstermektedir. Aynı zamanda, yüksek gelirli ülkelerde büyümenin niteliği de dikkate alınmalıdır.

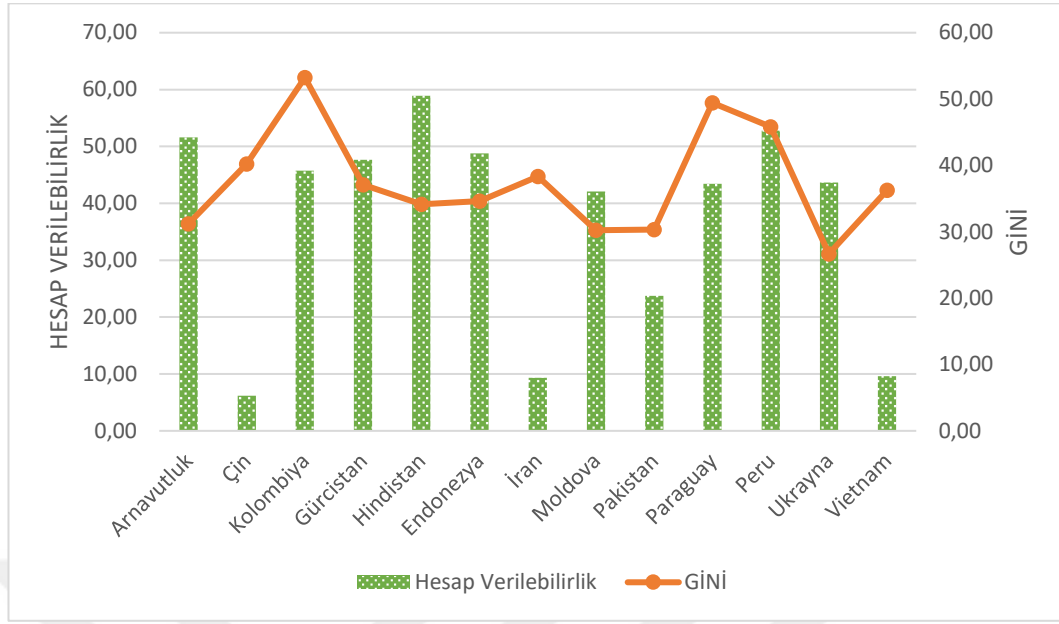
3.5 KURUMSAL FAKTÖRLER VE GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde ülkelerin gelir gruplarına (düşük, düşük-orta, yüksek-orta ve yüksek gelirli) göre sınıflandırılması esas alınarak her bir ülke grubu özelinde kurumsal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.

3.5.1 Düşük Gelirli Ülkeler

Bu bölümde düşük gelirli ülkelerde yönetim kalitesini yansıtan altı kurumsal faktörün; hesap verebilirlik, siyasi istikrar, hükümet etkinliği, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluk göstergeleri ile gelir eşitsizliğini ölçen Gini katsayısı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Analiz, 2002–2022 dönemine ait yıllık veriler temelinde gerçekleştirilmiş ve her ülke için bu döneme ait ortalama değerler kullanılarak karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır.

Grafik 3.11. Hesap Verilebilirlik ile Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

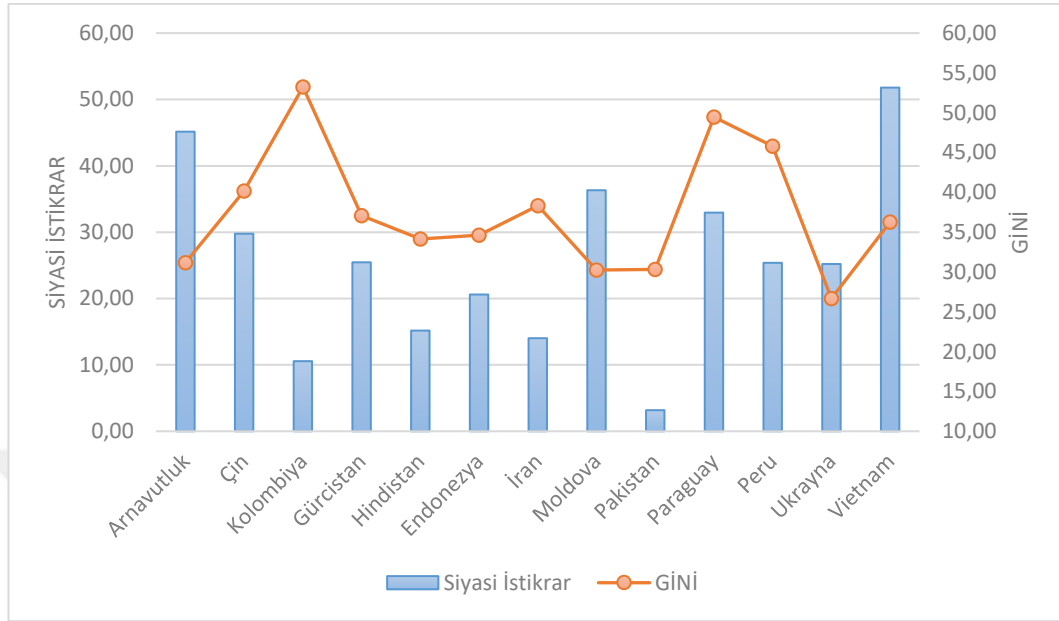
Grafik 3.11’de elde edilen bulgular, hesap verebilirlik düzeyi ile gelir eşitsizliği arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Demokratik temsilin ve vatandaş katılımının daha yüksek olduğu ülkelerde, Gini katsayısı görece daha düşük seviyelerde seyretmektedir. Örneğin Arnavutluk, Hindistan, Ukrayna ve Peru gibi ülkelerde hesap verebilirlik değerleri 50 puan civarındayken, Gini katsayıları 26,68 ile 45,80 arasında değişmektedir. Özellikle Ukrayna’da 43,67 düzeyinde ölçülen hesap verebilirlik skoruna karşılık, Gini katsayısının yalnızca 26,68 olması, bu ilişkinin kuvvetli bir örneğini teşkil etmektedir.

Buna karşılık, Çin 6,15, İran 9,35 ve Vietnam 9,59 oranlarla düşük demokratik temsile sahip olan ülkelerde Gini katsayıları sırasıyla 40,20, 38,35 ve 36,27 düzeyindedir. Bu durum, hesap verebilirliğin sınırlı olduğu ülkelerde gelir dağılımında bozulmanın daha belirgin olduğunu göstermektedir. Ayrıca Pakistan gibi düşük skorlu ülkelerde 23,76, Gini katsayısının görece düşük çıkması 30,32 istisnai bir durum olup, yapısal veya geçici faktörlerle açıklanabilir.

Bununla birlikte, istisnai örnekler de mevcuttur. Kolombiya’da hesap verebilirlik puanı 45,76 gibi orta-yüksek seviyedeysen, Gini katsayısı 53,24 ile oldukça yüksek düzeydedir. Benzer biçimde Paraguay’da da demokratik katılım düzeyi görece güçlü 43,42 olmasına rağmen Gini oranı 49,45’tir. Bu ülkelerde yönetişimde belirli kazanımlar sağlanmış olsa da gelir dağılımını düzenleyici sosyal

politika araçlarının yeterince etkin kullanılmadığı ya da ekonomik eşitsizliklerin yapısal olarak derinleştiği söylenebilir.

Grafik 3.12. Siyasi İstikrar ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

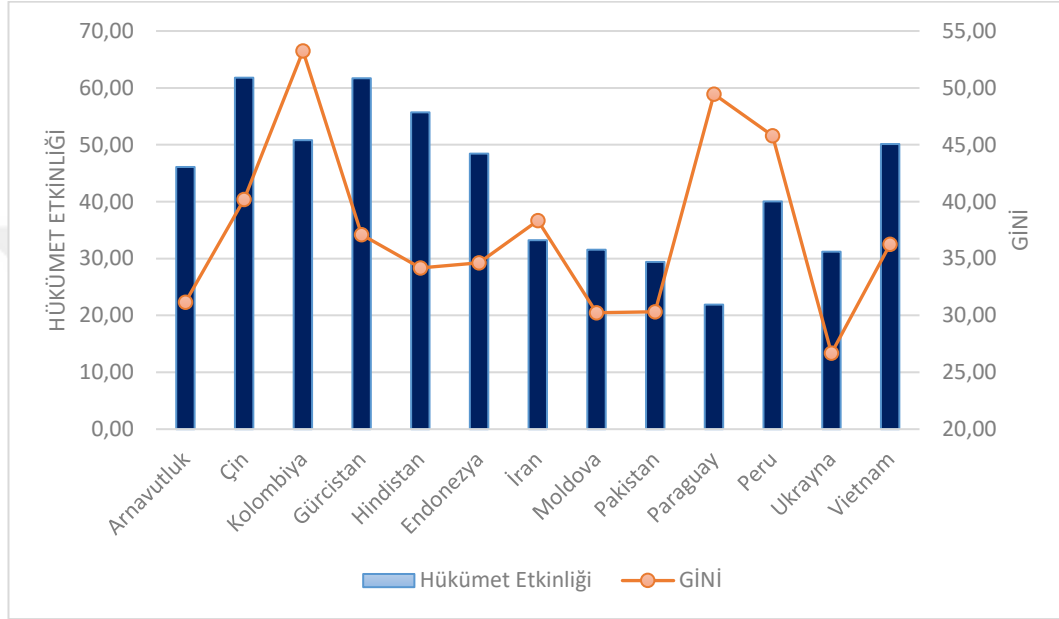
Grafik 3.12’de, siyasi istikrar ile gelir eşitsizliği arasında genel anlamda ters yönlü bir ilişki eğilimi olduğunu göstermektedir. Siyasi istikrarın daha yüksek olduğu ülkelerde Gini katsayısının görece daha düşük olduğu; istikrar düzeyinin düştüğü ülkelerde ise gelir eşitsizliğinin arttığı gözlemlenmektedir. Örneğin, 51,79 Vietnam ve 45,15 Arnavutluk gibi yüksek siyasi istikrara sahip ülkelerde Gini değerleri sırasıyla 36,27 ve 31,18 gibi orta–düşük seviyelerde seyretmektedir. Benzer şekilde, 36,32 Moldova ve 32,95 Paraguay da görece siyasi istikrarla birlikte Gini oranlarının 30–49 aralığında kaldığı ülkelerdendir.

Buna karşılık, 10,57 Kolombiya, 3,18 Pakistan ve 14,03 İran gibi düşük siyasi istikrar skorlarına sahip ülkelerde Gini katsayısı da yüksek düzeydedir. Kolombiya’da siyasi istikrar oldukça düşükken Gini oranı 53,24 ile en yüksek eşitsizlik düzeyine işaret etmektedir. Benzer şekilde, Peru 45,80 ve Paraguay 49,45 oranlarla orta düzey siyasi istikrar düzeyine sahip ülkelerde dahi gelir eşitsizliği yüksek düzeydedir. Bu durum, yalnızca siyasi istikrarın değil, sosyal politika, gelir transferi mekanizmaları ve kurumsal derinliğin de eşitsizlik üzerindeki etkili değişkenler olduğunu ortaya koymaktadır.

Vietnam örneği, siyasi istikrarın örneklem içindeki ülkelere kıyasla yüksek olmasına karşın eşitsizliğin de belirli bir düzeyde kalabildiğini göstermektedir. Bu,

otoriter ancak merkezi yapılar altında istikrarın sağlanmasına rağmen refahın eşit dağılmayabileceğini ortaya koyar. Öte yandan Ukrayna 25,21 seviyesiyle siyasi istikrarı sınırlı olmasına rağmen, Gini katsayısında en düşük seviyelerden birini göstermektedir 26,68. Bu gibi örnekler, siyasi istikrarın eşitsizlik üzerinde önemli bir etkisi olduğunu, ancak bu etkinin yapısal politikalarla tamamlanmadığı durumlarda tek başına belirleyici olamayacağını göstermektedir.

Grafik 3.13. Hükümet Etkinliği ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

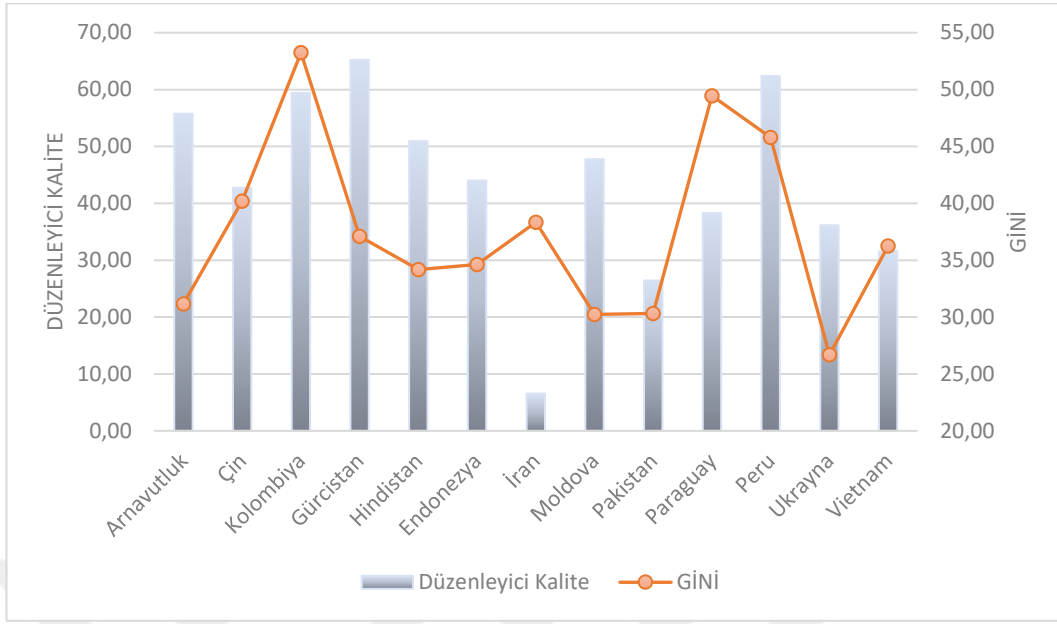

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.13 incelendiğinde, hükümet etkinliği ile gelir eşitsizliği arasında genel olarak ters yönlü bir ilişki eğilimi olduğu görülmektedir. Grafiğin sağ göstergesi Gini katsayısının değer aralığıdır. Gürcistan 61,69, Çin 61,79 ve Hindistan 55,70 gibi yüksek hükümet etkinliği düzeyine sahip ülkelerde Gini katsayıları sırasıyla 37,10; 40,20 ve 34,16 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Buna karşın, Kolombiya 50,81 örneği, yüksek bir hükümet etkinliği skoruna sahip olmasına rağmen Gini katsayısının 53,24 ile oldukça yüksek olduğu bir durumu temsil etmektedir. Bu durum, hükümetin teknik kapasitesinin yeterli olmasına rağmen sosyal politikaların yetersizliği ya da yapısal eşitsizliklerin derinliği nedeniyle adil bir gelir dağılımının sağlanamadığını göstermektedir. Aynı şekilde, Paraguay 21,90 gibi düşük hükümet etkinliğine sahip ülkelerde Gini oranı da yüksektir 49,45, bu da düşük kurumsal kapasitenin eşitsizliği daha da derinleştirdiği durumlara işaret etmektedir.

Grafik 3.14. Düzenleyici Kalite ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.14 incelendiğinde düzenleyici kalitenin yüksek olduğu ülkelerde gelir eşitsizliğinin görece daha düşük olduğu bir eğilim görülmektedir. Örneğin Gürcistan 65,20, Arnavutluk 55,76 ve Peru 62,39 gibi yüksek düzenleyici kaliteye sahip ülkelerde Gini katsayısı sırasıyla 37,10, 31,18 ve 45,80 düzeyindedir. Bu ülkelerde kurumların özel sektör üzerindeki düzenleyici etkinliği yüksek olmasına rağmen, eşitsizlik düzeyleri birbirinden farklı seyretmektedir. Özellikle Peru örneği, düzenleyici kalite yüksek olsa da yapısal eşitsizliklerin hâlen devam ettiğini göstermektedir.

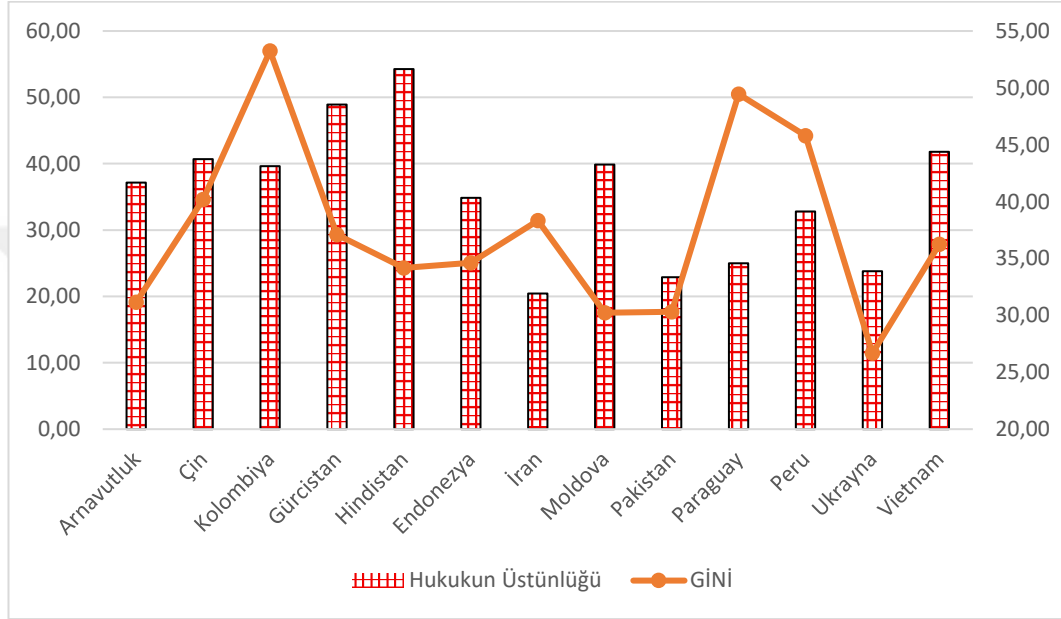
İran 6,55 ve Pakistan 26,44 gibi düzenleyici kalitesi düşük olan ülkelerde, İran 38,35 ve Pakistan 30,32 seviyesinde Gini katsayısı ile orta-yüksek düzeylerde olduğu görülmektedir. Bu durum, düşük kurumsal kapasitenin sosyal eşitsizlikle mücadelede yetersiz kaldığını göstermektedir. İran'ın bu göstergede en düşük değeri alması, piyasaların işleyişine yönelik düzenleyici çerçevenin zayıflığını ortaya koymaktadır.

Kolombiya'da düzenleyici kalite 59,42 oranında olmasına karşın, Gini katsayısı 53,24 ile listede en yüksek değerlerden biridir. Bu durum, düzenleyici kapasitenin teknik düzeyde düşük-orta seviyede kalmasını, sosyal politikaların yetersizliği ya da ekonomik yapıdaki yapısal eşitsizlikler nedeniyle gelir dağılımında adaletin sağlanamadığını göstermektedir. Benzer bir durum Paraguay için de geçerlidir. Paraguay'da düzenleyici kalite orta düzeyde 38,30, ancak Gini

oranı 49,45 ile oldukça yüksektir. Bu örnekler, eşitsizlikte derinleşme oldukça düzenleyici kamusal politikaların toplumsal faydayı adaletli şekilde yansıtamadığını göstermektedir (Posner, 2024).

Genel olarak, veriler düzenleyici kalite ile gelir eşitsizliği arasında negatif yönlü, ancak doğrusal olmayan bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Yani düzenleyici kapasitenin yüksek olması, genellikle daha düşük eşitsizlikle ilişkilidir.

Grafik 3.15. Hukukun Üstünlüğü ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

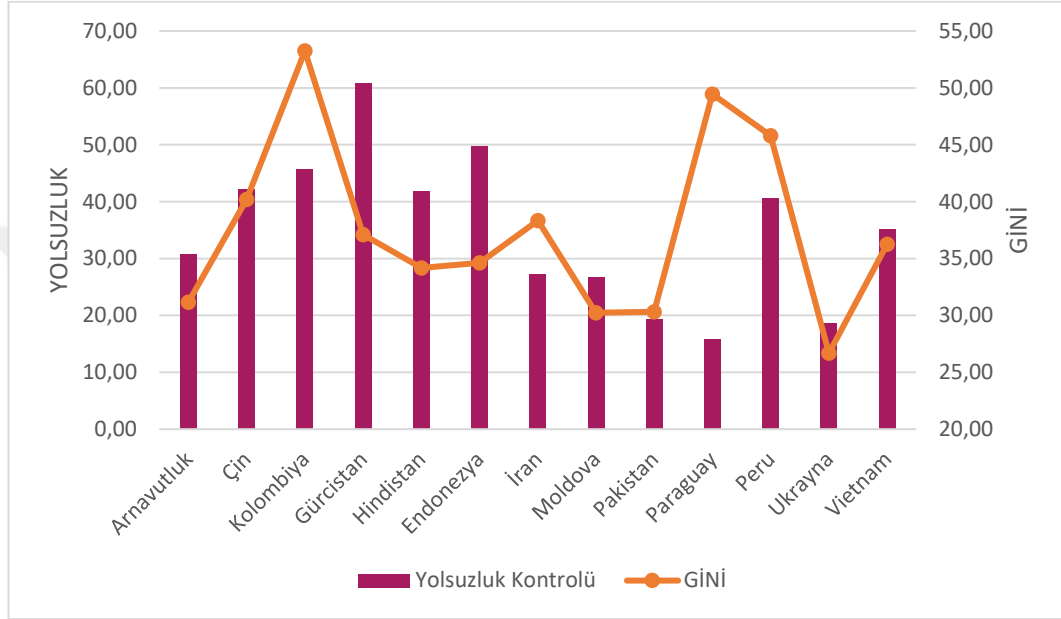
Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.15, 2002–2022 döneminin ülke ortalamalarını içermektedir. Analiz kapsamında değerlendirilen ülkelerin tamamı düşük gelirli ülke grubunda yer almakta olup, hukukun üstünlüğü göstergeleri bu sınırlı grup içinde karşılaştırmalı olarak yorumlanmaktadır. Dolayısıyla örneklem içinde yüksek olarak nitelendirilen hukuki üstünlüğü düzeyleri, genel küresel standartlar bağlamında sınırlı bir kaliteyi ifade etmektedir.

Hindistan, 54,26 puanla örneklem içinde en yüksek hukukun üstünlüğü skoruna sahip ülke konumundadır. Ancak bu değer, endeksin 100 üzerinden puanladığı düşünüldüğünde mutlak anlamda oldukça sınırlıdır. Bu kısıtlı kapasiteye rağmen, Hindistan'ın Gini katsayısı 34,16 olup örneklem ortalamasının altındadır. Benzer şekilde Gürcistan'da hukukun üstünlüğü 48,92, Vietnam'da ise 41,80 düzeyindedir; bu ülkelerde Gini oranlarının sırasıyla 37,10 ve 36,27 olduğu görülmektedir.

Ancak bazı ülkelerde, bu ilişki net şekilde gözlemlenememektedir. Örneğin Ukrayna’da hukukun üstünlüğü yalnızca 23,80 iken, Gini katsayısı 26,68 ile örneklemdeki en düşük düzeydedir. Bu durum, eşitsizlik düzeyinin sadece kurumsal kalite ile değil, aynı zamanda sosyal politikalar, gelir seviyesi ve ekonomik yapı gibi farklı değişkenlerle de açıklanabileceği şeklinde yorumlanabilmektedir.

Grafik 3.16. Yolsuzluk ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.16’da düşük gelirli ülkelerde yolsuzluk ve Gini katsayısı arasında ilişki incelenmektedir. Hindistan’da yolsuzluk kontrol düzeyi 41,86 olarak ölçülmüştür. Bu güçlü kurumsal kapasiteye karşılık Gini katsayısı 34,16’dır ve bu durum, gelir dağılımında görece daha dengeli bir yapının varlığına işaret eder. Benzer şekilde Gürcistan’da yolsuzlukla mücadele düzeyi 60,71 iken Gini oranı 37,10’dur. Vietnam’da da yolsuzluk kontrolü 35,10 düzeyindedir. Kolombiya’da yolsuzlukla mücadele düzeyi 45,70 olmasına rağmen Gini katsayısı 53,24 ile en yüksek eşitsizlik düzeyine işaret etmektedir. Peru’da ise yolsuzluk kontrolü 40,65 düzeyindeyken Gini katsayısı 45,80 olarak kaydedilmiştir. Her iki örnekte de yolsuzlukla mücadele kapasitesi sınırlı kalmış; bu durum kamusal kaynakların eşitsiz dağılımına neden olmuş ve sosyal adaleti zayıflatmıştır.

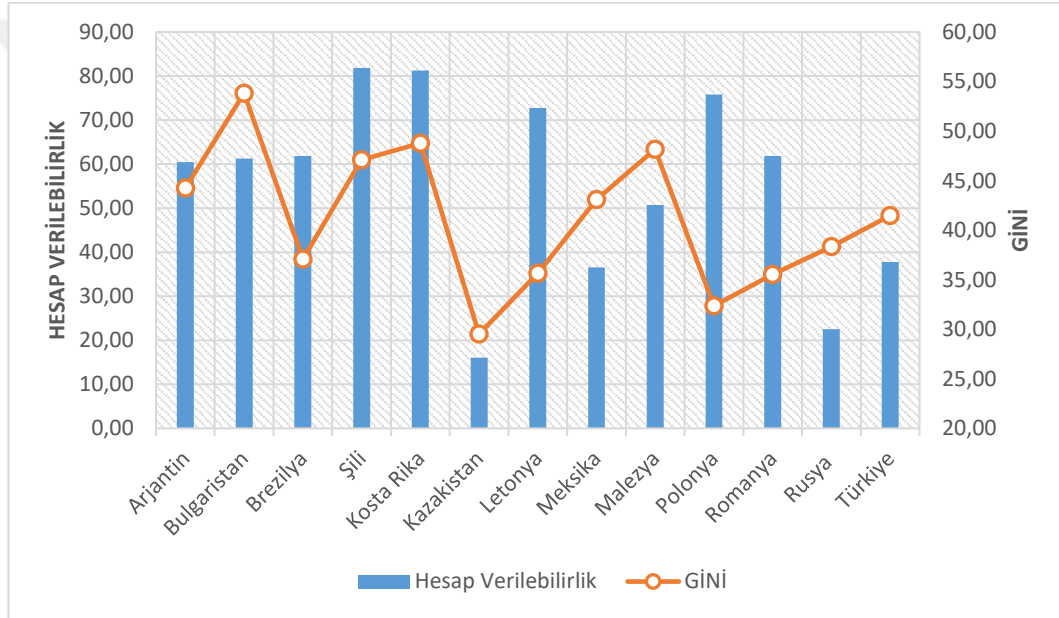
Çin’de ise yolsuzluk kontrolü 42,16 olup, buna eşlik eden Gini değeri 40,20’dir. Her iki örnek de yüksek kontrol kapasitesine rağmen eşitsizliğin ancak sınırlı düzeyde azaltılabildiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular,

yolsuzlukla etkin mücadelenin gelir eşitsizliğiyle negatif ilişkili olduğunu; başka bir deyişle, yolsuzluğun azaldığı ülkelerde gelir dağılımının daha dengeli hale geldiğini ortaya koymaktadır.

3.5.2 Düşük- Orta Gelirli Ülkeler

Bu bölümde düşük-orta gelirli ülkelerde yönetim kalitesini yansıtan altı kurumsal faktörün; hesap verebilirlik, siyasi istikrar, hükümet etkinliği, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluk göstergeleri ile gelir eşitsizliğini ölçen Gini katsayısı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Analiz, 2002–2022 dönemine ait yıllık veriler temelinde gerçekleştirilmiş ve her ülke için bu döneme ait ortalama değerler kullanılarak karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır.

Grafik 3.17. Hesap Verilebilirlik ile Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

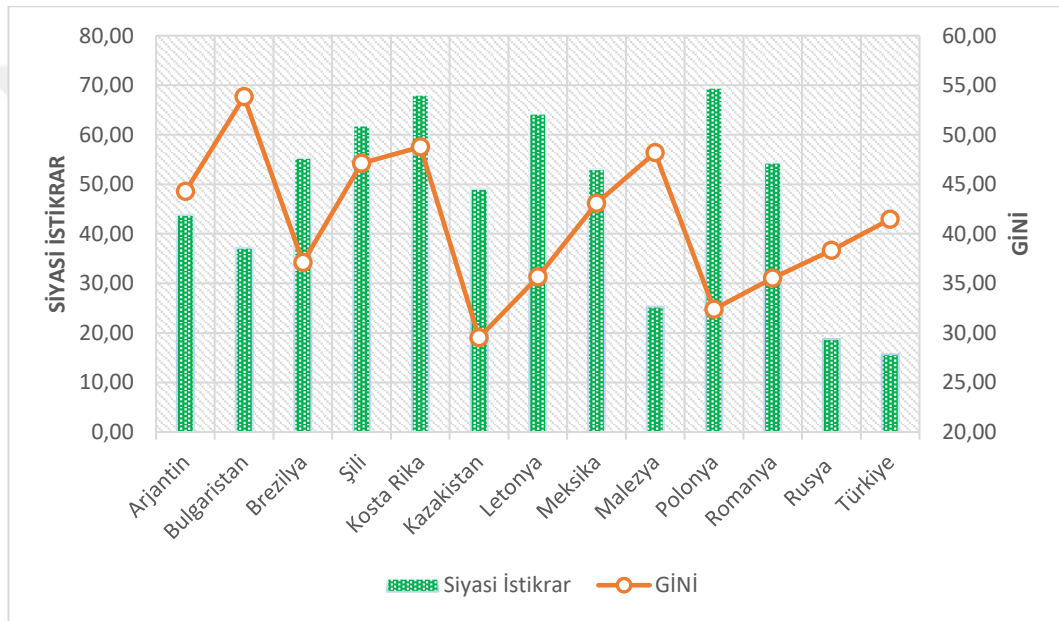
Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.17'ye göre Şili ve Kosta Rika en yüksek hesap verebilirlik düzeyine sahip ülkelerdir. Şili'nin bu göstergedeki puanı 81,86, Kosta Rika'nın ise 81,28'dir. Ancak bu yüksek demokratik katılım düzeylerine rağmen, Şili'de Gini katsayısı 47,11 ve Kosta Rika'da 48,79 olarak ölçülmüştür.

Letonya'nın hesap verebilirlik puanı 72,72 ve Gini katsayısı 35,67'dir. Polonya ise 75,80 puanla en yüksek üçüncü hesap verilebilirlik düzeyine sahiptir ve Gini katsayısı 32,38 ile örneklemdaki en düşük eşitsizlik seviyesini göstermektedir. Bulgaristan'da hesap verilebilirlik düzeyi 61,23 olmasına rağmen Gini katsayısı 53,83 ile oldukça yüksektir. Benzer şekilde Malezya'da bu değerler sırasıyla 50,70 ve 48,18'dir. Bu ülkelerde demokratik yapı görünürde güçlü olsa da

eşitsizlik düzeyinin yüksek olması işleyişte yapısal sorunların olmasıyla açıklanabilir. Hesap verilebilirlik demokratik katılım ile mümkün olmakla birlikte bu göstergenin düşük olduğu ülkeler arasında Kazakistan, Rusya ve Türkiye yer almaktadır. Kazakistan'ın hesap verebilirlik skoru yalnızca 16,03'tür ve bu ülkede Gini katsayısı 29,51'dir. Rusya'nın demokratik katılım skoru 22,49, Gini katsayısı ise 38,33'tür. Türkiye'de hesap verebilirlik 37,75 düzeyinde ölçülmüş, Gini katsayısı ise 41,47 olmuştur. Bu ülkelerde sınırlı demokratik temsil ve ifade özgürlüğü, kurumsal şeffaflık eksikliği ile birleştiğinde, gelir eşitsizliğinin derinleştiği görülmektedir.

Grafik 3.18. Siyasi İstikrar ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

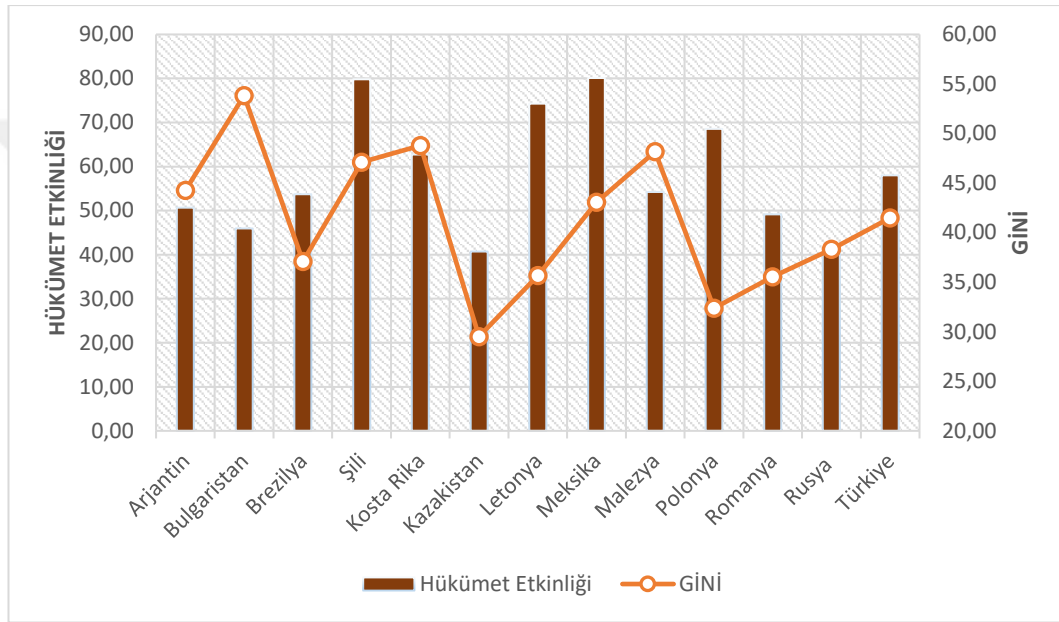
Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.18 incelendiğinde Polonya, siyasi istikrar bakımından 69,49 puanla en yüksek skora sahip ülke konumundadır. Bu ülkede Gini katsayısı 32,38 düzeyindedir. Letonya ve Kosta Rika da yüksek siyasi istikrara sahip ülkeler arasında yer alır; Letonya'nın skoru 64,28 ve Gini değeri 35,67 iken, Kosta Rika'da bu değerler sırasıyla 68,07 ve 48,79'dur. Yani demokratik ve istikrarlı bir yapıya sahip olması, doğrudan gelir dağılımına yansımamıştır. Romanya'da siyasi istikrar 54,40 ve Gini 35,53 olarak ölçülmüştür. Brezilya'da ise siyasi istikrar puanı 55,36 iken, Gini katsayısı 37,10'dur.

Meksika, 53,07 puanla orta düzeyde siyasi istikrara sahipken, Gini katsayısı 43,08 ile yüksek eşitsizliği işaret etmektedir. Arjantin'de bu değerler sırasıyla 43,81 ve 44,27'dir. Arjantin örneği, istikrar düzeyinin orta seviyede olduğu bir ülkede

gelir eşitsizliğinin yüksek kalabildiğini göstermektedir. Siyasi istikrar düzeyi düşük olan ülkeler arasında Türkiye, Rusya ve Malezya öne çıkmaktadır. Türkiye'nin siyasi istikrar puanı yalnızca 15,67 olup, Gini katsayısı 41,47'dir. Rusya'da istikrar 18,80 düzeyindedir ve Gini katsayısı 38,33'tür. Bu iki ülkede hem siyasal kırılganlık hem de eşitsizlik birlikte görülmektedir. Malezya da 25,32'lik siyasi istikrar puanına karşın 48,18 Gini katsayısı ile yüksek eşitsizlik barındırmaktadır. Buna karşın Kazakistan'da siyasi istikrar 49,08 düzeyinde olmasına rağmen Gini katsayısı yalnızca 29,51'dir.

Grafik 3.19. Hükümet Etkinliği ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.19 incelendiğinde hükümet etkinliği bakımından en yüksek puana sahip ülke Meksika'dır. Bu ülkede gösterge 80,14 düzeyindeyken, Gini katsayısı 43,08'dir. Benzer şekilde Şili 79,78 puan ile diğer ülkedir; bu ülkede Gini oranı 47,11 olarak belirlenmiştir. Her iki ülkede hükümetin kurumsal kapasitesi oldukça yüksek olmasına rağmen, gelir eşitsizliği görece yüksektir. Bu durum, etkin yönetimin her zaman gelir adaletini sağlamaya yönelik politikalarla birleşmediği durumları göstermektedir.

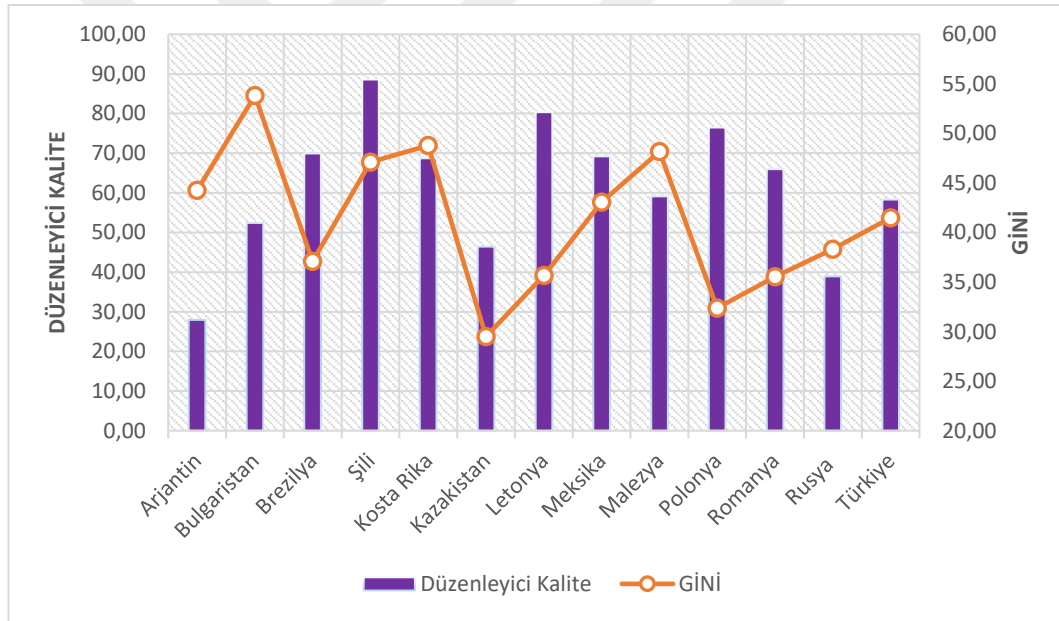
Letonya, 74,30 puanla hükümet etkinliğinde üst sıralarda yer almakta ve Gini katsayısı 35,67 ile görece daha dengeli bir gelir dağılımına sahiptir. Polonya'da hükümet etkinliği 68,54, Gini oranı ise 32,38'dir; bu da güçlü yönetimin, sosyal politikalarla birlikte uygulandığında eşitsizliği sınırlamada etkili olduğunu göstermektedir. Kosta Rika ise 62,75 puanla yine yüksek hükümet

etkinliğine sahiptir, ancak Gini katsayısı 48,79 ile eşitsizliğin yüksek olduğu bir ülkedir.

Türkiye’de hükümet etkinliği 58,01 düzeyindedir. Bu değerin yanında Gini katsayısı 41,47 olarak ölçülmüştür. Malezya’da ise hükümet etkinliği 54,24 ve Gini değeri 48,18’dir. Arjantin de benzer bir yapıdadır; kamu etkinliği 50,67, Gini katsayısı ise 44,27’dir.

Hükümet etkinliği skoru görece düşük olan ülkeler arasında Bulgaristan, Rusya ve Kazakistan yer almaktadır. Bulgaristan’ın etkinlik skoru 45,93, Gini katsayısı ise 53,83 ile örneklemdaki en yüksek eşitsizlik düzeyini göstermektedir. Rusya’da etkinlik puanı 40,63 ve Gini değeri 38,33’tür. Kazakistan ise 40,72 puan ile düşük hükümet etkinliği sergilemesine rağmen, Gini katsayısı 29,51 ile gelir eşitsizliği açısından daha dengeli bir dağılım göstermektedir.

Grafik 3.20. Düzenleyici Kalite ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.20’de Şili 88,56 puanla düzenleyici kalite açısından örneklemden en yüksek performansı gösteren ülkedir. Ancak bu olumlu kurumsal performansa rağmen Şili’de Gini katsayısı 47,11’dir ve bu değer, gelir eşitsizliğinin hâlen belirgin bir sorun olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Letonya’da düzenleyici kalite puanı 80,38 olup, Gini oranı 35,67’dir. Bu ülkede kurumsal kapasite yüksek düzeyde olup gelir dağılımı da görece daha dengelidir.

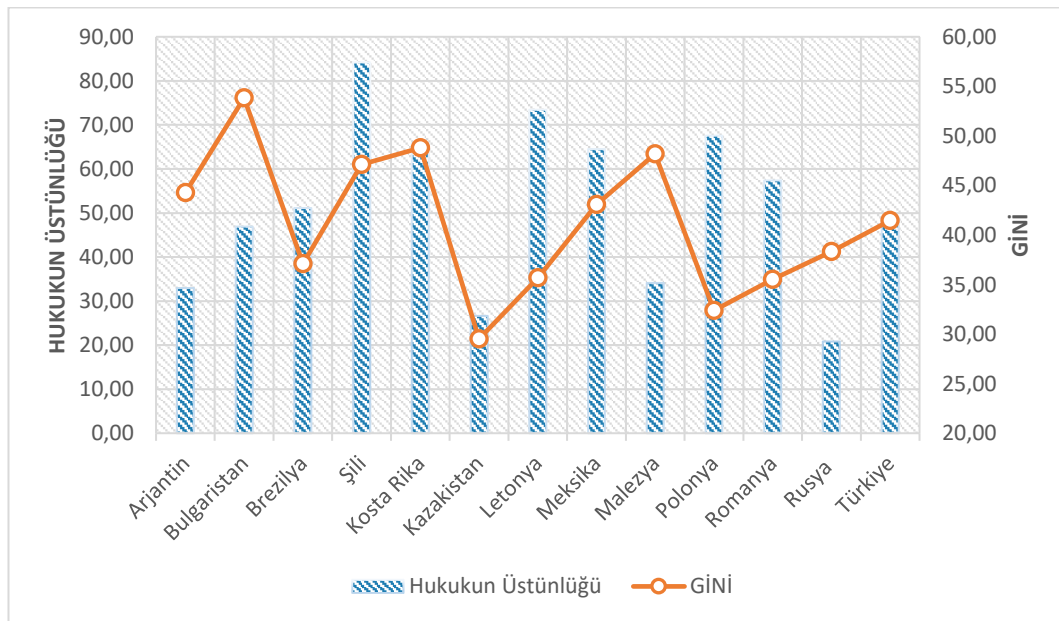
Polonya düzenleyici kalite skoru 76,52 ve 32,38 Gini katsayısı skorudur. Hem güçlü kurumsal yapı hem de düşük eşitsizlik düzeyi, iyi yönetim

uygulamalarının gelir dağılımı üzerinde olumlu etkilerini ortaya koymaktadır. Romanya’da düzenleyici kalite 66,01, Gini oranı ise 35,53’tür; benzer bir yapı burada da gözlemlenmektedir. Arjantin’de skor 27,93, Gini oranı ise 44,27’dir. Bu durum kurumsal zayıflığın eşitsizliği derinleştirdiğini göstermektedir. Rusya’da da benzer bir yapı gözlenmektedir; düzenleyici kalite 38,94 ve Gini katsayısı 38,33’tür. Kazakistan ise düzenleyici kalite açısından 46,46 puana sahip olup, buna karşın Gini katsayısı yalnızca 29,51’dir.

Düzenleyici kalite düzeyi yüksek olmasına rağmen gelir eşitsizliğinin yüksek kaldığı ülkeler arasında Meksika ve Kosta Rika yer almaktadır. Meksika’da düzenleyici kalite 69,18, Gini katsayısı ise 43,08’dir. Kosta Rika’da bu değerler sırasıyla 68,74 ve 48,79’dur. Bu durum, etkin düzenleyici yapıların sosyal politika eksiklikleri veya yapısal eşitsizliklerle birlikte beklendiği düzeyde etki göstermeyebileceğini göstermektedir.

Türkiye’de düzenleyici kalite 58,27 düzeyindedir; buna karşılık Gini katsayısı 41,47 olarak belirlenmiştir. Malezya 59,12’lik düzenleyici kalite skoruna rağmen 48,18’lik yüksek Gini katsayısına sahiptir. Bu ülkelerde orta düzeyde kurumsal kaliteye rağmen eşitsizlik oranlarının yüksekliği öne çıkmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, düzenleyici kalite ile gelir eşitsizliği arasında ters yönlü ama mutlak olmayan bir ilişki olduğu görülmektedir.

Grafik 3.21. Hukukun Üstünlüğü ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

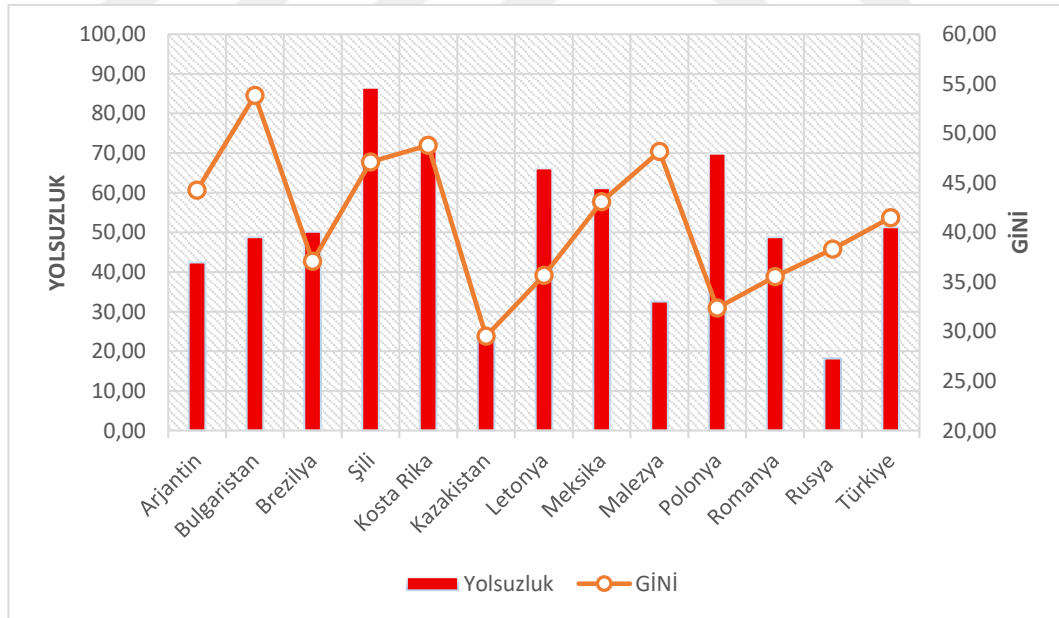

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.21’de hukukun üstünlüğü açısından en yüksek performans gösteren ülke Şili’dir. Şili’nin göstergesi 84,18 seviyesindedir, Gini katsayısı 47,11’dir. Yani güçlü bir hukuk sistemi var gibi görünmesine rağmen gelir eşitsizliği halen yüksektir. Benzer biçimde Letonya’da hukukun üstünlüğü 73,44 ve Gini katsayısı 35,67; Polonya’da bu değerler sırasıyla 67,57 ve 32,38’dir. Bu iki ülke, güçlü hukuk sisteminin görece daha düşük gelir eşitsizliğiyle birlikte ilerlediği örneklerdir.

Romanya 57,40 puanla yüksek sayılabilecek bir hukukun üstünlüğü düzeyine sahiptir ve Gini oranı 35,53’tür. Bu ülkede kurumsal işleyişin gelir dağılımında denge yarattığı söylenebilir. Meksika’da hukuk sisteminin gücü 64,53 ile yüksek düzeydedir, ancak Gini katsayısı 43,08’dir. Kosta Rika 65,79 puandadır ve ülkede Gini katsayısı 48,79 ile yüksek seviyededir. Brezilya’da hukukun üstünlüğü 51,15 seviyesinde olup, Gini değeri 37,10’dur. Türkiye’de hukukun üstünlüğü 49,04 olarak ölçülmüştür; Gini oranı ise 41,47’dir. Hukukun üstünlüğü açısından en zayıf ülkeler Rusya ve Kazakistan’dır. Rusya’da gösterge yalnızca 20,83, Kazakistan’da ise 26,61’dir. Bu durum, orta düzeydeki hukuk sistemi performansının, gelir eşitsizliğini düşürmek için yeterli olmadığını göstermektedir.

Grafik 3.22. Yolsuzluk ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.22’de Şili’nin 86,52 puanla yolsuzluk kontrolünde en yüksek performansa sahip ülke olduğunu göstermektedir. Ancak bu kurumsal başarıya rağmen Gini katsayısı 47,11’dir ve gelir dağılımı hâlâ dengesizdir. Polonya 69,87 puanla güçlü bir yolsuzlukla mücadele düzeyine sahiptir ve Gini katsayısı yalnızca

32,38'dir. Bu sonuç, kurumsal kapasitenin sosyal eşitliği destekleyici rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Letonya'da yolsuzluk kontrolü 66,14, Gini oranı ise 35,67'dir; benzer şekilde Romanya'da bu değerler sırasıyla 48,77 ve 35,53'tür. Bu ülkeler kurumsal ve eşitsizlik göstergeleri bakımından dengeli profiller sunmaktadır.

Yolsuzluk kontrolü yüksek olmasına rağmen gelir eşitsizliği yüksek kalan ülkelerden biri Meksika'dır. Yolsuzlukla mücadele puanı 61,15 iken Gini oranı 43,08'dir. Arjantin'de bu değerler sırasıyla 42,40 ve 44,27; Türkiye'de ise 51,25 ve 41,47'dir. Bu durum, yolsuzlukla mücadelede belirli bir ilerleme sağlansa da eşitsizliğin azalması için bu çabaların sosyal politikalarla desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

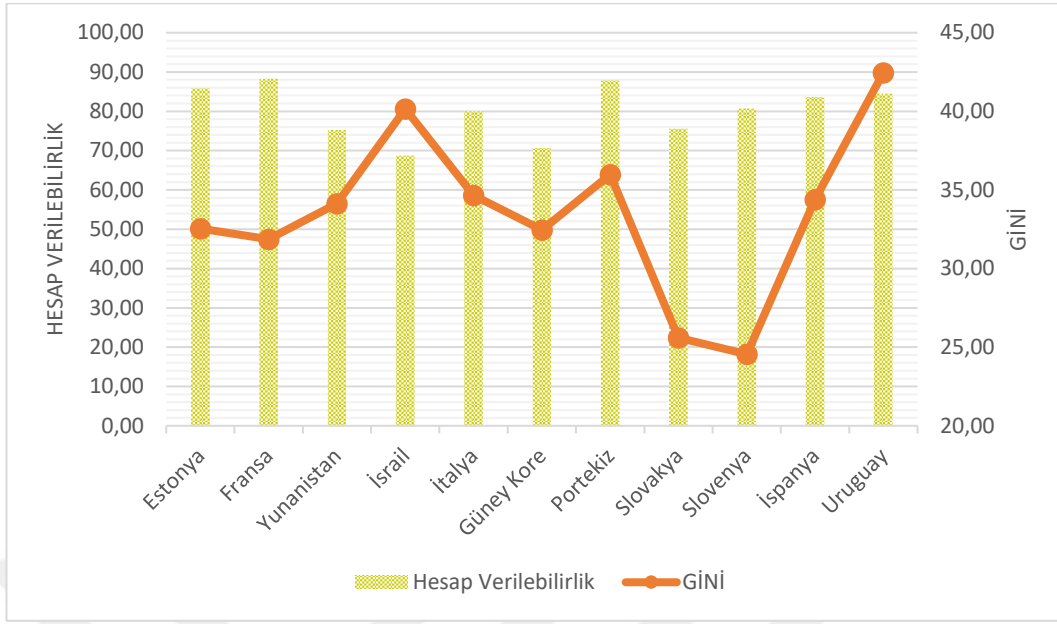
Bulgaristan'da yolsuzluk kontrolü puanı 48,79 iken, Gini oranı 53,83 ile örneklemdeki en yüksek eşitsizlik değeridir. Rusya'da da yolsuzlukla mücadele zayıf olup, puan 18,19 düzeyindedir ve Gini oranı 38,33'tür. Kazakistan 23,75 puanla düşük yolsuzluk kontrol düzeyine sahip olmasına rağmen, Gini oranı yalnızca 29,51'dir. Bu örnek, yolsuzlukla mücadeledeki zayıflığın eşitsizlikle her zaman doğrudan örtüşmeyebileceğini, ancak istisna olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, yolsuzlukla mücadele düzeyi yüksek olan ülkelerde gelir eşitsizliği görece daha düşük düzeyde seyretmektedir. Ancak bazı örneklerde kurumsal göstergelerin yüksek olmasına rağmen eşitsizlik oranları da yüksek kalmaktadır. Bu da gösteriyor ki yolsuzlukla mücadele, eşitsizliğin azaltılmasında gerekli ancak tek başına yeterli olmayan bir faktördür.

3.5.3 Yüksek-Orta Gelirli Ülkeler

Bu bölümde yüksek-orta gelirli ülkelerde yönetim kalitesini yansıtan altı kurumsal faktörün; hesap verebilirlik, siyasi istikrar, hükümet etkinliği, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluk göstergeleri ile gelir eşitsizliğini ölçen Gini katsayısı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Analiz, 2002–2022 dönemine ait yıllık veriler temelinde gerçekleştirilmiş ve her ülke için bu döneme ait ortalama değerler kullanılarak karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır.

Grafik 3.23. Hesap Verilebilirlik ile Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

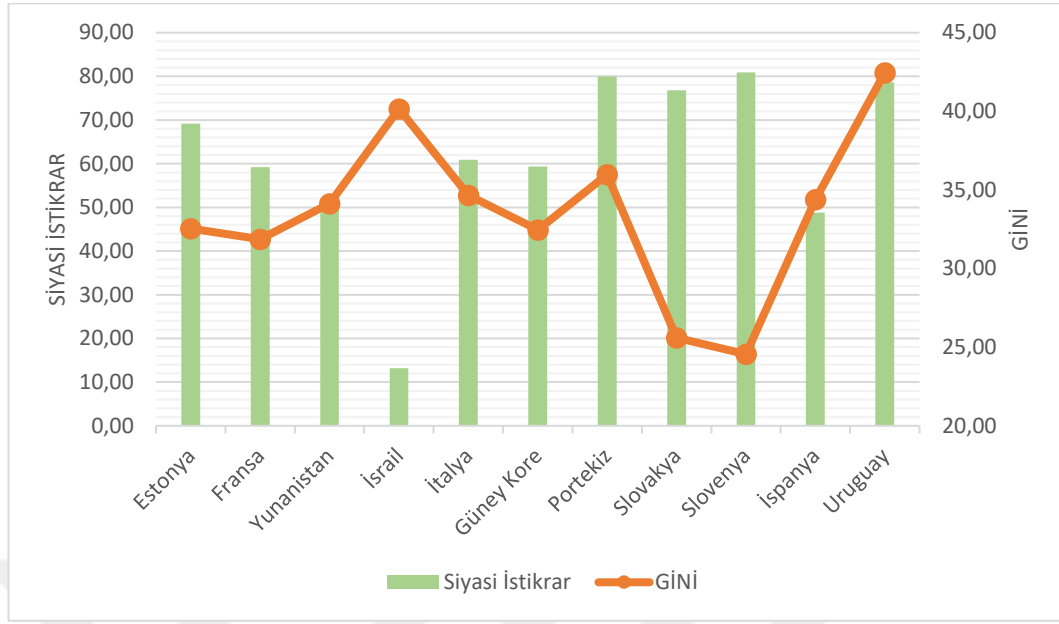

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.23'te genel olarak yüksek hesap verebilirlik seviyelerine sahip ülkelerin daha düşük gelir eşitsizliği oranlarına sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin, Estonya ve Fransa bu endekste sırasıyla 85,81 ve 88,30 puan alırken, Gini katsayıları 32,55 ve 31,87 gibi görece olarak düşük seviyelerdedir. Benzer şekilde Slovenya 80,71 puanla yüksek demokratik katılım düzeyine sahiptir ve Gini değeri yalnızca 24,55'tir. Slovakya da 75,58 ile yüksek hesap verebilirlik göstergesine sahip olup, eşitsizlik oranı 25,60 ile örneklemdeki en düşük ikinci değerdir.

İsrail'de hesap verebilirlik 68,72 puan iken, Gini katsayısı 40,16'dır. Uruguay'da bu değerler sırasıyla 84,50 ve 42,45'tir. Her iki ülkede demokratik katılım ve ifade özgürlüğü yüksek düzeyde olmasına rağmen, gelir dağılımı daha dengesizdir.

Grafik 3.24. Siyasi İstikrar ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

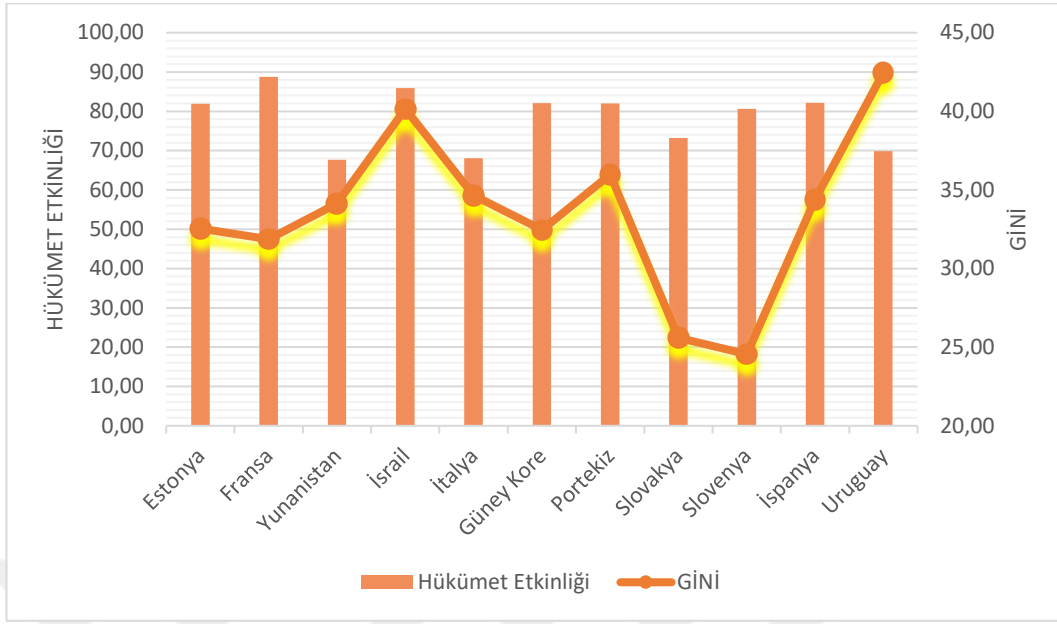
Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.24’de Slovenya ve Slovakya hem yüksek siyasi istikrar düzeylerine (sırasıyla 80,92 ve 76,78) hem de düşük Gini katsayılarına (24,55 ve 25,60) sahiptir. Bu durum, siyasi istikrarın sosyal refahın eşit dağılımı üzerindeki olumlu etkisini desteklemektedir. Benzer biçimde, Estonya, Portekiz ve Uruguay da siyasi istikrarı yüksek ülkeler arasında yer almakta (sırasıyla 69,20, 79,96 ve 78,63), ancak bu ülkelerde Gini oranları sırasıyla 32,55, 35,97 ve 42,45 düzeyindedir. Özellikle Uruguay örneği, siyasi istikrarın yüksek olmasına rağmen gelir eşitsizliğinin belirgin düzeyde olduğu bir duruma işaret etmektedir.

İsrail, bu örnekte en düşük siyasi istikrar değerine (13,20) sahip olup, Gini katsayısı da 40,16 ile yüksek eşitsizliği yansıtmaktadır. Bu durum, siyasi istikrarsızlığın, sosyal eşitsizlik üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabileceğini göstermektedir. Benzer şekilde, İspanya 48,81’lik siyasi istikrar düzeyiyle orta seviyede yer almakta, buna karşın Gini oranı 34,39’dur.

Fransa, İtalya ve Güney Kore, yaklaşık 59 ila 61 aralığında değişen siyasi istikrar skorlarına sahipken, Gini değerleri 31,87, 34,65 ve 32,46 ile ortalamanın altında kalmaktadır. Bu ülkelerde siyasi ortamın görece dengeli olması, gelir dağılımının da daha adil biçimde gerçekleşmesine katkı sağlamış olabilir.

Grafik 3.25. Hükümet Etkinliği ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.25'te Fransa'da hükümet etkinliği 88,8 seviyesindedir ve bu yüksek kurumsal kapasiteye karşılık gelir eşitsizliği, yani Gini katsayısı 31,87 olarak ölçülmüştür. Benzer bir tablo Estonya'da da görülmektedir. Estonya'da hükümet etkinliği 81,95 iken Gini katsayısı 32,55 düzeyindedir. Bu iki ülke, etkin bir kamu yönetiminin görece dengeli bir gelir dağılımı ile desteklendiği örnekler arasında yer almaktadır.

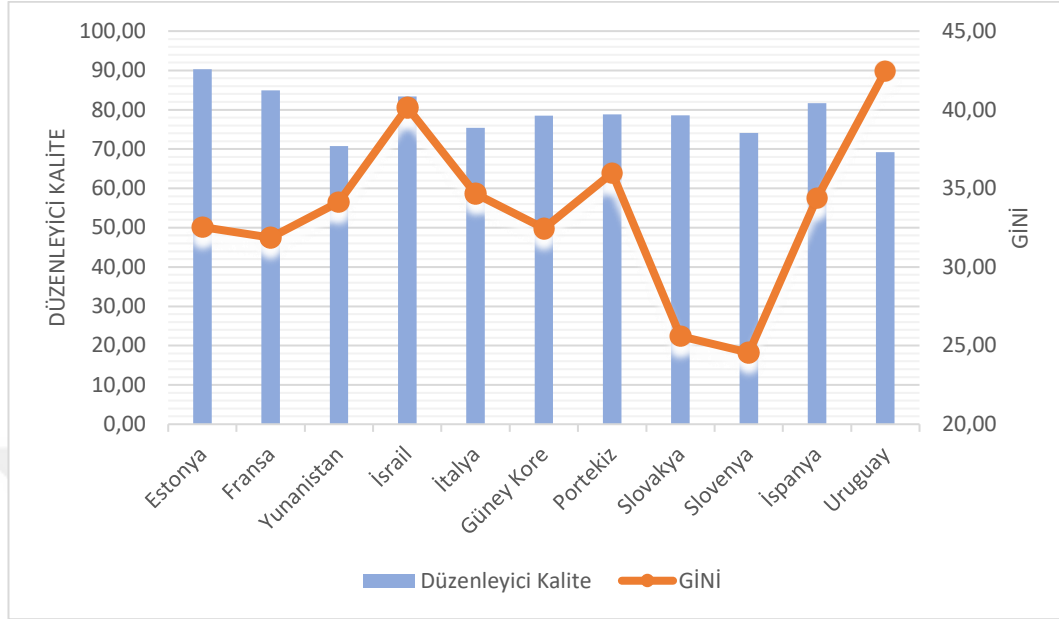
Slovenya ve Slovakya hem düşük gelir eşitsizliği hem de güçlü kurumsal yapılarıyla öne çıkan diğer ülkelerdir. Slovenya'da hükümet etkinliği 80,62 düzeyindeyken Gini katsayısı yalnızca 24,55 olarak hesaplanmıştır. Slovakya'da ise hükümet etkinliği 73,21 seviyesinde gerçekleşmiş, Gini katsayısı ise 25,60 olarak belirlenmiştir. Bu veriler, bu iki ülkede kamu politikalarının daha eşitlikçi bir gelir dağılımına katkı sunduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, bazı ülkelerde yüksek hükümet etkinliğine rağmen gelir eşitsizliğinin görece yüksek seviyelerde olduğu gözlenmektedir. İsrail'de hükümet etkinliği 85,94 seviyesindeyken Gini katsayısı 40,16 ile incelenen ülkeler arasında en yüksek eşitsizlik düzeylerinden birine işaret etmektedir. Benzer şekilde Uruguay'da hükümet etkinliği 69,88 olmasına karşın Gini katsayısı 42,45 ile en yüksek seviyededir.

İspanya ve Güney Kore ise benzer hükümet etkinliği düzeylerine sahip olmalarına rağmen farklı gelir dağılımı sonuçları üretmektedir. İspanya'da hükümet

etkinliği 82,19 iken Gini katsayısı 34,39'dur. Güney Kore'de hükümet etkinliği 82,12 düzeyindeyken Gini katsayısı 32,46 olarak ölçülmüştür.

Grafik 3.26. Düzenleyici Kalite ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.26'da Estonya'da düzenleyici kalite 90,33 ile en yüksek düzeydeyken, Gini katsayısı 32,55 olarak ölçülmüştür. Bu, güçlü bir düzenleyici ortamın görece dengeli bir gelir dağılımı ile birlikte var olabileceğini göstermektedir. Benzer şekilde Fransa'da düzenleyici kalite 84,95 seviyesindedir ve gelir eşitsizliği 31,87 ile oldukça düşüktür. Bu iki ülke, düzenleyici kapasitenin toplumsal eşitliğe olumlu katkı sunabildiği örnekler arasında sayılabilir.

Slovenya'da düzenleyici kalite 74,08 iken Gini katsayısı yalnızca 24,55'tir. Slovakya'da ise kalite 78,56 düzeyinde ve Gini katsayısı 25,60'tır. Bu ülkelerde düzenleyici ortamın kalitesi yüksek olmasa da gelir eşitsizliği oldukça düşüktür. Bu durum, sosyal refah politikaları ve yeniden dağıtım mekanizmalarının güçlü etkilerine işaret edebilir.

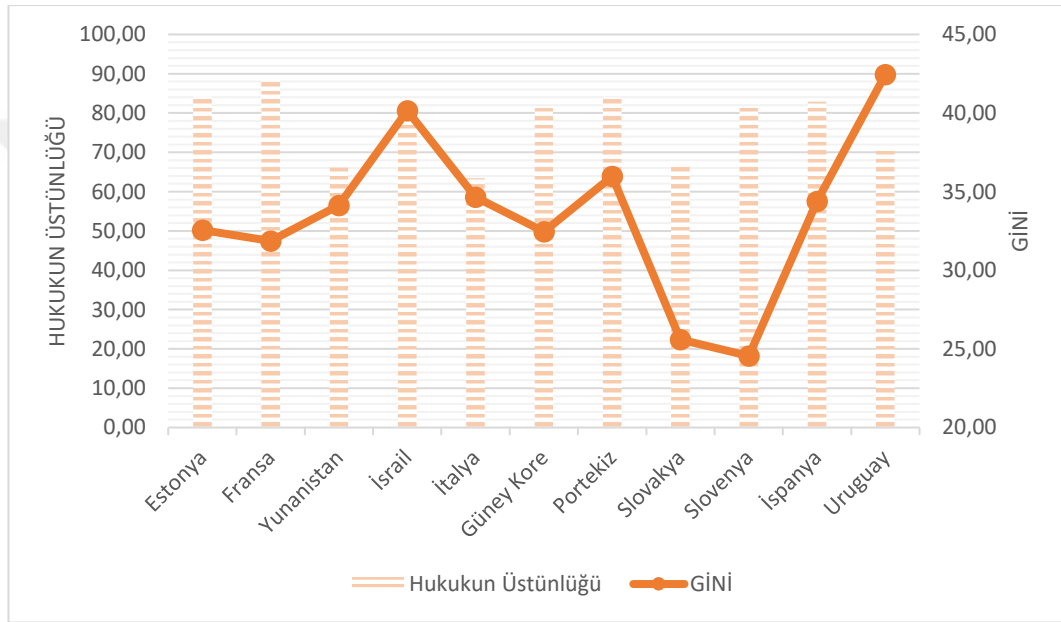
İsrail'de düzenleyici kalite 83,41 seviyesindedir ancak Gini katsayısı 40,16 ile yüksek eşitsizliği göstermektedir. Uruguay'da benzer şekilde düzenleyici kalite 69,19 düzeyindedir fakat Gini katsayısı 42,45'e ulaşmaktadır. Bu ülkelerde mevcut düzenleyici yapıların, eşitsizlikle mücadele açısından etkisiz kaldığı ya da uygulanmasında zafiyetler olduğu düşünülebilir.

İtalya ve Yunanistan ise düzenleyici kalitenin daha sınırlı olduğu ve eşitsizliğin orta düzeyde seyrettiği ülkeler olarak öne çıkmaktadır. İtalya'da kalite

75,38, Gini katsayısı 34,65'tir. Yunanistan'da düzenleyici kalite 70,72 düzeyindeyken gelir eşitsizliği 34,12 olarak hesaplanmıştır. Bu ülkelerde düzenleyici kapasitenin sınırlılığı, gelir dağılımında görece daha adaletsiz bir yapıya zemin hazırlayabilir.

Güney Kore ve İspanya ise düzenleyici kalitesi birbirine yakın olan ülkelerdir. Güney Kore'de kalite 78,50 ve Gini katsayısı 32,46'dır. İspanya'da ise kalite 81,64 iken eşitsizlik 34,39'dur. Bu veriler, benzer düzenleyici altyapıya sahip ülkelerde bile gelir dağılımının farklılık gösterebileceğini ortaya koymaktadır.

Grafik 3.27. Hukukun Üstünlüğü ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.27'de Fransa hem yüksek kurumsal kalite hem de düşük eşitsizlik düzeyiyle öne çıkmaktadır. Bu ülkede hukukun üstünlüğü 88,90 seviyesindeyken Gini katsayısı 31,87'dir. Benzer bir durum Estonya için de geçerlidir. Estonya'da hukukun üstünlüğü 84,29 olup gelir eşitsizliği 32,55 düzeyindedir. Bu örnekler, hukukun güçlü olduğu sistemlerde gelir dağılımının daha adil olabildiğini göstermektedir.

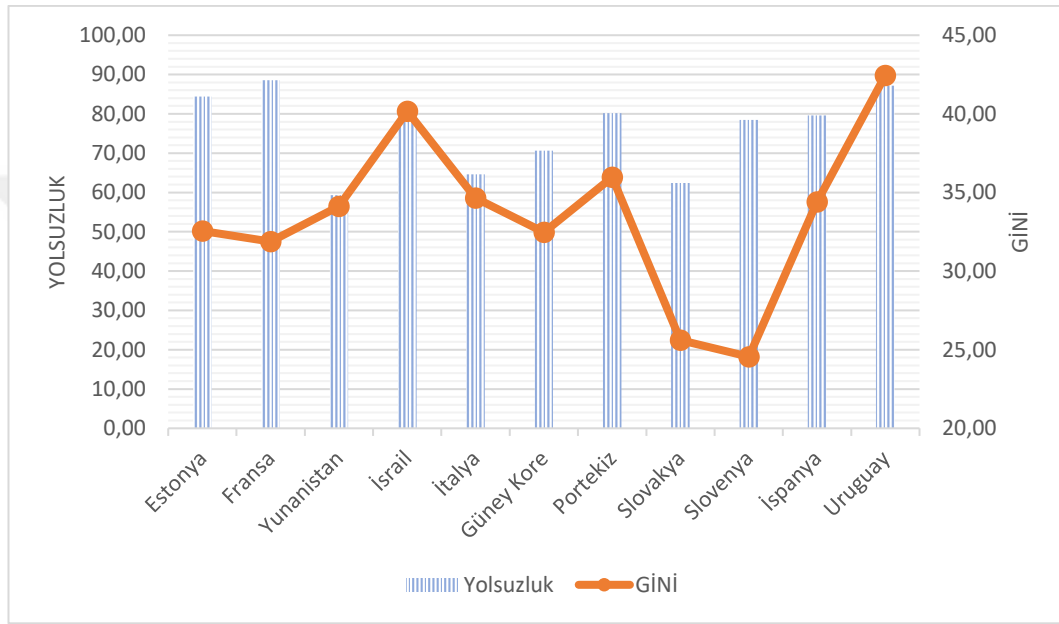
Slovenya'da hukukun üstünlüğü 81,43 olarak ölçülmüş, Gini katsayısı ise yalnızca 24,55'tir. Slovakya'da ise hukukun üstünlüğü 66,79 düzeyindeyken Gini 25,60'tır. Bu iki ülkede görece düşük kurumsal kaliteye rağmen gelir eşitsizliğinin düşük olması, sosyal devlet uygulamalarının güçlü etkilerini yansıtır olabilir.

İspanya ve Güney Kore, benzer düzeyde kurumsal kaliteye sahip olmalarına rağmen gelir dağılımı açısından bazı farklılıklar göstermektedir. İspanya'da

hukukun üstünlüğü 82,87 iken Gini katsayısı 34,39'dur. Güney Kore'de ise hukuk endeksi 81,28, Gini değeri ise 32,46'dır.

İsrail'de hukukun üstünlüğü 79,24 düzeyindedir ancak Gini katsayısı 40,16 gibi oldukça yüksektir. Uruguay'da ise hukuk endeksi 70,32 olup Gini değeri 42,45 ile en yüksek eşitsizlik seviyesidir. Bu durum, hukukun görece olarak gelişmiş olmasına rağmen gelir eşitsizliğini azaltmakta yetersiz kaldığını, bunun da farklı sosyal ve ekonomik faktörlerden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Grafik 3.28. Yolsuzluk ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.28'de Fransa, hem yolsuzlukla mücadelede en yüksek düzeylerden birine sahiptir hem de gelir eşitsizliği açısından oldukça düşük bir değere sahiptir. Bu ülkede yolsuzluk endeksi 88,56 iken Gini katsayısı 31,87 düzeyindedir. Benzer şekilde Estonya'da yolsuzlukla mücadele düzeyi 84,41 olup gelir eşitsizliği 32,55'tir. Bu durum, kamu gücünün hesap verebilir ve şeffaf bir şekilde kullanıldığı ülkelerde eşitsizliğin de görece düşük seyrettiğini göstermektedir.

Slovenya'da yolsuzlukla mücadele göstergesi 78,47 seviyesindeyken Gini katsayısı yalnızca 24,55'tir. Slovakya'da yolsuzluk kontrolü 62,43 düzeyinde gerçekleşmiş, Gini katsayısı ise 25,60 olarak ölçülmüştür. Bu ülkelerde yolsuzluğun sınırlı düzeyde tutulması, gelir eşitsizliğini azaltıcı bir rol oynamış olabilir.

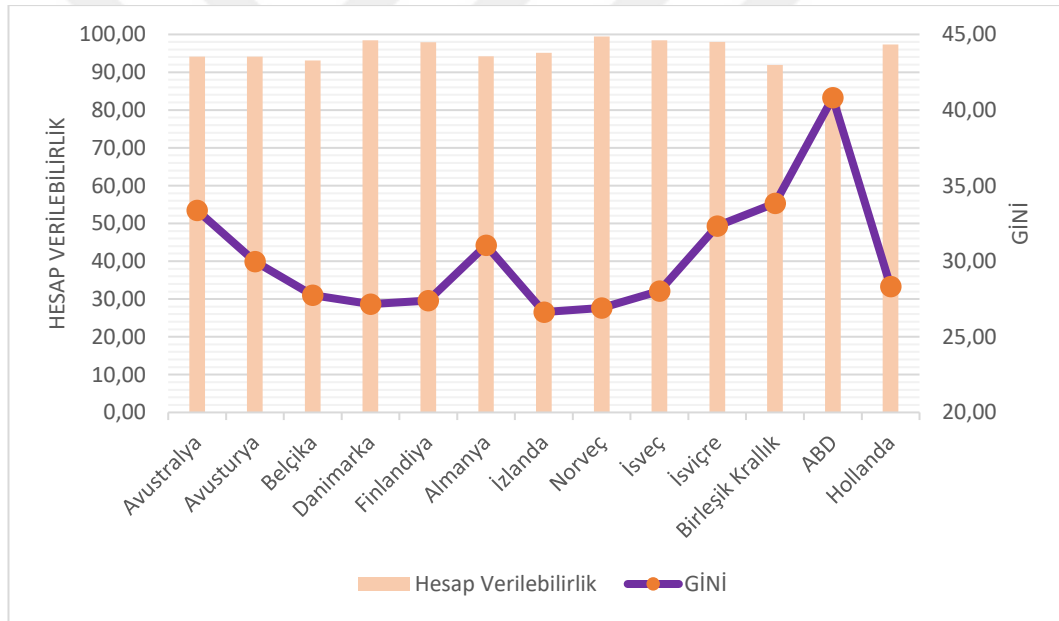
İsrail ve Uruguay örnekleri, yüksek yolsuzluk kontrol düzeylerine rağmen gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkeler olarak öne çıkmaktadır. İsrail'de

yolsuzluk göstergesi 78,28 seviyesindeyken Gini katsayısı 40,16'dır. Uruguay'da yolsuzluk kontrolü 87,14 ile en yüksek düzeyde olmasına rağmen Gini katsayısı 42,45 ile en eşitsiz ülke konumundadır. Bu örnekler, yolsuzluğun kontrol altına alınmasının tek başına eşit gelir dağılımını garanti etmediğini, diğer kurumsal ve ekonomik faktörlerin de etkili olduğunu göstermektedir.

3.5.4 Yüksek Gelirli Ülkeler

Bu bölümde yüksek gelirli ülkelerde yönetim kalitesini yansıtan altı kurumsal faktörün; hesap verebilirlik, siyasi istikrar, hükümet etkinliği, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluk göstergeleri ile gelir eşitsizliğini ölçen Gini katsayısı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Analiz, 2002–2022 dönemine ait yıllık veriler temelinde gerçekleştirilmiş ve her ülke için bu döneme ait ortalama değerler kullanılarak karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır.

Grafik 3.29. Hesap Verilebilirlik ile Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.29 incelendiğinde ülkelerin çoğunda hesap verebilirlik düzeyi oldukça yüksektir. Örneğin Danimarka'da bu gösterge 98,41 seviyesindedir ve gelir eşitsizliği oldukça düşük olup Gini katsayısı 27,16'dır. Benzer şekilde Norveç'te hesap verebilirlik düzeyi 99,46 iken Gini katsayısı yalnızca 26,90'dır. Bu durum, güçlü demokratik kurumların gelir dağılımını daha adil kılma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

İzlanda ve Finlandiya bu eğilimi destekleyen örneklerdir. İzlanda'da hesap verebilirlik 95,13, Gini katsayısı ise 26,64'tür. Finlandiya'da ise demokratik katılım

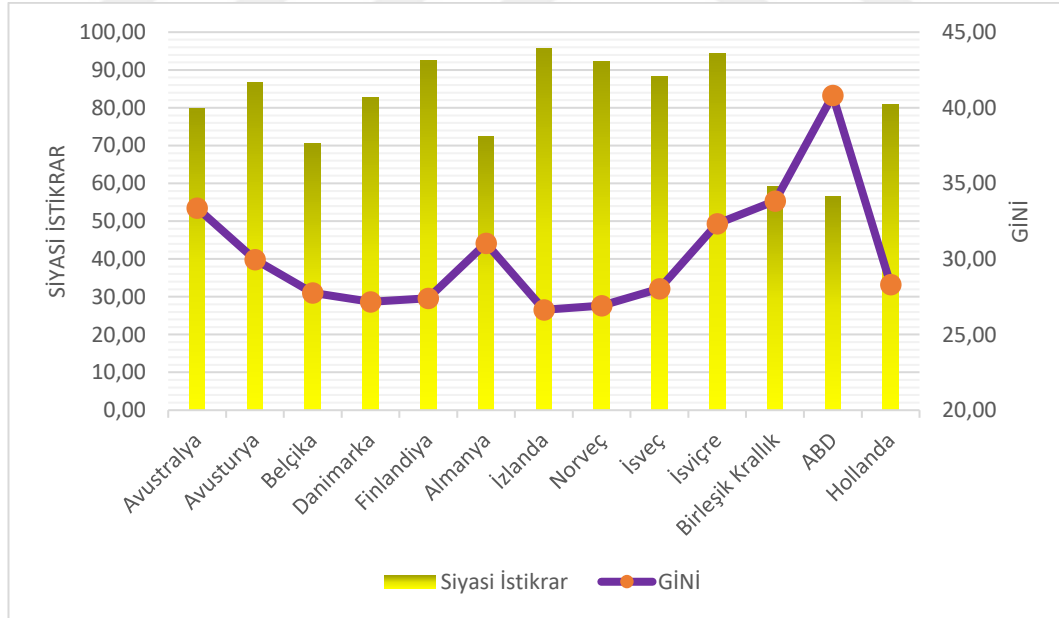
düzeyi 97,96 olup Gini değeri 27,39'dur. Bu ülkelerde demokratik süreçlerin işlerliği ile sosyal eşitlik arasında güçlü bir ilişki olduğu izlenimi edinilmektedir.

Almanya, Avustralya ve Avusturya gibi ülkelerde demokratik katılım oldukça yüksek seviyelerde olmasına rağmen Gini değerleri görece daha yüksektir. Almanya'da hesap verebilirlik 94,20 iken Gini katsayısı 31,05 olarak ölçülmüştür. Avustralya'da bu göstergeler sırasıyla 94,13 ve 33,36'dır. Avusturya'da demokratik göstergeler 94,10 seviyesinde seyrederken eşitsizlik düzeyi 29,97 olarak kaydedilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri ise grafikte belirgin şekilde ayrılmaktadır. Bu ülkede hesap verebilirlik göstergesi 83,77 ile diğer ülkelere kıyasla daha düşüktür ve buna paralel olarak Gini katsayısı 40,81 ile en yüksek gelir eşitsizliğini işaret etmektedir. Bu tablo, demokratik süreçlerin sınırlı işlediği toplumlarda eşitsizliğin daha belirgin hale geldiğine dair literatürde sıkça dile getirilen görüşleri destekler niteliktedir.

İsviçre'de hesap verebilirlik 97,99, Gini katsayısı 32,32'dir. Birleşik Krallık'ta bu değerler sırasıyla 91,95 ve 33,83'tür.

Grafik 3.30. Siyasi İstikrar ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.30'da İzlanda, Norveç ve Finlandiya hem yüksek siyasi istikrar hem de düşük gelir eşitsizliği ile önemli farklılıklar gösteren ülkeler arasındadır. İzlanda'da siyasi istikrar 95,81 iken Gini katsayısı yalnızca 26,64'tür. Norveç'te bu değerler sırasıyla 92,25 ve 26,90'dır. Finlandiya'da siyasi istikrar 92,38 seviyesinde

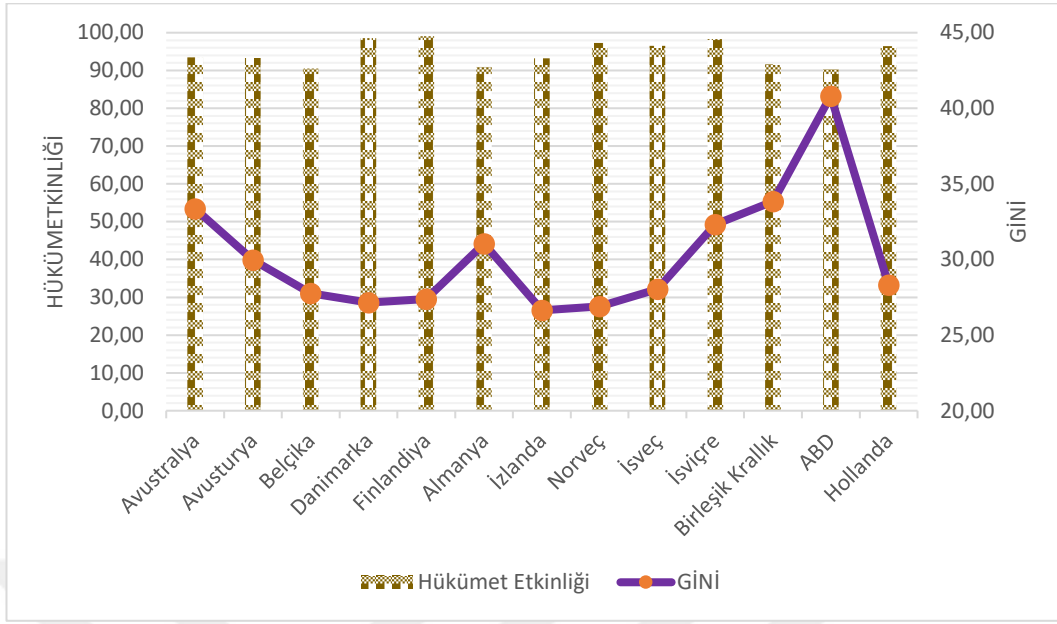
olup Gini katsayısı 27,39'dur. Bu ülkeler, istikrarlı siyasi yapının toplumsal eşitliğe katkı sağladığını gösteren güçlü örneklerdir. Benzer şekilde Danimarka ve İsveç de yüksek siyasi istikrara ve düşük eşitsizliğe sahiptir. Danimarka'da siyasi istikrar 82,84 düzeyindedir ve Gini katsayısı 27,16 olarak ölçülmüştür. İsveç'te bu göstergeler sırasıyla 88,37 ve 28,04'tür. Bu ülkeler, sosyal refah devleti modelini siyasi istikrarla bütünleştirerek eşitlikçi bir yapıyı sürdürebilmektedir. Hollanda, siyasal istikrar endeksinden 80,83 puan alarak oldukça yüksek bir skora sahiptir. Bu değer, ülkede hükümetin devrilmesi, siyasi şiddet ya da iç çatışma gibi risklerin düşük olduğunu; dolayısıyla istikrarlı ve öngörülebilir bir siyasal ortam bulunduğunu göstermektedir.

Hollanda'nın Gini katsayısı 28,32 olup düşük gelir eşitsizliği düzeyine işaret etmektedir. Gini katsayısının 0'a yaklaşması eşitliğin, 100'e yaklaşması ise eşitsizliğin arttığı anlamına gelir. 28,32 gibi bir değer, gelişmiş ülkeler arasında dengeli bir gelir dağılımına işaret eder.

Avusturya 86,62 ve İsviçre 94,46, siyasi istikrar açısından çok yüksek değerlere sahip olup, Gini katsayıları da görece düşük düzeydedir; Avusturya 29,97; İsviçre 32,32. Bu ülkeler, istikrar ile eşitliğin birlikte var olabileceğini gösteren başarılı modellerdir. Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri hem siyasi istikrarın hem de eşitliğin görece olarak daha zayıf olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Birleşik Krallık'ta siyasi istikrar 59,23 seviyesindeyken Gini katsayısı 33,83 olarak ölçülmüştür.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise siyasi istikrar 56,40 ile en düşük düzeyde olup Gini katsayısı 40,81 ile en yüksek eşitsizlik değeridir. Bu iki örnek, düşük siyasi istikrarın toplumsal kutuplaşma ve gelir eşitsizliği gibi sonuçları beraberinde getirebileceğine işaret etmektedir. Sonuç itibarıyla, grafik genel olarak siyasi istikrarın sağlandığı ülkelerde gelir eşitsizliğinin daha düşük düzeyde seyrettiğini göstermektedir.

Grafik 3.31. Hükümet Etkinliği ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

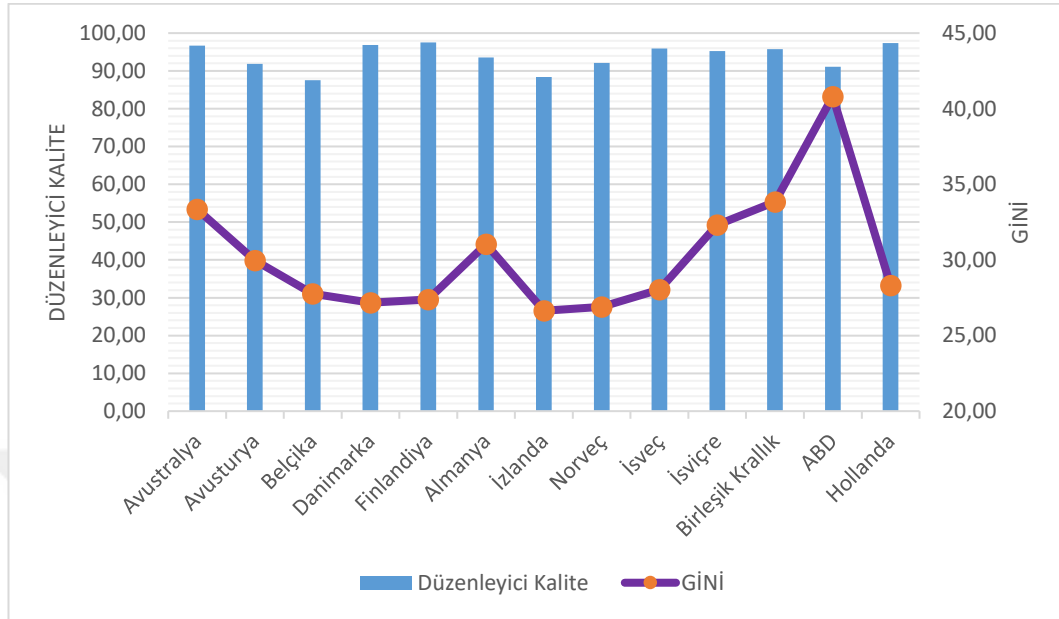
Grafik 3.31’de yer alan ülkeler arasında hükümet etkinliği genel olarak oldukça yüksektir. Finlandiya, bu alanda en yüksek değere sahip ülkedir. Finlandiya’da hükümet etkinliği 99,09 seviyesindedir ve Gini katsayısı 27,39’dur. Danimarka’da etkinlik 98,54 olup gelir eşitsizliği 27,16 ile son derece düşüktür. Bu iki ülke, kamu yönetimindeki kalite ile sosyal eşitlik arasında güçlü bir olumlu ilişki olabileceğini gösteren örneklerdir.

Norveç ve İsveç benzer özellikler sergilemektedir. Norveç’te hükümet etkinliği 97,31 iken Gini katsayısı 26,90’dır. İsveç’te bu değerler sırasıyla 96,50 ve 28,04’tür. Bu ülkelerde kamu otoritesinin etkinliği, eşitlikçi gelir dağılımını destekleyen sosyal politika sistemleri ile birleşmektedir. Bununla birlikte, bazı ülkelerde yüksek hükümet etkinliğine rağmen gelir eşitsizliği daha belirgin düzeydedir. Örneğin Almanya’da hükümet etkinliği 90,94 düzeyinde iken Gini katsayısı 31,05’tir. Avustralya’da etkinlik 93,44 ve Gini 33,36’dır. İsviçre’de kamu etkinliği 98,30’a ulaşsa da Gini katsayısı 32,32’dir. Bu ülkelerde gelir eşitsizliği, diğer kurumsal ya da sosyal politika faktörlerinden etkilenmiş olabilir.

Amerika Birleşik Devletleri ise Hükümet etkinliği 90,35 gibi yüksek bir düzeyde olmasına rağmen Gini katsayısı 40,81 ile incelenen ülkeler arasında en yüksek gelir eşitsizliğini yansıtmaktadır. Bu durum, hükümet etkinliğinin varlığının her zaman eşitlikçi sonuçlar doğurmadığını, sosyal harcama politikalarının yönü,

vergi adaleti ve eğitim-sağlık gibi kamu hizmetlerinin erişilebilirliği gibi faktörlerin de belirleyici olduğunu göstermektedir.

Grafik 3.32. Düzenleyici Kalite ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

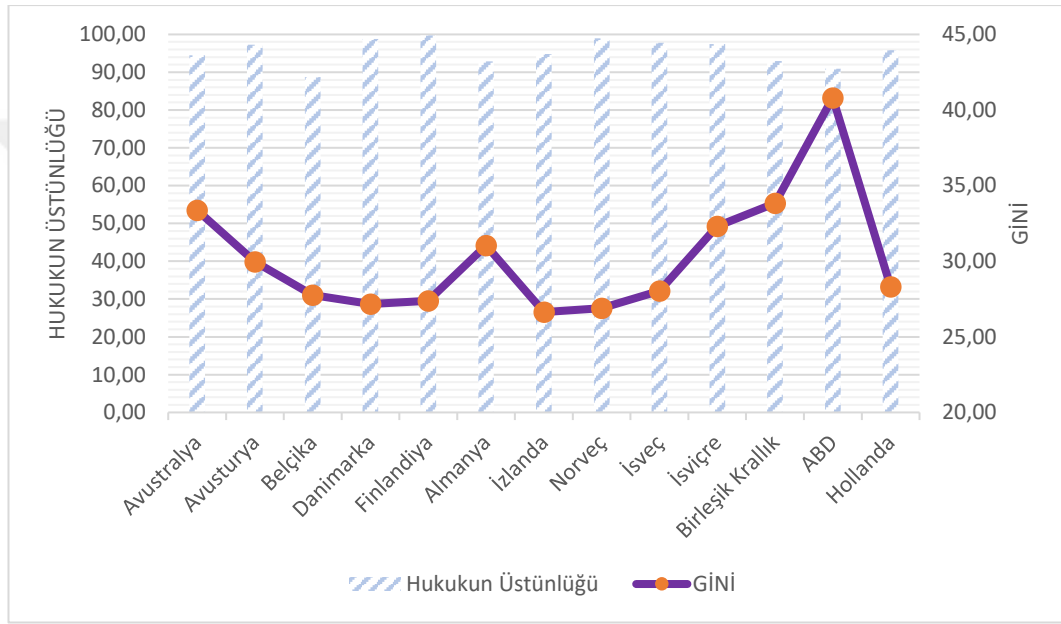
Kaynak: Dünya Bankası

Grafikte 3.32’de sunulan verilere göre, yüksek gelirli ülkelerde düzenleyici kalite genellikle oldukça yüksek seviyelerde seyretmektedir. Ancak bu yüksek düzenleme kapasitesinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin, Danimarka yüzde 96,87’lik düzenleyici kalite oranıyla en üst seviyelerde yer almakta ve bu güçlü kurumsal yapıya karşılık Gini katsayısı yalnızca 27,16’dır. Benzer biçimde, Finlandiya’da düzenleyici kalite yüzde 97,54 ile en yüksek seviyeye ulaşmış; buna karşılık Gini katsayısı 27,39 ile oldukça düşüktür. Bu ülkeler, sosyal refah sistemlerinin güçlü olması, kamu hizmetlerine erişimin yaygınlığı ve etkin gelir yeniden dağıtım politikaları sayesinde hem yüksek kurumsal kaliteye hem de düşük eşitsizlik düzeyine sahip örnekler olarak öne çıkmaktadır.

İzlanda’da düzenleyici kalite oranı yüzde 88,38 olan ülkede Gini katsayısı 26,64 ile en düşük seviyededir. Norveç, yüzde 92,13’lük düzenleyici kaliteye ve 26,90 düzeyindeki Gini katsayısına sahip olarak hem etkin bir kamu düzeni hem de oldukça adil bir gelir dağılımı sergilemektedir. İsveç’te de benzer bir yapı söz konusudur; düzenleyici kalite yüzde 95,95 iken Gini katsayısı 28,04’tür. Hollanda’da Gini katsayısı 28,32 düzenleyici kalite ise 97,36 oranıyla yüksek seyretmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde düzenleyici kalite yüzde 91,08 ile yüksek olmasına karşın Gini katsayısı 40,81 ile incelenen ülkeler arasında en yüksek düzeydedir. ABD örneği, düzenleyici kalitenin tek başına eşitsizliği azaltmakta yeterli olmayabileceğini; sosyal güvenlik sistemi, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim düzeyi, asgari ücret politikaları ve vergi sisteminin eşitsizliği azaltmadaki rolünün kritik olduğunu göstermektedir. Özellikle sosyal devlet anlayışının daha zayıf olduğu ülkelerde, düzenleyici kurumların varlığı, gelir eşitsizliğini azaltmak açısından sınırlı etkiye sahip olabilmektedir.

Grafik 3.33. Hukukun Üstünlüğü ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

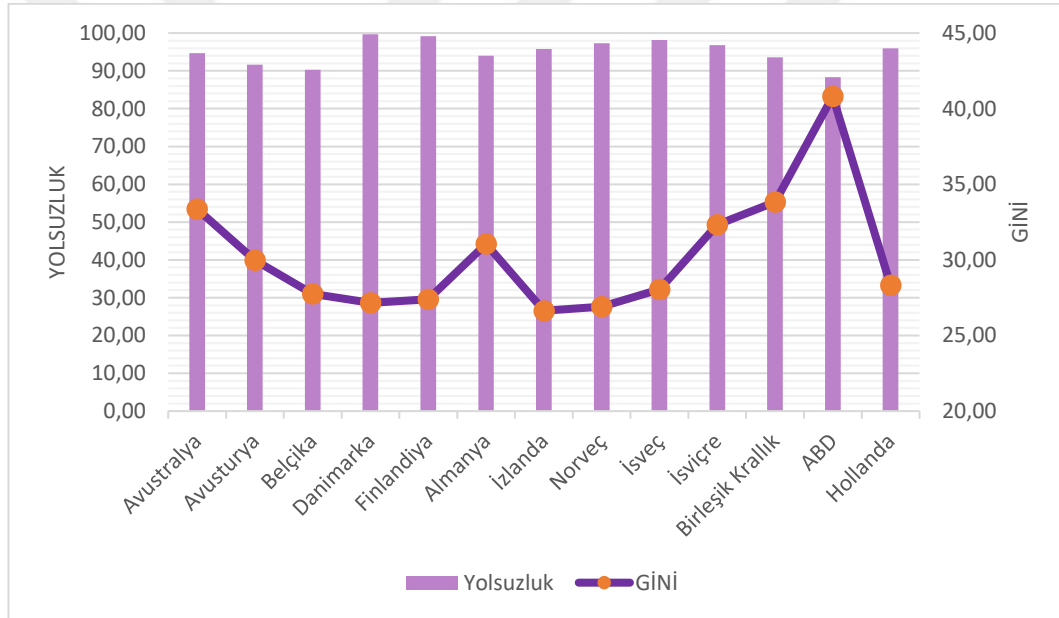
Grafik 3.33'te yer alan ülkeler arasında Finlandiya, Danimarka ve Norveç hem hukukun üstünlüğünün yüksek olduğu hem de gelir eşitsizliğinin düşük olduğu ülkeler olarak öne çıkmaktadır. Finlandiya'da hukukun üstünlüğü 99,70 iken Gini katsayısı 27,39'dur. Danimarka'da bu değerler sırasıyla 98,80 ve 27,16'dır. Norveç'te ise hukukun üstünlüğü 99,01 ve Gini katsayısı 26,90'dır. Bu örnekler, etkin ve güvenilir bir hukuk sisteminin, gelir dağılımında adaleti sağlamaya katkı sunduğunu göstermektedir.

Benzer biçimde İsveç ve İzlanda'da da hukukun üstünlüğü yüksek düzeyde olup, gelir eşitsizliği düşüktür. İsveç'te hukuk endeksi 97,75 ve Gini katsayısı 28,04'tür. İzlanda'da bu değerler sırasıyla 94,84 ve 26,64'tür. Bu ülkelerde hukuk devleti uygulamalarının, eşitsizliğe karşı koruyucu bir rol üstlendiği söylenebilir.

Belçika ve Avusturya da güçlü hukuk sistemlerine sahip ülkelerdir. Belçika’da hukukun üstünlüğü 88,76 ve Gini katsayısı 27,76’dır. Avusturya’da bu değerler 97,25 ve 29,97’dir. Bu ülkeler, kurumsal güvenliğin yüksek olduğu ancak eşitlik konusunda daha farklı sonuçlar doğurabilecek sosyal politikalarla yönlendirildiğini gösterir.

Avustralya, Almanya ve İsviçre ise yüksek hukuk göstergelerine sahip olmalarına rağmen daha yüksek gelir eşitsizliği ile öne çıkmaktadır. Avustralya’da hukukun üstünlüğü 94,45 iken Gini katsayısı 33,36’dır. Almanya’da bu oranlar 92,86 ve 31,05’tir. İsviçre’de hukuk göstergesi 97,47 ve Gini katsayısı 32,32’dir. Sonuç olarak, grafik verileri yüksek düzeyde hukukun üstünlüğünün çoğu ülkede gelir eşitsizliğini azaltmaya katkı sunduğunu ortaya koymaktadır.

Grafik 3.34. Yolsuzluk ve Gelir Eşitsizliği Arasındaki İlişki

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik 3.34’te yolsuzluğun düşük olduğu yani yolsuzlukla mücadelenin güçlü olduğu ülkelerde gelir eşitsizliğinin görece düşük seviyelerde kaldığını göstermektedir. Danimarka, Yolsuzlukla mücadele düzeyinde 99,70 gibi çok yüksek bir seviyedeysen, Gini katsayısı 27,16 gibi düşük bir değerdedir. Benzer şekilde Finlandiya’da yolsuzluk göstergesi 99,18, Gini değeri ise 27,39’dur. Bu ülkelerdeki güçlü kurumsal yapılar ve şeffaf kamu yönetimi, gelir dağılımının daha adil olmasına katkı sağlamaktadır.

İzlanda’da yolsuzlukla mücadele düzeyi 95,76, Gini katsayısı ise 26,64’tür. Norveç’te bu göstergeler sırasıyla 97,31 ve 26,90’dır. Kamu yönetiminin

yolsuzluktan arındırılmış yapısı, söz konusu ülkelerde daha eşitlikçi bir gelir dağılımını beraberinde getirmiştir. Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri ise daha yüksek eşitsizlik düzeylerine sahip olmalarına rağmen yolsuzluk göstergelerinde güçlü görünmektedir. Birleşik Krallık'ta yolsuzluk kontrolü 93,57, Gini katsayısı ise 33,83'tür. ABD'de ise yolsuzluk göstergesi 88,32 ile en düşük seviyededir ve Gini katsayısı 40,81 ile en yüksek eşitsizliğe işaret etmektedir. Bu durum, yolsuzluğun görece olarak kontrol altında tutulduğu ortamlarda bile eşitsizlik sorununun yapısal nedenlerle derinleşebileceğini göstermektedir.

4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle kurumsal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar incelenmiştir. Bu kapsamda literatürde kurumsal faktörler ve gelir eşitsizliği ilişkisine dair yapılan çalışmalardan örnekler sunulmuş ve ardından analizde kullanılan panel veri seti tanıtılarak model oluşturulmuştur. Panel veri analizinin uygulanma süreci açıklanarak ekonometrik testlere yer verilmiştir.

4.1 Kurumsal Faktörler Konulu Teorik Çalışmalar

Kurumlar ve kurumsal iktisadın öncülerinden olan Ronald Coase (1937), “*The Nature of the Firm*” adlı çalışmasında firmaların yalnızca üretim faktörlerini bir araya getiren işletmeler olmadığını, aynı zamanda organizasyonel bir araç görevi gördüklerini öne sürer. Piyasa işlemlerinde ortaya çıkan yüksek işlem maliyetleri, ekonomik verimliliği düşürdüğü için, firmalar bu maliyetleri azaltmak amacıyla kendi bünyelerinde işlemleri koordine etmeye yönelir. Bu bağlamda, Coase’in çalışması; modern kurumsal iktisat literatüründe mikro düzeyde firma içi organizasyon ile makro düzeyde piyasa ve ekonomik düzenin işleyişine dair önemli bir açılım sunarak yeni bir perspektif kazandırmıştır. Ronald Coase’in kurumsal iktisat alanında yapmış olduğu çalışmaların ardından birçok akademisyen bu alada araştırmalar yürütmüştür.

Williamson *Markets and Hierarchies* (1975), *The Economic Institutions of Capitalism* (1985), işlem maliyetleri kuramının genişletilerek piyasa mekanizmaları ve organizasyonlar arasındaki tercihleri inceleyerek bu alanın devamlılığı ileri taşımıştır. Williamson’ın bu iki eserinde, firmaların iç organizasyonlarını ve piyasa mekanizmalarını işlem maliyetleri teorisi perspektifinde ele alarak kurumsal iktisat anlayışını genişletmiştir. Ardından kurumsal iktisadın önünü açan Douglas North; kurumların büyüme süreçlerindeki durumlarını Robert P. Thomas ile birlikte yaptığı çalışmada inceleyerek ampirik kanıtlar sunmuştur (North ve Thomas, 1973).

Olson (1996), düşük gelire sahip ülkelerin zengin doğal kaynaklara sahip olmalarına rağmen ekonomik büyümeyi sürdürememelerinin temel nedenlerini teşvik edici, kapsamlı ve iş birleşğine dayalı kurumsal yapılarının yeterince gelişmemiş olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için yalnızca etkin politikaların oluşturulmasının yeterli olmadığını

aynı zamanda mülkiyet haklarını güvence altına alan, sözleşmelerin tarafsız bir biçimde uygulanmasına imkân tanıyan ve çıkar gruplarının etkisinden uzak hukuki ve kurumsal yapının da inşa edilmesi gerekmektedir. Bu yapılar politik kurumları şekillendiren anayasal düzenlemelerle desteklenmeli ve kurumsal yapının kalitesine doğrudan bağlı olarak işlerlik kazanmaktadır.

Ekonomik refah ve sürdürülebilir büyümeyi iyi kurumların varlığı ile ilişkilendirmekte olan Acemoğlu (2013), kötü kurumsal yapının kaynakların tahsisinde verimsizliklere yol açabileceğini vurgulamaktadır. Kötü kurumlar kendilerini yeniden üretme eğiliminde olduklarından dolayı reform ve yapısal dönüşüm aşamasına geçmekte zorlanmakta ve bu durum ekonomik başarısızlığı beraberinde getirmektedir.

4.2 Kurumsal Faktörler ve Gelir Eşitsizliği Konulu Ampirik

Literatür

Kurumsal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ilgilendirmektedir. Bu konuda yapılmış olan ampirik çalışmalar örneklem, zaman aralığı, çalışmada kullanılan değişkenler, yöntem ve sonuçlar Tablo 2’de derlenmiştir.

Tablo 2: Literatür Tablosu

Yazar	Ülke	Dönem	Değişken	Yöntem	Sonuç
Barro (2000)	Seçilmiş Ülkeler	1960-1995	Gini katsayısı, İnsan sermayesi, Yatırım oranı, nüfus büyüme oranı, Enflasyon Demokrase Seviyesi, Hukukun üstünlüğü, Kişi başı GSYH, Hükümet harcamaları	Panel Veri Analizi	Kuznets eğrisi ekonomik kalkınma aşamasında eşitsizliğin önce arttığını, sonra ise azaldığı görülmektedir.
Li vd. (2000)	47 Ülke	1980-1992	GDP, Yolsuzluk, Gini, İnsan Sermayesi, Kişi Başına Düşen GSYH, Yatırım oranı, Hukukun üstünlüğü, Devlet müdahalesi	Panel Veri Analizi	Yolsuzluk ile Gini katsayısı arasında ters-U şeklinde bir ilişki vardır. Gelir dağılımının daha eşitsiz olduğu ülkelerde, yolsuzluk gelir eşitsizliğinde daha az artışa, ancak büyümede daha büyük düşüşe neden olmaktadır.

Chong ve Calderon (2000)	105 Ülke	1982-1995	Gini katsayısı, Bürokratik kalite Hukukun üstünlüğü, Yolsuzluk düzeyi, Hükümet istikrarı, Kişi Başı Gelir, Eğitim seviyesi Enflasyon, Kentleşme oranı, Nüfus artışı	Sabit etkiler	Yüksek kaliteli kurumlara sahip ülkelerde, gelir daha eşit şekilde dağılıma eğilimindedir. Buna karşılık, zayıf ve yozlaşmış kurumlar, gelir eşitsizliğini artırıcı etki yaratmaktadır.
Gupta, Davoodi ve Alonso-Terme (2002)	Seçilmiş Ülkeler	1980-1997	Gini Katsayısı Büyüme oranı, Yolsuzluk, Doğal Kaynak Zenginliği, Fiziksel Sermaye Stoku, Eğitim Eşitsizliği, Ortalama Eğitim Süresi, Arazi Sahipliği Eşitsizliği, Kamu Harcamaları, Demokrasi Endeksi, Reel Kişi Başına GSYH	En Küçük Kareler (OLS)	Analiz sonuçları yolsuzluğun gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu artırdığını ortaya koymaktadır. Yüksek yolsuzluk seviyeleri, kamu kaynaklarının adaletsiz dağılımına neden olarak gelir eşitsizliğini kötüleştirmekte ve yoksul kesimin gelir büyümesini yavaşlatmaktadır.
You ve Khagram (2005)	129 ülke	1971-1996 (Gelir eşitsizliği verileri) ve 1996-2002 (Yolsuzluk verileri)	Yolsuzluk Seviyesi, Gini Katsayısı Demokrasi Seviyesi, Kişi Başına Düşen GSYH, Ticari Açıklık, Doğal Kaynak Zenginliği,	İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi	Gelir eşitsizliği, yolsuzluğu artırmaktadır. Demokratik ülkelerde gelir eşitsizliğinin yolsuzluk üzerindeki etkisi daha büyük olmaktadır.
Carter (2007)	39 ülke	1975-2004	Gini Katsayısı, Ekonomik Özgürlük Endeksi, Kişi Başına Düşen Gelir, Siyasi Yapı, Sivil Özgürlükler Endeksi, Eğitim Düzeyi, Demografik Faktörler, Sanayi İstihdamı Oranı, Hizmet Sektörü İstihdamı Oranı	Panel Veri Analizi	Ekonomik özgürlük ve gelir eşitsizliği arasında pozitif bir ilişki vardır: Ülkelerin ekonomik özgürlük seviyeleri arttıkça, gelir eşitsizliği de artmaktadır.

Chong ve Gradstein (2007)	121 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler	1981-2000	Gini Katsayısı, yönetim göstergeleri, eğitim seviyesi, enflasyon oranı, finansal gelişmişlik, özgürlük indeksi ve Uluslararası Ülke Risk Kılavuzu	Dinamik Panel Veri Analizi ve GMM (Genelleştirilm İş Momentler Yöntemi) ile Panel VAR Analizi ve Granger Nedensellik Testleri	Gelir eşitsizliği ve kurumsal kalite arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu bulunmuştur. Zayıf kurumların gelir eşitsizliğini artırdığı, yüksek gelir eşitsizliğinin ise kurumların kalitesini düşürdüğü tespit edilmiştir.
Dobson ve Andrés (2011)	19 Latin Amerika ülkesi	1982-2002	Gini katsayısı, Yolsuzluk Endeksi, Kişi başına düşen reel GSYH, İlköğretim ve ortaöğretim brüt okullaşma oranları, Tarımın Ekonomideki Payı, Finansal Gelişme Dış Ticaret Açıklığı, Arazi Dağılımı DYY Enflasyon, Doğal Kaynak Yoğunluğu	Panel Veri Analizi	Kurumsal reformlar her zaman gelir eşitsizliğini azaltmayabilir. Yolsuzluğun azalması, kayıt dışı sektörün daralmasına ve düşük gelirli bireylerin ekonomik fırsatlarının azalmasına neden olabilir.
Dhrifi (2013)	70 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler	1990-2010	Yoksulluk göstergesi (Kişi başı tüketim harcaması), Ekonomik büyüme, Theil İndeksi, Kurumsal kalite İndeksi, Ortaöğretim seviyesi, İnternet altyapısı, Enflasyon oranı, Ticaret açıklığı, Nüfus büyüme oranı,	Panel Veri Analizi	Gelir eşitsizliğinin yoksulluğa olan toplam etkisinin pozitif olduğunu ve bunun ekonomik büyüme üzerinden gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, kurumsal iyileştirmelerin yoksulluğu azaltmada önemli bir etkiye sahip olduğu gösterilmiştir.

Nigâr (2015)	9 düşük ve orta gelirli ülke	1984-2010	Kişi başına GSYH büyüme oranı Kurumsal Kalite İndeksi, Gini katsayısı Enflasyon, Yatırım, Dışa Açıklık, Nüfus Artışı	Panel Veri Analizi (Sabit Etkiler Modeli & 2 Aşamalı En Küçük Kareler)	Kurumsal kalite endeksi, ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etki yapmaktadır. kurumlar güçlendikçe kişi başına düşen gelir artmaktadır.
Apergis ve Cooray (2015)	138 ülke	Çalışmada kullanılan veriler farklı zaman dilimlerini kapsayan dengesiz panel veri formatında sunulmuştur.	Gini Katsayısı, Ekonomik Özgürlük Endeksi, Kişi Başına Düşen Gelir, İşsizlik Oranı, Eğitim Düzeyi, Sanayi İstihdamı, Kadın İşgücüne Katılımı, Nüfus Yoğunluğu	Dengesiz Panel Veri Analizi	Doğrusal analizler ekonomik özgürlüğün gelir eşitsizliğini azalttığını gösterirken, doğrusal olmayan analizler belirli bir eşik değerin altında ekonomik özgürlüğün eşitsizliği artırabileceğini ortaya koymuştur. Regülasyonlar ve mülkiyet hakları gelir eşitsizliği üzerinde en büyük etkiye sahiptir.
Montes ve Paschoal (2016)	130 ülke (30 gelişmiş ve 100 gelişmekte olan ülke)	1995-2012	Yolsuzluk Endeksi, Kamu Borcu, Enflasyon Ticaret Açıklığı, Hukukun Üstünlüğü, Demokrasi Seviyesi, Hükümet Etkinliği	Çoklu Regresyon Analizi	Gelişmiş ülkelerde yolsuzluğun hükümet etkinliği üzerindeki etkisi daha güçlüdür. Hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, hükümet etkinliğini artırmada önemli bir stratejidir. Daha demokratik rejimler, hükümet etkinliğini genel olarak artırmaktadır.

Elveren ve Özgür (2016)	Türkiye	1963-2008	Theil indeksi, Gelir Eşitsizliği (Üretim sektörü ücret eşitsizliği endeksi), Kayıt Dışı Ekonomi Dış Ticaret Rekabeti, İşsizlik Oranı	Johansen Eşbütünleşme Testi, Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) ve Granger Nedensellik Testi	Bulgular, gelir eşitsizliği ve dış ticaret rekabetinin kayıt dışı sektörü genişlettiğini, ancak işsizliğin kayıt dışı ekonomi üzerinde negatif etkiler yarattığını göstermektedir.
Ahmad (2017)	115 ülke	1970-2014	Gini katsayısı, Hükümetin büyüklüğü, Hukuk sistemi, Mülkiyet hakları, Uluslararası ticaret özgürlüğü Kredi, emek ve iş düzenlemesi	Dinamik Panel GMM Tahmin Yöntemi	Analiz sonuçları ekonomik özgürlüğün gelir eşitsizliği üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir incelenen ülkelerde demokratik bir rejimin varlığında özgürlük kaynaklı eşitsizliğin azaldığını göstermektedir.
Avcı ve Mukiyen Avcı (2017)	23 OECD ülkesi	1984-2011	Gini Katsayısı, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Enflasyon Oranı, Kamu Harcamaları, Ticaret Açıklığı, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Kurumsal Kalite İndeksi	Panel Veri Analizi Sabit ve Rassal Etkiler Modelleri Driscoll-Kraay ve Parks-Kmenta Tahmincileri Korelasyon Analizi Birim Kök Testi (CADF) Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	Kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Kurumsal yapılar iyileştikçe gelir eşitsizliği azalmaktadır.
Öztürk-Ofluoğlu, Artan ve Kalaycı (2018)	MINT ülkeleri	2000-2012	Gelir Eşitsizliği (Theil indeksi), Kayıt Dışı Ekonomi Dış Ticaret Rekabeti, İşsizlik Oranı	Panel Veri Analizi	Gelir eşitsizliği arttığında, düşük kaliteli ve düşük maliyetli ürünlere talep artarak kayıt dışı ekonomiyi büyümektedir. Gelir eşitsizliği ve dış ticaret rekabeti kayıt dışı ekonomiyi genişletirken, işsizlik oranının kayıt dışı ekonomi üzerinde negatif etkiler yarattığı bulunmuştur.

Koçak ve Uzay (2018)	38 ülke (Yüksek, orta ve düşük gelirli ülkeler)	1995-2013	Kişi Başına Düşen GSYH, Kurumsal Nitelik Endeksi, Ticaret Açıklık Oranı, Nüfus, Sabit Sermaye Oluşumu	Panel Veri Analizi	Analiz sonuçları, kurumsal niteliğin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu ve bu ilişkinin çift yönlü nedensellik taşıdığı göstermektedir.
Goh, Kaliappan ve Ishak (2018)	55 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke	1989-2012	Gini Katsayısı Suç oranı, Kişi başına düşen reel gayrisafi yurtiçi hasıla Kurumsal kalite, Eğitim seviyesi, Şehirleşme oranı İşsizlik oranı, Enflasyon oranı	Dinamik Panel Veri Sistemi Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Daha yüksek kurumsal kalite, yasal sistemin güçlenmesine ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasına katkıda bulunarak suç oranlarını düşürmektedir. Bununla birlikte, kurumsal kalite değişkeninin, gelir eşitsizliği ve suç oranı arasındaki ilişkiye azaltıcı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.
Saidon ve Zainal (2019)	50 Ülke	1995-2017	Gelir eşitsizliği (Gini indeksi) Sektörel yabancı yardım (sosyal yardım, ekonomik yardım, üretim yardımı ve çoklu yardım) Kişi başına düşen reel GSYH Tarım sektörü katma değeri (GSYH yüzdesi olarak) Hukuk ve düzen göstergesi (kurumsal kalite ölçütü olarak)	Sistem Genelleştirilmiş Moment Yöntemi	Kaliteli bir kurumsal yapının yabancı yardımların etkinliğini artırdığı ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri azalttığını göstermektedir.

Goh ve Law (2019)	65 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	1984-2012	Gini katsayısı Ticaret açıklığı (ihracat ve ithalatın GSYH'ye oranı) Kurumsal kalite (ICRG bazlı siyasi risk endeksi) Eğitim seviyesi (25 yaş ve üzeri nüfus için yükseköğretim oranı) Enflasyon oranı	Panel Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Ticaret açıklığının gelir eşitsizliğini artırdığını ve bu ilişkinin kurumsal kalite ile dengelenebileceğini göstermektedir. Daha yüksek kurumsal kalite seviyelerinin, ticaret açıklığının neden olduğu eşitsizlikleri azaltıcı etkileri olduğu tespit edilmiştir.
Madni ve Anwar (2020)	124 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	1990-2015	GINI Katsayısı Kurumsal Kalite Ekonomik Büyüme (Reel GSYH büyüme oranı), Kamu Harcamaları (GSYH'ye oran olarak) Ticaret Açıklığı (İhracat ve ithalatın GSYH'ye oranı) Enflasyon Oranı (TÜFE büyüme oranı) Nüfus Büyüme Oranı (Yıllık nüfus artışı)	Eşikli Değişken Regresyonu	Finansal gelişimin gelir eşitsizliğini azaltmadaki etkisinin, ancak kurumsal kalite belirli bir eşik seviyesinin üzerinde olduğunda anlamlı hale geldiği bulunmuştur. Eşik seviyesinin altında kalan ülkelerde, finansal gelişim gelir eşitsizliğini hafifletme konusunda etkisiz kalmıştır.
Law ve Soon (2020)	65 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	1987-2014	Gelir Eşitsizliği indeksi, Enflasyon Kurumsal Kalite İndeksi, İşsizlik Oranı Ticaret Açıklığı, Finansal Gelişim	Dengesiz Panel Veri Seti İki Aşamalı Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi	Çalışmada elde edilen katsayılar, enflasyondaki artışın gelir eşitsizliğini kötüleştirdiğini, ancak daha iyi kurumsal kalitenin gelir eşitsizliğini iyileştirdiğini göstermektedir.

Sarkhosh-Sara, Nasrollahi, Azarbayjani ve Dastjerdi (2020)	82 ülke	2000-2017	Net Gini Katsayısı, En Üst %10'luk Gelir Payı, Ekonomik Özgürlük İndeksi, Sermaye Getiri Oranı- Ekonomik Büyüme Oranı, Enflasyon, Brüt Tasarruf Oranı, Ticaret Açıklığı, İşsizlik Oranı, Kişi Başına Düşen GSYH, Kamu Harcamaları, Doğ al Kaynak Gelirleri, Vergi Gelirleri, Nüfus Artış Oranı	Panel Veri Regresyonları Kuantil Regresyonları ve Araç Değişkenler (IV) Yöntemi	Ekonomik özgürlüğün etkisi doğrusal değildir. Başlangıçta eşitsizliği artırırken, belirli bir seviyeden sonra eşitsizliği azaltmaktadır. Kurumsal kalite eşitsizliğin en önemli belirleyicisidir ve ekonomik özgürlük artırıldığında eşitsizlik üzerindeki etkisi azalır.
Náplava (2020)	Estonya Letonya Litvanya Belarus Rusya Ukrayna	2002-2017	Gini katsayısı Demokratik Hesap Verebilirlik, Politik İstikrar, Hükümet Etkinliği, Düzenleyici Kalite, Hukukun Üstünlüğü ve Yolsuzluk Kontrolü.	Panel regresyon analizi En küçük kareler (2SLS) yöntemi	Kurumsal kalite ve gelir eşitsizliği arasında ters U biçiminde bir ilişki bulunmuştur. Başlangıçta kurumsal kalite arttıkça gelir eşitsizliği de artmakta, ancak belirli bir eşğin ardından eşitsizlik azalmaktadır.
Blancheton ve Chhorn (2021)	Asya ve Pasifik Bölgesi (Avustralya , Hindistan, Japonya, Malezya, ÇHC, Kore Cumhuriyeti, Singapur ve Tayland)	1988-2014	Kurumsal kalite, Ticaret açıklığı (% GSYH), Kişi başına düşen GSYH, En yüksek %1 gelir payı, Nüfus artışı (yıllık %) Kamu harcamaları (% GSYH), Petrol rantlarının (% GSYH) ve vergi gelirlerinin (% GSYH)	Panel Eşbütünleşme Yöntemi	Kurumsal kalite, kamu harcamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini şekillendirmektedir. Güçlü kurumsal yapılar, kamu harcamalarının eşitsizliği azaltıcı etkisini artırmaktadır.

Asamoah (2021)	Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler	1995-2017	Gini katsayısı Kişi başına düşen GSYH Mali açık/fazla Ticaret açıklığı İnsan sermayesi indeksi Bürokratik kalite yolsuzluk kontrolü ve hukukun üstünlüğü	Dinamik Panel Eşik Modeli	Yapılan çalışma, gelişmiş ülkelerde kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin ters U biçiminde olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, kurumsal kalite belirli bir eşik değerinin altında kaldığında gelir eşitsizliğini artırabilir, ancak bu eşik değerinin üzerinde çıktığında gelir eşitsizliği üzerinde azaltıcı bir etkisi bulunmaktadır.
Behnezhad, Razmi ve Sadati (2021)	53 Ülke	2004-2017	Gini katsayısı, Kurumsal Kalite Endeksi Enflasyon oranı, İşsizlik oranı, Ortalama Okul Yılı ve Nüfus Büyüme Oranı	Panel Eşik Ekonometri Modeli	Kurumlar insanların ekonomik, sosyal ve politik faaliyetlere katılımını artırarak, yönetişimi iyileştirip ekonomik büyümeyi destekleyebilir. Gelir eşitsizliğini azaltabilir.
Kim (2022)	156 ülke	1997-2018	Gini Katsayısı, Üst %20'lik Kesimin Gelir Payı, Net resmi kalkınma yardımı, Kişi Başına Düşen GSYH, Nüfus, Ticaret Açıklığı, Kamu Harcamaları, Özel Sektör Kredisi, Tarımın Katkısı, Sanayinin Katkısı, Demokrasi İndeksi, Yolsuzluk Kontrolü	Pooled OLS ve Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Yapılan ekonometrik analizler, dış yardımın ülkelerdeki gelir eşitsizliğini düşürdüğünü göstermektedir. Kurumları güçlü olan ülkelerde dış yardımın eşitsizliği azaltıcı etkisi daha az belirgin hale gelmektedir.

Malla ve Pathranarakul (2022)	68 ülke	2000-2019	Gini Katsayısı, Gelir Vergisi Mal ve Hizmet Vergileri, Kamu Harcamaları, Eğitim Harcamaları, Sağlık Harcamaları, Kamu Borcu Yolsuzluk Kontrolü, Devlet Etkinliği, Demokrasi Seviyesi, Kişi Başına GSYH, Ticari Açıklık, Nüfus Artışı, Doğrudan Yabancı Yatırım	Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)	Yolsuzluk ve yönetim etkinliği gelir dağılımında belirleyici bir rol oynamamaktadır. Kurumsal kapasitenin maliye politikası üzerindeki etkisi genellikle beklenen yönde olsa da istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç ortaya koymamıştır.
Dorofeev (2022)	159 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	1996-2020	Gini indeksi, Kurumsal kalite indeksi, Kişi başına düşen reel GSYH büyüme oranı, Kamu Harcamaları, Ticaret Açıklığı, Enflasyon Oranı ve Nüfus Büyüme Oranı	Klasik Korelasyon Analizi	Kurumsal kalite arttıkça gelir eşitsizliği azalma eğilimi göstermektedir. Gelir eşitsizliği ve kurumsal kalite arasındaki ilişki, şeffaflık indeksi yüksek olan ülkelerde daha belirgin ve güvenilir sonuçlar vermiştir.
Krieger (2022)	150 ülke	1920-2019	Kurumsal Kalite İndeksi Demokrasi Seviyesi, İnsan Sermayesi Kişi başına düşen GSYH, Nüfus Büyüklüğü, Bölgesel Demokrasi Seviyesi, Eğitimde Eşitsizlik	Sabit Etkiler Modeli İki Aşamalı En Küçük Kareler (2SLS) Yöntemi, Etkileşim Analizi	Otokrasiden demokrasiye geçiş, ekonomik kurumların kalitesinde anlamlı bir iyileşmeye yol açmaktadır. İnsan sermayesi düzeyi yüksek olan toplumlarda, demokrasiye geçişin ekonomik kurumlar üzerindeki olumlu etkisi daha belirgin hale gelmektedir.

Erbuğa ve Gürsoy (2023)	E-7 ülkeleri	2012-2022	Yolsuzluk Algı Endeksi Gini Katsayısı,	Granger Nedensellik Testi	Analiz sonuçları gelir eşitsizliği ve yolsuzluk arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi olmadığını göstermiştir.
Tutgun (2023)	AB-15 ülkeleri ve Türkiye	2003-2012	Kayıt Dışı Ekonomi, Kurumsal Kalite, İşsizlik Oranı,	Panel Veri Analizi	Kurumsal kalite arttıkça kayıt dışı ekonomi azalmaktadır. Kayıt dışı ekonominin yüksek olduğu ülkelerde gelir eşitsizliği daha belirgin görülmektedir.
Göcen (2023)	58 ülke	2012-2018	Gini Katsayısı, Enflasyon, Yolsuzluk Algı Endeksi, Ekonomik Özgürlük Endeksi, Kişi Başına GSYH, İşsizlik Oranı, Ticari Açıklık	İki Aşamalı Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi, Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi Sabit Etkiler Tahmini ve Fark Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi	Enflasyonun gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisi, ülkelerin kurumsal kalitesine bağlı olarak değişmektedir. İyi kurumlara sahip ülkelerde düşük enflasyon, düşük gelir eşitsizliğiyle ilişkilidir.
Kayapalı Aslan ve Arslan (2024)	Türkiye	1987-2017	GSYH (GDP), Hükümet İstikrarı, Sosyo-ekonomik Koşullar, Yatırım Profili, Yolsuzluk, Hukuk ve Düzen, Demokratik Hesap Verebilirlik ve Bürokrasi Kalitesi	ARDL Sınır Testi	Kurumsal kalite endeksinin gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır

Adeleye (2024)	83 Latin Amerika ve Sahra Altı Afrika (SSA) ülkesi	2010-2019	Gini, Palma oranı, kişi başına düşen GSYH petrol rantları	Dengesiz Panel Veri Analizi	İnsan sermayesi, gelir eşitsizliğini azaltıcı etki yapmaktadır. Kurumsal kalite zayıf olduğunda, gelir eşitsizliği artmaktadır. İnsan sermayesi ile kurumsal kalite arasındaki etkileşim istatistiksel olarak anlamlıdır.
Dalmar, Ishak, Ibrahim ve Hamzah (2024)	23 Afrika ülkesi	2005–2017	Kurumsal kalite endeksi, Kişi Başı GSYH, Ticaret Açıklığı, Doğrudan Yabancı Yatırım, Net Resmi Kalkınma Yardımı, Gini katsayısı	Dinamik Panel Eşik Yöntemi	Kurumsal kalite eşiği: 1.622 olarak belirlenmiştir. Bu eşik altında: Yabancı yardım gelir eşitsizliğini artırmaktadır. Bu eşik üzerinde: Yabancı yardım gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.
Durgun (2025)	Türkiye	1988-2023	Gini Katsayısı, Ekonomik Büyüme, Savunma Harcamaları, Sefalet Endeksi, Hesap Verebilirlik Endeksi	RALS-ADL Eşbütünleşme Yöntemi	Elde edilen bulgular Türkiye’de hesap verebilirliğin eşitsizlik üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı yönündedir.
Jaramillo ve Malliaros (2025)	10 Ülke	2002-2022	Hesap Verebilirlik, Hükümet Etkinliği, Yolsuzluğun Kontrolü, Hukukun Üstünlüğü, Düzenleyici Kalite, Siyasi İstikrar ve Şiddet Yokluğu, Gini, Kişi Başına GSYH Büyüme Oranı	Sabit Etkiler Modeli	Kurumsal kalite, ekonomik eşitsizliğin siyasi katılım üzerindeki etkisini artırabilir veya azaltabilir. Yapısal reformlar özellikle yolsuzlukla mücadele, etkin kamu yönetimi ve hukukun üstünlüğü demokrasinin gelişimi açısından kritik önem taşımaktadır

Barro (2000) kurumsal kalite ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi konu alan çalışmasında 1960-1990 dönemini incelemiştir. 100 ülkeden oluşan örnekleminde, kurumsal kalite değişkenlerinden demokrasi ve hukukun üstünlüğünü kullanarak Gini ile ilişkisine bakmıştır. Yapılan analizde elde edilen bulgulara göre kurumsal

kalitenin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin olumlu etki sağlamadığı sonucuna ulaştığı görülmüştür.

Li vd. (2000) 47 ülkeyi incelediği çalışmasında 1980-1992 yıllarını baz almıştır. Bu dönemlere ait Gini katsayısı ve yolsuzluk verilerini analize dahil etmiştir. Yapılan analizde elde edilen bulgulara göre yolsuzluğun orta düzeylerde gerçekleştiği ülkelerde, Gini katsayısı yüksek seyrederken; düşük yolsuzluk ve yüksek yolsuzluk görülen ülkelerde ise Gini katsayısının daha düşük seyrettiği görülmüştür.

Jong-sung ve Khagram (2005), 1971-1996 yılları arasında 129 ülkeye ait gelir eşitsizliği verilerini kullanarak, 1996-2002 yılları arasındaki yolsuzluk seviyelerini İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler arasında yolsuzluk seviyesi, Gini katsayısı, demokrasi seviyesi, GSYH, ticari açıklık ve doğal kaynak zenginliği bulunmaktadır. Araştırmanın bulguları, gelir eşitsizliğinin yolsuzluğu artıran önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Özellikle demokratik ülkelerde gelir eşitsizliğinin yolsuzluk üzerindeki etkisinin daha belirgin olduğu ifade edilmiştir. Gelir eşitsizliği arttıkça, politik sistemler üzerindeki baskılar yükselmekte ve yolsuzluğun yaygınlaşmasına zemin hazırlanmaktadır. Bu durum, siyasi istikrarı olumsuz etkileyerek ekonomik kalkınmayı sekteye uğratabileceği belirtilmektedir.

Carter (2007), 1975-2004 yılları arasında 39 ülke için Gini Katsayısı, Ekonomik Özgürlük Endeksi, Kişi Başına Düşen Gelir, Siyasi Yapı, Sivil Özgürlükler Endeksi, Eğitim Düzeyi, Demografik Faktörler, Sanayi İstihdamı Oranı ve Hizmet Sektörü İstihdamı Oranı gibi değişkenleri kullanarak Panel Veri Analizi yapmıştır. Çalışmanın bulguları, ekonomik özgürlük ile gelir eşitsizliği arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir; ülkelerin ekonomik özgürlük seviyeleri arttıkça, gelir eşitsizliği de yükselmektedir. Analiz sonuçlarına göre, ekonomik özgürlükteki %1'lik bir artış, Gini katsayısında %0,5'ten daha az bir artışa neden olmaktadır. Ayrıca, siyasi haklar gelir eşitsizliğini azaltıcı bir etki gösterirken, sivil özgürlüklerin etkisinin daha karmaşık olduğu ifade edilmiştir. Bu bulgular, ekonomik özgürlük politikalarının gelir dağılımı üzerindeki farklı etkilerini anlamak açısından önemli bir katkı sunmaktadır.

Chong ve Gradstein (2007), 121 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için 1981-2000 yılları arasındaki gelir eşitsizliği ve kurumsal kalite ilişkisini incelemiştir. Çalışmada Gini katsayısı, yönetim göstergeleri, eğitim seviyesi, enflasyon oranı,

finansal gelişmişlik, özgürlük indeksi ve Uluslararası Ülke Risk Kılavuzu gibi değişkenler kullanılarak Dinamik Panel Veri Analizi ve Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) ile Panel VAR Analizi ve Granger Nedensellik Testleri uygulanmıştır. Analiz sonuçları, gelir eşitsizliği ve kurumsal kalite arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle zayıf kurumların gelir eşitsizliğini artırdığı, buna karşılık yüksek gelir eşitsizliğinin ise kurumların kalitesini düşürdüğü tespit edilmiştir.

Dobson ve Andrés (2011), 19 Latin Amerika ülkesine ait 1982-2002 yılları arasındaki gelir eşitsizliği ve yolsuzluk ilişkisini incelemiştir. Çalışmada Gini katsayısı, Yolsuzluk Endeksi, kişi başına düşen reel GSYH, ilköğretim ve ortaöğretim brüt okullaşma oranları, tarımın ekonomideki payı, finansal gelişme, dış ticaret açıklığı, arazi dağılımı, doğrudan yabancı yatırımlar, enflasyon, doğal kaynak yoğunluğu ve özelleştirme gibi değişkenler kullanılarak Panel Veri Analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, daha az yolsuzluğun daha fazla gelir eşitsizliği ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Yolsuzluğun azalması, kayıt dışı sektörün daralmasına ve düşük gelirli bireylerin ekonomik fırsatlarının azalmasına neden olabilir. Latin Amerika'da geniş kapsamlı bir kayıt dışı ekonomi bulunduğundan, yolsuzluk azaldığında bu sektör daralabilir ve düşük gelirli bireyler bundan olumsuz etkilenebilir. Bu nedenle, yolsuzlukla mücadele politikalarının bölgesel ekonomik dinamiklerin yeniden tasarlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Axel Dreher, Pierre-Guillaume Méon ve Friedrich Schneider (2012), 1999-2003 yılları arasında 145 ülkeyi kapsayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), Toplam Faktör Verimliliği, Kurumsal Kalite İndeksi, Fiziksel Sermaye Stoku, Enflasyon, Gölge Ekonomi Büyüklüğü ve Kamu Harcamaları gibi değişkenler kullanılarak DYMIMIC Modeli ile analiz yapılmıştır. Bulgular, kurumsal kalitenin resmi gelir ve toplam faktör verimliliğini artırdığını ve gölge ekonominin büyüklüğünü azalttığını ortaya koymaktadır. Ancak, gölge ekonomi hesaba katıldığında, kurumlar ile çıktı arasındaki ilişkinin zayıfladığı ve kurumsal kalitenin düzeltilmiş toplam faktör verimliliği üzerindeki etkisinin önemsiz hale geldiği tespit edilmiştir. Bu bulgu, gelir farklılıklarının büyük ölçüde faktör birikimlerinden kaynaklandığını göstermektedir. Çalışmada ayrıca, gölge ekonominin analizlerde göz ardı edilmesinin, kurumların ekonomik performans üzerindeki etkisini olduğundan daha güçlü gösterdiğini öne sürülmektedir.

Dhrifi (2013), 1990-2010 yılları arasında 70 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi kapsayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada yoksulluk göstergesi (kişi başına tüketim harcaması), ekonomik büyüme, Theil İndeksi, Kurumsal Kalite İndeksi, ortaöğretim seviyesi, internet altyapısı, enflasyon oranı, ticaret açıklığı ve nüfus büyüme oranı gibi değişkenler kullanılarak Panel Veri Analizi uygulanmıştır. Araştırmanın bulguları, gelir eşitsizliğinin yoksulluğa olan toplam etkisinin pozitif olduğunu ve bu etkinin ekonomik büyüme üzerinden gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Ekonomik büyümenin yoksulluk oranını azalttığı ve gelir eşitsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkisinin iki yönlü olduğu belirlenmiştir; doğrudan etkisi negatif olup eşitsizlik yoksulluğu artırırken, dolaylı etkisi ekonomik büyüme aracılığıyla yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Bundan dolayı, kurumsal kalite yoksulluğun azaltılmasında kritik bir rol oynamaktadır. İyi işleyen kurumlar, ekonomik büyümeyi teşvik ederek ve yatırım ortamını iyileştirerek yoksulluğun azalmasına önemli bir katkı sağlamaktadır.

Nigâr (2015), 1984-2010 yılları arasında 9 düşük ve orta gelirli ülkeyi kapsayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada kişi başına GSYH büyüme oranı, Kurumsal Kalite İndeksi, Gini katsayısı, enflasyon, yatırım, dışa açıklık ve nüfus artışı gibi değişkenler kullanılarak Panel Veri Analizi uygulanmış ve Sabit Etkiler Modeli ile İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları, kurumsal kalitenin ekonomik büyümeyi artırdığını, buna karşılık gelir eşitsizliğinin büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Çalışmada ayrıca kurumsal kalite ve eşitsizlik arasındaki bileşik etkinin negatif olduğu belirlenmiştir, yani yüksek gelir eşitsizliği kurumsal kalitenin büyüme üzerindeki olumlu etkisini zayıflatmaktadır. Enflasyonun büyümeyi düşürdüğü, yatırımın ise ekonomik büyümeyi artırıcı bir etki gösterdiği bulgulanmıştır. Nüfus artışı ve dışa açıklığın büyüme üzerindeki etkisinin modele bağlı olarak değişkenlik gösterdiği ifade edilmektedir.

Apergis ve Cooray (2015), 138 ülkeyi kapsayan çalışmalarında, farklı zaman dilimlerini içeren dengesiz panel veri formatında sunulan verileri kullanarak Gini Katsayısı, Ekonomik Özgürlük Endeksi, Kişi Başına Düşen Gelir, İşsizlik Oranı, Eğitim Düzeyi, Sanayi İstihdamı, Kadın İşgücüne Katılımı ve Nüfus Yoğunluğu değişkenlerini incelemiştir. Çalışmada dengesiz panel veri analizi yöntemleri uygulanmış ve doğrusal modellerin ekonomik özgürlüğün gelir eşitsizliğini azalttığını gösterdiği bulunmuştur. Ancak, doğrusal olmayan analizler

belirli bir eşik değerin altında ekonomik özgürlüğün gelir eşitsizliğini artırabileceğini ortaya koymuştur. Çalışma, regülasyonlar ve mülkiyet haklarının gelir eşitsizliği üzerindeki en büyük etkilerden biri olduğunu vurgulamaktadır. Ekonomik özgürlüğün artışıyla gelir eşitsizliğinin nasıl değiştiği konusunda eşik değerin belirlenmesi, politika yapıcılar için önemli bir bulgu olarak öne çıkmaktadır.

Montes ve Paschoal (2016), 1995-2012 yılları arasında 130 ülkeyi kapsayan bir analiz sunarak, yolsuzluk, kamu borcu, enflasyon, ticaret açıklığı, hukukun üstünlüğü, demokrasi seviyesi ve hükümet etkinliği arasındaki ilişkileri incelemiştir. Çoklu regresyon analizi kullanılarak yapılan araştırma, gelişmiş ülkelerde yolsuzluğun hükümet etkinliği üzerindeki etkisinin daha güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın bulgularına göre, yüksek kamu borcu ve enflasyon oranlarının hükümetlerin etkinliğini azalttığı belirlenmiştir. Hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, hükümet etkinliğini artırmada önemli bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, daha demokratik rejimlerin genel olarak hükümet etkinliğini artırdığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, yolsuzlukla mücadelede ve kamu yönetiminin geliştirilmesinde kurumsal reformların önemini vurgulamaktadır.

Elveren ve Özgür (2016), 1963-2008 yılları arasında Türkiye'deki gelir eşitsizliği, kayıt dışı ekonomi ve dış ticaret rekabeti arasındaki ilişkileri inceleyen bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada Theil İndeksi, Üretim Sektörü Ücret Eşitsizliği Endeksi, Kayıt Dışı Ekonomi, Dış Ticaret Rekabeti ve İşsizlik Oranı gibi değişkenler kullanılarak Johansen Eşbütünleşme Testi, Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) ve Granger Nedensellik Testleri uygulanmıştır. Araştırmanın bulguları, gelir eşitsizliği ve dış ticaret rekabetinin kayıt dışı ekonominin genişlemesine katkıda bulunduğunu göstermektedir. 1980'lerin başından itibaren Türkiye ekonomisinin daha piyasa odaklı bir yapıya dönüşmesi ile birlikte, gelir eşitsizliği ve kayıt dışı ekonomi paralel bir şekilde artış göstermiştir. Bu çalışmada, bu iki olgunun birbiriyle olan ilişkisi incelenmektedir. Kayıt dışı sektör, özellikle resmi sektörde iş bulamayan düşük vasıflı işçiler için bir alternatif oluşturmakta ve bu bireyler, daha düşük ücretleri ve daha kötü çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum, kayıt dışı ekonomi ile gelir eşitsizliği arasında güçlü bir bağlantı olduğunu göstermektedir.

Ahmad (2017), 1970-2014 yılları arasındaki verileri kullanarak 115 ülkeyi kapsayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada Gini katsayısı, hükümetin

büyüklüğü, hukuk sistemi ve mülkiyet hakları, sağlam paraya erişim, uluslararası ticaret özgürlüğü, kredi, emek ve iş düzenlemeleri gibi değişkenler analiz edilmiştir. Dinamik Panel GMM Tahmin Yöntemi ile yapılan analizler, ekonomik özgürlüğün gelir eşitsizliği üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmanın bulgularına göre, demokratik rejimler altında özgürlük kaynaklı eşitsizliğin azaldığı belirlenmiştir. Yani, ekonomik özgürlüğün gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi, ülkedeki demokratik yapının güçlülüğüne bağlı olarak değişmektedir. Bu sonuçlar, kurumsal yapıların ve hukukun üstünlüğünün ekonomik özgürlüğün gelir dağılımı üzerindeki etkisini şekillendirdiğini vurgulamaktadır. Çalışma, ekonomik özgürlük politikalarının gelir eşitsizliği ve demokrasi arasındaki ilişkiye duyarlı şekilde tasarlanması gerektiğini belirtmektedir.

Avcı ve Mukiyen Avcı (2017), 1984-2011 yılları arasında 23 OECD ülkesini kapsayan çalışmalarında Gini Katsayısı, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH), Enflasyon Oranı, Kamu Harcamaları, Ticaret Açıklığı, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Kurumsal Kalite İndeksi gibi değişkenleri analiz etmiştir. Çalışmada Panel Veri Analizi yöntemi kullanılmış ve Sabit ve Rassal Etkiler Modelleri, Driscoll-Kraay ve Parks-Kmenta Tahmincileri, Korelasyon Analizi, Birim Kök Testi (CADF) ve Yatay Kesit Bağımlılığı Testi uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular, kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Kurumsal yapılar iyileştikçe gelir eşitsizliği azalmakta, daha adil bir gelir dağılımı sağlanmaktadır. Özellikle, hukukun üstünlüğü, hükümet etkinliği ve ekonomik özgürlük gibi kurumsal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu vurgulanmaktadır. Bu sonuçlar, ekonomik ve sosyal politikaların kurumsal reformlar yoluyla gelir dağılımını iyileştirme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Koçak ve Uzay (2018), 1995-2013 yılları arasında 38 ülkeyi kapsayan çalışmalarında, kişi başına düşen GSYH, Kurumsal Nitelik Endeksi, Ticaret Açıklık Oranı, Nüfus ve Sabit Sermaye Oluşumu gibi değişkenleri analiz ederek Panel Veri Analizi yöntemini kullanmıştır. Çalışmanın bulguları, kurumsal niteliğin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu ve bu ilişkinin çift yönlü nedensellik taşıdığını ortaya koymaktadır. Özellikle kurumsal yapıların güçlenmesi ekonomik büyümeyi teşvik ederken, ekonomik büyüme de kurumların kalitesini artırmaktadır. Ticaret açıklığı ve sabit sermaye oluşumu gibi faktörlerin, ekonomik

büyüme ve kurumsal nitelikler arasındaki etkileşimi daha da güçlendirdiği belirlenmiştir.

Goh, Kaliappan ve Ishak (2018), 1989-2012 yılları arasında 55 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi kapsayan çalışmalarında Gini Katsayısı, Suç Oranı, Kişi Başına Düşen Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Kurumsal Kalite, Eğitim Seviyesi, Şehirleşme Oranı, İşsizlik Oranı ve Enflasyon Oranı gibi değişkenleri inceleyerek Dinamik Panel Veri Sistemi ve Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) ile analiz gerçekleştirmiştir. Çalışmada Arellano-Bond Testi, Arellano-Bover Yöntemi, İki Aşamalı GMM Estimatörü, Sargan Testi ve AR (2) Otokorelasyon Testi gibi istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları, daha yüksek kurumsal kalitenin yasal sistemin güçlenmesine ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasına katkıda bulunarak suç oranlarını düşürdüğünü ortaya koymaktadır. Kurumsal kalite değişkeninin, gelir eşitsizliği ile suç oranı arasındaki ilişkide azaltıcı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, kurumsal reformların sosyal ve ekonomik göstergeler üzerindeki etkisini vurgulamakta ve ekonomik kalkınma politikalarının suç oranlarını azaltmaya yönelik stratejilerle birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Náplava (2020), 2002-2017 yılları arasında Estonya, Letonya, Litvanya, Belarus, Rusya ve Ukrayna'yı kapsayan çalışmasında Gini Katsayısı, Demokratik Hesap Verebilirlik, Politik İstikrar, Hükümet Etkinliği, Düzenleyici Kalite, Hukukun Üstünlüğü ve Yolsuzluk Kontrolü gibi değişkenleri analiz ederek Panel Regresyon Analizi ve En Küçük Kareler (2SLS) Yöntemi uygulamıştır. Çalışmanın bulgularına göre, kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği arasında ters U biçiminde bir ilişki bulunmaktadır. Başlangıçta kurumsal kalite arttıkça gelir eşitsizliği de yükselmekte, ancak belirli bir eşiğin ardından eşitsizlik azalmaktadır. Düzenleyici kalite ve politik istikrar, kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi en güçlü şekilde etkileyen bileşenler olarak öne çıkmaktadır. Özellikle, kurumsal iyileştirmelerin başlangıçta zenginler lehine bir ortam oluşturduğu, ancak orta ve düşük gelirli sınıfların ekonomik fırsatlarını daralttığı belirlenmiştir. Ancak, kurumsal kalitenin belirli bir seviyenin üzerine çıkmasıyla birlikte, daha kapsayıcı ve adil bir gelir dağılımına katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgular, kurumsal reformların gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin zamanla değişebileceğini ortaya koymaktadır.

Bertrand Blancheton ve Dina Chhorn (2021), Asya ve Pasifik bölgesinde yer alan sekiz ülke (Avustralya, Hindistan, Japonya, Malezya, Çin Halk Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Singapur ve Tayland) için 1998–2014 dönemini kapsayan bir panel veri seti kullanarak, kamu harcamaları, kurumsal kalite ve gelir eşitsizliği arasındaki uzun vadeli ilişkileri incelemişlerdir. Çalışmada, kamu harcamaları hükümet müdahalesinin bir göstergesi olarak GSYH'ye oranla ölçülmüş; kurumsal kalite ise Dünya Bankası'nın Worldwide Governance Indicators (WGI) verilerine dayanarak temsil edilmiştir. Gelir eşitsizliği değişkeni, Piketty ve Zucman (2014) tarafından geliştirilen Dünya Eşitsizlik Veritabanı'ndan alınan en üst %1'in gelir payı ile ölçülmüştür. Granger nedensellik testlerinin uygulandığı çalışmada hem doğrusal hem doğrusal olmayan analizlere yer verilmiştir. Bulgular, kamu harcamalarının ve kurumsal kalitenin, gelir eşitsizliği üzerinde uzun vadeli ve anlamlı etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Özellikle kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği arasında tek yönlü bir Granger nedenselliği bulunmuştur. Bununla birlikte, kamu harcamaları ile gelir eşitsizliği arasında doğrusal olmayan bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu, kurumsal gelişimin erken aşamalarında yüksek kamu harcamalarının eşitsizliği artırabildiğini; ancak kurumsal kalite düzeyi arttıkça bu etkinin tersine dönerek kamu harcamalarının eşitsizliği azaltıcı yönde etkili hâle geldiğini göstermektedir.

Asamoah (2021), 1995-2017 yılları arasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri kapsayan çalışmasında Gini Katsayısı, Kişi Başına Düşen GSYH, Mali Açık/Fazla, Ticaret Açıklığı, İnsan Sermayesi İndeksi, Bürokratik Kalite, Yolsuzluk Kontrolü ve Hukukun Üstünlüğü gibi değişkenleri analiz ederek Dinamik Panel Eşik Modeli ile değerlendirme yapmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, gelişmiş ülkelerde kurumsal kalite ile gelir eşitsizliği arasında ters U biçiminde bir ilişki bulunmaktadır. Kurumsal kalite belirli bir eşik değerinin altında kaldığında gelir eşitsizliğini artırmakta, ancak bu eşik değerinin üzerine çıktığında gelir eşitsizliği üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olmaktadır. Bu sonuçlar, kurumsal reformların ekonomik eşitsizliği azaltmada kritik bir rol oynayabileceğini ve kurumsal yapının güçlendirilmesinin gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkilerini ortaya çıkarabileceğini göstermektedir. Bu bulgular, ekonomik politikaların tasarlanmasında kurumsal kalitenin önemini vurgulamakta ve kalkınma iktisadı literatürüne kurumların ekonomik eşitsizlik üzerindeki dönüştürücü gücüne ilişkin önemli bir perspektif sunmaktadır.

Kayapalı Aslan ve Arslan (2024), 1987-2017 yılları arasında Türkiye’de gelir eşitsizliği ve kurumsal kalite arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH), Hükümet İstikrarı, Sosyo-ekonomik Koşullar, Yatırım Profili, İç Çatışma, Dış Çatışma, Yolsuzluk, Siyasette Ordunun Yeri, Dini Gerilim, Hukuk ve Düzeni, Etnik Gerilim, Demokratik Hesap Verebilirlik ve Bürokrasi Kalitesi gibi değişkenler analiz edilerek ARDL Sınır Testi uygulanmıştır.

Adeleye (2024), gelir eşitsizliğini belirleyen temel etkenlerden biri olarak insan sermayesi ile kurumsal kalite arasındaki etkileşimi inceleyerek, bu ilişkinin Latin Amerika ve Karayipler (LAC) ile Sahra Altı Afrika (SSA) bölgelerinde nasıl bir rol oynadığını araştırmaktadır. Çalışmada, 2010-2019 dönemini kapsayan dengesiz panel veri seti kullanılmış; örneklem 83 ülkeden oluşmaktadır. Bağımlı değişken olarak, gelir dağılımını ölçen Gini katsayısı kullanılmış; sağlık analizi kapsamında ise, en zengin %10’un gelir payının en yoksul %40’ın gelir payına oranı olan Palma oranı tercih edilmiştir. Her iki eşitsizlik göstergesi, UNU-WIDER (2021) veritabanından elde edilmiştir. Çalışmanın temel açıklayıcı değişkeni, Dünya Bankası (2020) tarafından geliştirilen ve bireylerin sağlık ve eğitim düzeylerinin çalışan verimliliğine katkısını ölçen İnsan Sermayesi Endeksi’dir. İkinci temel değişken olan Kurumsal Kalite Endeksi, Dünya Bankası’nın altı yönetim göstergesi (yolsuzluk kontrolü, siyasi istikrar, hukukun üstünlüğü, hükümet etkinliği, düzenleyici kalite ve demokratik hesap verebilirlik) temel alınarak temel bileşenler analizi (PCA) yoluyla oluşturulmuştur. Buna ek olarak, kontrol değişkenleri arasında kişi başına düşen GSYH, petrol rantları (GSYH’nin yüzdesi olarak) ve özel sektöre verilen yerel krediler (GSYH’nin yüzdesi olarak) yer almakta olup, bunların tümü Dünya Bankası (2020) ve UNU-WIDER (2021) veri tabanlarından sağlanmıştır.

Dalmar, Ishak, Ibrahim ve Hamzah (2024) tarafından yürütülen bu çalışma, 2005–2017 yılları arasında 23 Afrika ülkesine ait panel veriler kullanılarak, yabancı yardımın gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini kurumsal kalite düzeyine bağlı olarak incelemiştir. Çalışmada uygulanan dinamik panel eşik regresyon analizi sonucunda, kurumsal kalite için 1.622 düzeyinde anlamlı bir eşik değeri tespit edilmiştir. Bu bulgu, yardım-eşitsizlik ilişkisinin kurumsal bağlama göre yön değiştirdiğini göstermektedir. Eşik değerinin altında, yani düşük kurumsal kaliteye sahip ülkelerde, yabancı yardımın gelir eşitsizliğini artırıcı yönde etkili olduğu ortaya

çıkmiştir. Buna karşılık, kurumsal kalite eşik değerinin üzerine çıktığında, yardımın etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı hâle gelmekte ve bu durum, dış yardımın eşitsizliği azaltıcı bir araç hâline geldiğini göstermektedir.

Literatürdeki pek çok çalışma hem bireysel hem de etkileşimli düzeyde insan sermayesi ile kurumsal kalitenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini yalnızca yönetim göstergeleriyle sınırlı tutmaktadır. Bu çalışmada; söz konusu yaklaşımlardan farklı olarak, Dünya Bankası'nın yönetim göstergeleri ile Heritage Foundation'ın ekonomik özgürlük alt endekslerini birlikte değerlendirerek kurumsal yapıyı daha kapsamlı bir şekilde analiz etmekte ve bu yönüyle literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

4.3 Seçilmiş Ülkeler Üzerine Ampirik Analiz

Bu alt başlıkta, kurumsal kalitenin alt bileşenleri olan hesap verebilirlik, siyasi istikrar ve şiddet/terörizm yokluğu, hükümet etkinliği, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadele göstergelerinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi panel veri analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Bu bağlamda, analizde kullanılan panel veri yöntemi tanıtılarak kuramsal çerçevesi sunulmuştur.

4.4 Panel Veri Analizi

Panel veri modeli, son yıllarda yapılan ampirik çalışmalarda sıkça tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir. Bu tercih, panel verinin hem kesit verilerini hem de zaman serilerini birlikte içermesinden kaynaklanmaktadır. Ekonometrik modeller genel olarak zaman serisi, yatay kesit ve panel veri olmak üzere üç grupta değerlendirilmektedir (Gujarati ve Porter, 2020: 22).

Zaman serisi modellerinde yalnızca bir birim (örneğin bir ülke) için birden fazla zaman dilimi incelenirken; yatay kesit modellerinde çok sayıda birim tek bir zaman noktasında değerlendirilir. Panel veri ise hem birden çok birimi hem de birden fazla zaman dilimini içerdiğinden, bu iki yaklaşımın birleşimi niteliğindedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 1–2). Bu bağlamda panel veri analizi, kesit ve zaman boyutunu aynı anda değerlendirme imkânı sunması nedeniyle araştırmacılar tarafından giderek daha fazla tercih edilmektedir. Panel veri analizinin başlıca avantajlarından biri, gözlem sayısının artmasıyla elde edilen yüksek serbestlik derecesidir. Ayrıca, panel veri modelleri gözlemlenemeyen heterojenliklerin modele dâhil edilmesini sağlayarak, tahmin hatalarının azaltılmasına ve çoklu

doğrusal bağlantı sorunlarının en aza indirilmesine katkı sunmaktadır (Baltagi, 2005: 4).

Panel veride, yatay kesitte yer alan birimlerin etkisine birim etkisi denilmektedir ve zaman boyutunda yer alan devrelerin etkisine ise zaman etkisi adı verilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 5). Birim etki, zamana göre sabit bir durumdur ve birimlere göre değişir. Zaman etkisi zamana göre değişir ve birimlere göre sabittir (Güriş, 2018: 6). Panel verilerde bir diğer ayırım ise panelin kısa ya da uzun olması ile ilişkilendirilmektedir. Panel veri setleri, veri setinde yani yatay kesit boyutunun zaman boyutundan büyük olması kısa panel, zaman boyutu birim sayısından büyük olması uzun panel olarak açıklanmaktadır (Sarıkovanlık vd., 2019: 168).

Panel veri analizinde birimler arasında (bireyler, firmalar, ülkeler, şehirler vb.) heterojenlik yaygınlık ve bu durum tutarsız tahminlere neden olabilir. Bu nedenle sabit ya da eğim katsayılarındaki farklılıkları dikkate alan tahmin yöntemlerinin kullanılması önemlidir (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 7).

Panel veri modelleri, klasik regresyon modellerinde olduğu gibi bağımlı ve bağımsız değişkenler içermektedir (Güriş, 2018: 6–7). Ancak panel veri modellerini farklı kılan temel özellik, zaman serisi ve yatay kesit verilerini bir araya getirerek, değişkenlerin hem zaman hem de birim (ülke, firma, birey vb.) boyutundaki değişimini eşzamanlı olarak analiz edebilmesidir. Bu nedenle panel veri modelleri, yalnızca zamana bağlı değişimleri değil, aynı zamanda birimler arasındaki farklılıkları da dikkate alır. Böylece modelde yer alan değişkenler hem zamansal hem de birimler arası varyasyon gösterdiği için daha kapsamlı ve esnek bir analiz imkânı sunar.

Sabit Etkiler Modeli (Fixed Effects Model)

Sabit etkiler modeli, modeldeki katsayıların birimlere, zamana veya her ikisine göre farklılık gösterebileceği varsayımına dayanır. Eğer yalnızca birimlere ya da yalnızca zamana göre bir farklılık söz konusuysa, model tek yönlü sabit etkiler modeli olarak adlandırılır. Buna karşılık hem birim hem de zaman boyutunda değişim mevcutsa, model iki yönlü sabit etkiler modeli şeklinde tanımlanır. Bu yaklaşım kapsamında, her bir birimin zamana göre sabit kalan, kendine özgü bir sabit katsayıya sahip olduğu kabul edilir. Böylece, yatay kesitte yer alan her birim için farklı sabit terimler elde edilerek, birimlerin yapısal özelliklerinden kaynaklanan farklılıklar modele yansıtılır. Bu sabit terimler, birimsel heterojenliği,

yani her bir birimin kendine özgü içsel özelliklerini temsil eder. Sabit etkiler modelinde ayrıca, gözlemlenemeyen birim etkilerinin açıklayıcı değişkenlerle ilişkili olabileceği varsayımı kabul edilir. Bu nedenle sabit etkiler modeli, birimsel heterojenliği kontrol altına alarak, bağımsız değişkenlerin etkilerini daha güvenilir şekilde tahmin etmeye olanak tanır (Güriş, 2018: 16; Asteriou ve Hall, 2011: 418–419; Greene, 2020: 433–437).

Modelin denklemi aşağıdaki gibidir;

$$Y_{it} = \bar{\beta} + \alpha_i + \beta_1 X_{1it} + \dots + \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \text{ ve } t = 1, 2, \dots, T \quad (1)$$

şeklinde. Modelde $\bar{\beta}$ ortalama sabit terimi ifade ederken α_i , i kesiti için ortalama sabit terimden farklılığı göstermektedir.

Literatürde sabit etkiler modeli, “En Küçük Kareler Kukla Değişkeni Modeli” olarak da adlandırılmaktadır. Bu modelde, her birime özgü sabit terimler kukla değişkenler aracılığıyla temsil edilir ve bu kukla değişkenlere ait katsayıların anlamlılığı, F testi ile değerlendirilir. Bu bağlamda kurulan sıfır hipotez H_0 hipotezi, tüm birimlerin sabit etkilerinin aynı olduğunu, yani klasik en küçük kareler modelinin geçerli olduğunu ifade eder. Alternatif hipotez H_1 ise sabit etkilerin birimlere göre farklılık gösterdiğini ve dolayısıyla sabit etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiğini savunur. (Baltagi 2005: 21).

Tesadüfi Etkiler Modeli (Random Effects Model)

Panel veri analizinde tesadüfi etkiler modeli, birimler arası farklılıkların rastgele dağıldığını ve tüm gözlemlerin aynı genel ortalamaya sahip oldukları kabul edilmektedir. Tesadüfi etkiler, kesit veya zaman birimlerinden kaynaklanan varyansı modele ederek bu şekilde daha fazla bilgi sağlanmasına olanak tanır (Greene, 2008).

Modelin denklemi aşağıdaki gibidir;

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \dots + \beta_k X_{kit} + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \text{ ve } t = 1, 2, \dots, T \quad (2) \quad (\text{Asteriou ve Hall, 2011: 420}).$$

4.5 Panel Veri Testleri

Bu bölümde panel veri analizinde kullanılan testler anlatılacaktır.

4.5.1 Model Seçimi: Hausman Testi

Modelde sabit etkiler mi yoksa rassal etkiler modelinin mi kullanılacağı, analize başlamadan önce veri yapısına ve örneklem çerçevesine bağlı olarak belirlenebilir. Bu bağlamda, analizde kullanılan veriler geniş bir evrenden rassal

olarak seçilmişse, rassal etkiler modeli uygun kabul edilir. Buna karşılık, belirli ve sınırlı bir örneklem grubuna ait tüm birimlerin yer aldığı bir veri seti söz konusuysa, sabit etkiler modeli tercih edilmelidir. (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 79)

Hausman testi, birim etkiler nedeniyle hata terimi ile bağımsız değişkenler arasında bir ilişki olup olmadığını test etmektedir. Testin temel mantığı, hata terimi ile bağımsız değişkenler arasında ilişki bulunmaması durumunda, sabit etkiler ve rassal etkiler tahmincilerinin birbirine oldukça yakın sonuçlar vermesidir. Bu durumda, tahminciler arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değilse, rassal etkiler modeli tercih edilebilir. Ancak, hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasında anlamlı bir korelasyon varsa, sabit etkiler ve rassal etkiler tahmincileri arasında belirgin bir fark oluşur. Bu durumda, rassal etkiler tahmincisi sapmalı olacağından, sabit etkiler modelinin kullanılması daha uygun olacaktır (Yerdelen Tatoğlu, 2020: 195–196).

$H_0 = E(X_{it}, \mu_i) = 0$ (Bağımsız değişkenler ile hata terimi arasında korelasyon yoktur –Rassal etkiler modeli geçerlidir)

$H_1 = E(X_{it}, \mu_i) \neq 0$ (Bağımsız değişkenler ile hata terimi arasında korelasyon vardır – Sabit etkiler modeli geçerlidir)

Hipotezleri kurulmuş olan Hausman testleri istatistiği;

$$H = (\hat{\beta}_{SE} - \hat{\beta}_{RE})' [V(\hat{\beta}_{SE}) - V(\hat{\beta}_{RE})]^{-1} (\hat{\beta}_{SE} - \hat{\beta}_{RE}) \sim \chi^2_k \quad (3)$$

şeklinde hesaplanmaktadır (Wooldridge, 2001: 289). Denklemden;

$\hat{\beta}_{SE}$ sabit etkiler tahmincisi

$\hat{\beta}_{RE}$ rassal etkiler tahmincisi

$V(\hat{\beta}_{SE})$ ve $V(\hat{\beta}_{RE})$ ise sabit etkiler ve rassal etkiler tahmincilerinin asimptotik varyansları göstermektedir.

4.5.2 Heteroskedastisite Testleri

Heteroskedastisite, varyansın sabit olmaması durumunu ifade etmektedir. Uygulanan modelde standart hataların yanlış hesaplanmasına yol açabilir. Bu durum, özellikle panel veri analizinde, farklı birimlerin varyanslarında değişiklik olduğunda gözlemlenebilmektedir.

H_0 = Sabit varyans vardır

H_1 = Sabit varyans yoktur

Otokorelasyon Testleri

Otokorelasyon, hata terimlerinin ardışık dönemlerde birbiriyle ilişkili olması durumunu ifade eder. Diğer bir ifadeyle, bir döneme ait hata teriminin bir sonraki dönemin hata terimi üzerinde sistematik bir etkisi söz konusu olduğunda otokorelasyondan bahsedilir. Bu durum, özellikle zaman boyutu içeren panel veri setlerinde sıkça karşılaşılan bir sorundur.

Panel veri analizinde otokorelasyonun varlığı, tahmin edilen katsayıların tutarlılığını etkilemez; ancak standart hataların yanlış tahmin edilmesine neden olur. Bu da test istatistiklerinin güvenilirliğini düşürerek, istatistiksel anlamlılık değerlendirmelerinde hatalara yol açabilir.

H_0 = Otokorelasyon yoktur.

H_1 = Otokorelasyon vardır.

4.5.3 Birimler Arası Korelasyon Testleri

Panel veride birimler arası korelasyon (cross-sectional dependence), aynı zaman diliminde yer alan gözlem birimleri (örneğin ülkeler, firmalar veya bireyler) arasında karşılıklı etkileşim veya ortak şoklara maruz kalma durumunda ortaya çıkar. Bu durum, özellikle makroekonomik göstergeler, bölgesel veriler veya küresel şokların etkili olduğu çalışmalar açısından oldukça yaygındır. Birimler arası korelasyonun varlığı, klasik panel veri varsayımlarından biri olan hata terimlerinin birbirinden bağımsızlığı varsayımını ihlal eder.

H_0 = Birimler arası korelasyon yoktur.

H_1 = Birimler arası korelasyon vardır.

Klasik Doğrusal Regresyon

Klasik doğrusal regresyon modeli (Classical Linear Regression Model-CLRM), genellikle En Küçük Kareler (Ordinary Least Squares - OLS) yöntemiyle tahmin edilir. OLS, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik en temel kullanılan tahmin yöntemidir. Bu yöntemin geçerliliği, klasik regresyon varsayımlarının sağlanmasına bağlıdır.

Bu varsayımlar arasında özellikle hata terimlerinin sabit varyanslı olması (homoskedastisite) ve birbirinden bağımsız olması (otokorelasyonun bulunmaması) büyük önem taşır. Ancak uygulamalarda bu varsayımlar sıklıkla ihlal edilir. Özellikle heteroskedastisite durumunda hata terimlerinin varyansı sabit olmayıp sistematik olarak değişirken, otokorelasyon durumunda hata terimleri arasında ardışık korelasyon söz konusudur.

4.5.4 Driscoll ve Kraay Regresyon Analizi

Driscoll ve Kraay (1998) tarafından geliştirilen tahmin yöntemi, panel veri analizlerinde yaygın olarak karşılaşılan hata terimi sorunlarına özellikle heteroskedastisite, zaman boyutunda otokorelasyon ve birimler arası bağımlılık (cross-sectional dependence) karşı dayanıklı standart hata tahminleri sunar. Bu yöntem, özellikle geniş yatay kesit boyutuna ve uzun zaman boyutuna sahip veri setlerinde etkili bir şekilde uygulanabilmektedir.

4.6 Model ve Veri Seti

Bu bölümde, kurumsal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi panel veri analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analiz, 2002-2022 dönemine ait 50 ülkeyi kapsayan veri seti kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Modelde gelir dağılımı eşitsizliği temsil eden bağımlı değişken literatürde yaygın olarak kullanılan Gini katsayısıdır. Gini katsayısı, Dünya Gelir Eşitsizliği Veritabanı (SWIID-Standardized World Income Inequality Database)’nından elde edilmiştir. Gini katsayısındaki artış gelir eşitsizliğinin arttığını, Gini katsayısındaki azalmanın ise eşitsizliğin azaldığını belirtmektedir.

Temel bağımsız değişkenler ise kurumsal faktörleri temsilen kullanılan modelde yer alan kurumsal kalite endeksi ile bu endeksin alt bileşenleridir. Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri Veritabanı, The Worldwide Governance Indicators (WGI)’dan elde edilmiştir. Kurumsal kalite endeksi ve alt bileşenleri olan *Hesap Verebilirlik*, *Siyasi İstikrar* ve *Şiddet/Terör Yokluğu*, *Hükümet Etkinliği*, *Düzenleyici Kalite*, *Hukukun Üstünlüğü* ve *Yolsuzluğun Kontrolü*, 0 ile 100 arasında değişen değerler almaktadır. Bu puanlama sisteminde 100 en yüksek (en iyi) kurumsal kaliteyi, 0 ise en düşük (en kötü) durumu ifade etmektedir.

Hesap verebilirlik, bir ülkenin halkının hükümetlerini seçme hakkı ve özgürlüğü ile, ifade özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü ve bağımsız medya gibi konulardaki algıları da kapsamaktadır.

Politik İstikrar ve Şiddet/Terörizm Yokluğu, politik istikrarsızlık ve/veya politik amaçlı şiddet, terörizm gibi olayların gerçekleşme olasılığına dair algıları değerlendiren.

Yönetim etkinliği, kamu hizmetlerinin kalitesini, devlet dairelerinin profesyonelliğini ve siyasi baskılardan ne kadar bağımsız olduklarını, ayrıca politika oluşturma ve uygulama süreçlerinin etkinliğini ve hükümetin bu politikalara olan bağlılık güvenilirliğini ölçen algıları yansıtır.

Regülasyon kalitesi, hükümetin özel sektörün gelişimini teşvik eden ve izin veren sağlam politikalar ve düzenlemeler oluşturma ve uygulama yeteneğine dair algıları ölçer.

Hukukun üstünlüğü, bireylerin toplumun kurallarına duyduğu güven ve bu kurallara ne derece riayet ettikleri konusundaki algıları yansıtmaktadır. Özellikle sözleşme hükümlerinin uygulanması, mülkiyet hakları, polis ve yargı sisteminin etkinliği ile suç ve şiddet olasılığı gibi unsurlar da bu algıyı şekillendiren önemli faktörlerdendir.

Yolsuzluk kontrolü, kamusal gücün özel çıkarlar doğrultusunda kullanılmasıyla ilgili algıları ölçmektedir. Bu kapsam, küçük ve büyük ölçekli yolsuzluk biçimlerinin yanı sıra, elitler ve özel çıkar grupları tarafından devletin 'ele geçirilmesi' gibi durumları da içermektedir.

Modelde Bağımsız değişken olarak Heritage Foundation tarafından yayımlanan "Index of Economic Freedom" verilerinden faydalanılmıştır. Bağımsız değişkenler arasında yer alan Mülkiyet Hakları, Hükümet Bütünlüğü, Yargı Etkinliği, İş Özgürlüğü, İşgücü Özgürlüğü, Para Politikası Özgürlüğü, Ticaret Özgürlüğü, Yatırım Özgürlüğü ve Finansal Özgürlük, ülkelerin kurumsal kalitesini ve piyasa mekanizmasına olan açıklığını yansıtan göstergeler olarak değerlendirilmiştir.

Mülkiyet hakları, bireylerin özel mülk edinme, kullanma ve ellerinde tutma haklarının yasal güvencelerle ne ölçüde korunduğunu değerlendirmektedir. Anketler ve bağımsız değerlendirmelere dayanan bu gösterge, mülkiyet haklarına ilişkin yasal çerçevenin etkinliği ile devletin mülklere el koyma eğilimi gibi unsurları dikkate alır. Yasal koruma düzeyi arttıkça puan yükselirken, devlet müdahaleleri arttıkça puan düşmektedir.

Yargı etkinliği, hukuka aykırı eylemlere karşı tüm bireylerin haklarının korunmasını sağlayan, adil ve işlevsel bir yargı sisteminin varlığını ifade eder. Bu bileşen, yasaların tam ve eşit şekilde uygulanmasını ve ihlaller karşısında etkili hukuki süreçlerin işletilmesini esas alır.

Hükümet dürüstlüğü, kamu kurumlarının yolsuzluk, rüşvet, kayırmacılık ve benzeri uygulamalardan arındırılmış şekilde işlemlerini ifade eder. Bu bileşen, yolsuzluğun ekonomik özgürlüğü zayıflattığı, kamu güvenini azalttığı ve ekonomik faaliyetlerin maliyetini artırdığı durumları değerlendirmektedir. Sistematik

yolsuzluk, karar alma süreçlerini bozarak devletin kurumsal bütünlüğünü tehdit eder.

İş Özgürlüğü, bir ülkedeki düzenleyici ve altyapısal koşulların işletmelerin kuruluşu, faaliyetlerini sürdürmesi ve gerektiğinde tasfiye edilmesi üzerindeki kısıtlayıcı etkilerini ölçen bir göstergedir. Nicel puan; şirket kurma süresi ve maliyeti, lisans/prosedür gereklilikleri, operasyonel düzenlemeler ve işletmenin kapanış kolaylığı gibi unsurlardan türetilen bileşik bir ölçüdür.

Emek özgürlüğü, bileşeni, bir ülkenin işgücü piyasasına ilişkin yasal ve düzenleyici çerçevesini değerlendiren nicel bir göstergedir. Bu ölçüt; asgari ücret uygulamaları, sendikal haklar, işe alım ve işten çıkarma düzenlemeleri, kıdem tazminatı yükümlülükleri, çalışma saatleri üzerindeki kısıtlamalar gibi faktörlerin yanı sıra işgücü katılım oranı ve verimlilik düzeylerini de kapsamaktadır. Böylece, işgücü piyasasında istihdam esnekliği ve fırsatların düzeyi hakkında bilgi sunar.

Parasal özgürlük, fiyat istikrarını esas alarak enflasyon düzeyi ile devletin fiyatlar üzerindeki müdahale derecesini birlikte değerlendiren bir göstergedir. Mikroekonomik müdahalelerin olmadığı, piyasa temelli fiyat oluşumunun sağlandığı ortamlar parasal özgürlük açısından ideal kabul edilmektedir.

Ticaret özgürlüğü, bir ülkenin dış ticaret rejimini değerlendirerek, mal ve hizmetlerin ithalat ve ihracatını kısıtlayan tarife ve tarife dışı engellerin düzeyini ölçen bileşik bir göstergedir. Bu bileşen, uluslararası ticaretin serbestliği açısından yapısal kısıtların varlığını yansıtır.

Yatırım özgürlüğü, bireylerin ve firmaların sermayelerini ülke içinde veya dışında serbestçe yönlendirebilmelerini ifade eden bir göstergedir. İdeal koşullarda herhangi bir yatırım kısıtlaması bulunmayan ülkeler bu bileşenden 100 puan alırken, uygulanan her düzenleyici engel puan kesintisine yol açar. Uygulamada birçok ülke; yabancı yatırımlara yönelik farklı düzenlemeler, döviz kısıtlamaları, transfer sınırlamaları ve belirli sektörlerdeki yasaklamalar gibi çeşitli kısıtlamalarla yatırım özgürlüğünü sınırlandırmaktadır. Bu bileşen, söz konusu kısıtlamaların kapsam ve yoğunluğunu dikkate alarak yatırım ortamının açıklığını ölçmektedir.

Finansal özgürlük, bankacılık sisteminin etkinliği ile finansal sektörün devlet müdahalesinden ne ölçüde bağımsız olduğunu değerlendiren bir göstergedir. Bankalar, sigorta şirketleri ve sermaye piyasası kurumlarının devlet mülkiyetinde olması, rekabeti sınırlayarak finansal hizmetlerin verimliliğini ve krediye erişim

olanaklarını azaltabilmektedir. Bu bileşen, finansal piyasaların açıklığını ve serbest işleyiş kapasitesini yansıtır.

Modelde kontrol değişkeni olarak kişi başına düşen milli gelir, Kişi Başına Düşen Milli Gelir, Ar-Ge harcamaları, (GSYH % olarak), Vergi Yüğü, Kamu Harcamaları, Vergi Geliri (GSYH'nin %'si), İşsizlik Enflasyon (TÜFE, Yıllık %) değişkenleri kullanılmıştır. Bu nedenle, model çıktılarının yorumlanmasında da bu dönüşüm hesaba katılmıştır.

Vergi yükü, bireylerin ve işletmelerin gelirleri üzerinden ödedikleri marjinal vergi oranları ile doğrudan ve dolaylı tüm vergilerin toplamını içeren ve GSYİH'ye oranla hesaplanan bileşik bir göstergedir. Bu değişken, toplam vergi baskısını yansıtarak ekonomik faaliyetler üzerindeki mali yükü ölçmeyi amaçlamaktadır

Kamu Harcamaları, bileşeni, kamu tüketimi ve sosyal transferler dahil olmak üzere tüm kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki yükünü değerlendirir. Her ülke için ideal kamu harcaması düzeyi farklılık gösterse de kamu sektörünün aşırı büyümesi kaynak tahsisinde verimsizliklere ve ekonomik dinamizmin zayıflamasına yol açabilir. Özellikle sürdürülemez düzeydeki harcamalar, kronik bütçe açıkları ve artan kamu borcu aracılığıyla ekonomik istikrarı tehdit eder.

Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH), belirli bir muhasebe döneminde bir ülkede üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin toplam değerini yansıtan temel bir ekonomik göstergedir. GSYH; harcama, gelir veya üretim yaklaşımlarından biriyle hesaplanabilir. Bu çalışmada kullanılan GSYH verileri, zaman içindeki fiyat değişimlerini elimine eden sabit fiyatlarla (2015 baz yılı) hesaplanmış ve uluslararası karşılaştırmalara olanak tanımak amacıyla ABD doları cinsinden ifade edilmiştir.

Tüketici fiyat endeksiyle ölçülen enflasyon, ortalama bir tüketicinin sabit ya da belirli aralıklarla (örneğin yıllık) güncellenen bir mal ve hizmet sepetini edinme maliyetindeki yıllık yüzde değişimi yansıtır. Bu gösterge, sabit fiyatlarla (2015 baz yılı) hesaplanan ve ABD doları cinsinden ifade edilen seride, bir önceki yıla göre gerçekleşen yüzde değişimi göstermektedir.

İşsizlik, iş gücüne dahil olup çalışmayan ancak çalışmaya hazır olan ve aktif olarak iş arayan bireylerin toplam iş gücüne oranını ifade eder.

Vergi Geliri, kurumsal birimler tarafından kamu otoritelerine nakit ya da aynı olarak yapılan, karşılıksız ve zorunlu ödemelerdir. Bu gösterge, bir muhasebe dönemi boyunca bir ekonomik bölgede mal ve hizmet üretimi yoluyla elde edilen

toplam gelir olan gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) yüzdesi olarak ifade edilmektedir.

Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Değişken Tablosu

Değişkenin Türü	Değişkenin Sembolü	Değişkenin Adı	Değer Aralığı	Veri Kaynağı
Bağımlı Değişken	gini	Gini katsayısı	%	Dünya Bankası
Kontrol Değişkenleri	gdp	Kişi Başına Düşen Milli Gelir	Miktar (\$)	Dünya Bankası
	rgd	Ar-Ge harcamaları (GSYH % olarak)	%	Dünya Bankası
	tax_bur	Vergi Yükü	%	Heritage Vakfı
	tax_rev	Vergi Geliri (GSYH'nin %'si)	%	Dünya Bankası
	pub_exp	Kamu Harcamaları	%	Heritage Vakfı
	unemp	İşsizlik	%	Dünya Bankası
	inf	Enflasyon (TÜFE, Yıllık %)	%	Dünya Bankası
Bağımsız Değişkenler	voic_acc	Hesap Verebilirlik	%	Dünya Bankası
	political	Siyasi İstikrar	%	Dünya Bankası
	gov_effect	Hükümet Etkinliği	%	Dünya Bankası
	reg_qua	Düzenleyici Kalite	%	Dünya Bankası
	law	Hukukun Üstünlüğü	%	Dünya Bankası
	curr	Yolsuzluğun Kontrolü	%	Dünya Bankası
	pro_rig	Mülkiyet Hakları	%	Heritage Vakfı
	gov_in	Hükümet Bütünlüğü	%	Heritage Vakfı
	jud_eff	Yargı Etkinliği	%	Heritage Vakfı
	bus_fi	İş Özgürlüğü	%	Heritage Vakfı
	lab_fi	İşgücü Özgürlüğü	%	Heritage Vakfı
	mon_fi	Para Politikası Özgürlüğü	%	Heritage Vakfı
	trad_fi	Ticaret Özgürlüğü	%	Heritage Vakfı
	inv_fi	Yatırım Özgürlüğü	%	Heritage Vakfı
	fin_fi	Finansal Özgürlük	%	Heritage Vakfı

Modelde kullanılan ülke örneklem grubu Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: Ülke Grupları

Gruplar	Ülkeler
Düşük Gelirli Ülkeler	Arnavutluk Çin Kolombiya Gürcistan Endonezya Hindistan İran Moldova Pakistan Peru Ukrayna Vietnam Paraguay
Düşük Orta Gelirli Ülkeler	Arjantin Bulgaristan Brezilya Şili Kosta Rika Kazakistan, Letonya Meksika Malezya Polonya Romanya Rusya Türkiye
Yüksek Orta Gelirli Ülkeler	İspanya Estonya Fransa Yunanistan İsrail İtalya Güney Kore Portekiz Slovakya Slovenya Uruguay
Yüksek Gelirli Ülkeler	Avustralya Avusturya Belçika İsviçre Almanya İsveç Danimarka Finlandiya Hollanda Birleşik Krallık İzlanda Norveç Amerika Birleşik Devletleri

Ülkeler 2002 yıl için kişi başına düşen milli gelire göre %25’erlik 4 gelir grubuna ayrılmıştır. Birinci grup Düşük gelirli ülkeler, ikinci grup Düşük-orta gelirli ülkeler, üçüncü grup yüksek-orta gelirli ülkeler ve dördüncü grup Yüksek gelirli ülkeler olarak belirlenmiştir. Çalışmada düşük-orta gelirli ülkeler grubuna ait panel veri seti oluşturulurken, ülke grubu analizi ve tüm ülkeler analizine Çin dahil edilmemiştir. Bunun temel nedeni, Çin’in sahip olduğu ekonomik ve demografik büyüklüğün hem gelir düzeyi hem de kurumsal göstergeler açısından diğer

lkelerden belirgin Şekilde sapma göstermesidir. Özellikle Gini katsayısı, kişi başına gelir ve kurumsal kalite göstergelerinde gözlemlenen u değerler, modelin varsayımlarını azaltmaktadır. Yapılan analiz için bu tür aykırı değerler, tahmin edilen katsayıların duyarlılığını artırarak örneklemin homojenliğini bozma riski taşımaktadır. Bu sebeple, daha tutarlı ve istatistiksel olarak güvenilir sonuçlar elde edebilmek amacıyla Çin, analiz kapsamı dışında bırakılmıştır.

4.7 Ekonometrik Analiz

Bu bölümde, panel veri analizinin güvenilir ve geçerli sonuçlar üretebilmesi amacıyla gerçekleştirilen ekonometrik testlere ve kullanılan tahmin yöntemlerine yer verilmiştir. İlk olarak, sabit etkiler ve rassal etkiler modelleri arasında uygun modelin belirlenmesi amacıyla Hausman testi uygulanmıştır. Ardından panel veri analizinde karşılaşabilecek temel varsayımlara yönelik olarak heteroskedastisite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon testleri gerçekleştirilmiştir.

4.7.1 Hausman Testi

Uygulanan modelde 2002 yılında kişi başına düşen gelire göre dört gelir grubu yüzde 25’lik dilimlere ayrılarak ülkeler gruplandırılmıştır. Her gelir grubunun sabit etkiler modeli varsayımı altında olduğu kabul edilerek ülke grupları bu duruma göre değerlendirmeye alınacaktır. Analiz için tüm gruplarda yer alan ülkelerin sabit etkiler veya tesadüfi etkiler taşıyıp taşımadığını anlamak adına Hausman testi yapılmıştır.

Hausman testinin yapılmasının amacı etkinin sabit mi yoksa rastgele bir etki mi olduğunu belirlemektir. Açıklayıcı değişkenler ile bireysel etkinin birbiri arasında korelasyonun olup olmadığıdır. Hipotez kabul edilirse model için mevcut olan bireysel etki rastgele etki olduğudur.

Tablo 4.1. Hausman Testleri

lke Grubu	Model	Ki-Kare Değeri	p-değeri	Sonuç
Düşük Gelirli lkeler	Model 1	78,6900	0,0000	Sabit Etkiler Modeli
Düşük- Orta Gelirli lkeler	Model 2	40,8500	0,0001	Sabit Etkiler Modeli
Yüksek- Orta Gelirli lkeler	Model 3	174,7500	0,0000	Sabit Etkiler Modeli
Yüksek Gelirli lkeler	Model 4	26,4100	0,0089	Sabit Etkiler Modeli
Tüm lkeler	Model 5	36,0000	0,0029	Sabit Etkiler Modeli

Hausman testinden elde edilen sonuçlara göre dört ülke grubunda yer alan tüm ülkeler için sabit etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiği gösterilmektedir.

4.7.2 Varsayım Sınamaları

Bu bölümde katsayıların tahmin sonuçlarına geçilmeden önce modellere tahmin sapmalarını azaltmak üzere heteroskedastisite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı testleri uygulanması gerekmektedir. Bu aşama ile testlerden elde edilen sonuçlar değerlendirilecektir.

4.7.3 Heteroskedastisite

Analizde yer alan tüm ülke gruplarında sabit etkilerin bulunması nedeniyle, bu modellerde heteroskedastisite varlığını sınamak amacıyla değiştirilmiş Wald testi uygulanmıştır. Tablo 4.2’de sonuçlara yer verilmektedir.

Tablo 4.2. Heteroskedastisite Testleri (Modified Wald Testleri)

Ülke Grubu	Model	Modified Wald Testi		
		Ki-Kare Değeri	p-değeri	Sonuç
Düşük Gelirli Ülkeler	Model 1	111,7000	0,0000	Heteroskedastisite vardır
Düşük- Orta Gelirli Ülkeler	Model 2	465412,0800	0,0000	Heteroskedastisite vardır
Yüksek- Orta Gelirli Ülkeler	Model 3	826,9800	0,0000	Heteroskedastisite vardır
Yüksek Gelirli Ülkeler	Model 4	107,1600	0,0000	Heteroskedastisite vardır
Tüm Ülkeler	Model 5	87748,0100	0,0000	Heteroskedastisite vardır

Analizin sonuçlara göre, her bir ülke grubuna ait sabit etkiler modeli için yapılan Değiştirilmiş Wald Testi, tüm modellerde anlamlı düzeyde heteroskedastisite olduğunu göstermektedir. Ki-kare değerlerinin yüksekliği ve p-değerlerinin 0,0000 olması, %1 anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezi homoskedastisite sabit varyans varsayımının geçerli olduğunun reddedilmesini sağlar. Bu durumda, hata terimlerinin varyansının sabit olmadığını ve dolayısıyla sabit etkiler modelinin varsayımlarının geçerli olmadığı sonucunu göstermektedir.

Değiştirilmiş Wald Testi’nden elde edilen analiz sonuçlarına göre 5 modelde kurulan olasılık değerlerinin 0,05’ten düşük olmasıyla beraber modellerde heteroskedastisitenin varlığı kabul edilmektedir.

4.7.4 Otokorelasyon Testi (Wooldridge test for autocorrelation)

Analizdeki modellere otokorelasyonun varlığını test etmek için Wooldridge otokorelasyon testi kullanılmıştır.

Tablo 4.3. Otokorelasyon Testleri (Wooldridge otokorelasyon testi)

Ülke Grubu	Model	Wooldridge Otokorelasyon Testi		
		F-İstatistiği	p-değeri	Sonuç
Düşük Gelirli Ülkeler	Model 1	59,5000	0,0000	1. Dereceden otokorelasyon vardır
Düşük- Orta Gelirli Ülkeler	Model 2	58,8000	0,0000	1. Dereceden otokorelasyon vardır
Yüksek- Orta Gelirli Ülkeler	Model 3	20,0400	0,0000	1. Dereceden otokorelasyon vardır
Yüksek Gelirli Ülkeler	Model 4	5,2800	0,0002	1. Dereceden otokorelasyon vardır
Tüm Ülkeler	Model 5	42,7400	0,0000	1. Dereceden otokorelasyon vardır

Wooldridge otokorelasyon testine ilişkin sonuçlar, her bir ülke grubuna ait sabit etkiler modelinde 1. dereceden otokorelasyon sorununun varlığına işaret etmektedir. Tüm modellerde elde edilen F-istatistiği değerleri yüksek olup, p-değerleri %1 anlamlılık düzeyinin oldukça altında $p < 0.01$ çıkmıştır. Bu durum, testin sıfır hipotezi olan otokorelasyon yoktur ifadesinin reddedilmesine sebep olmaktadır.

4.7.5 Birimler Arası Korelasyon

Modellerde sabit etkiler görüldüğü için birimler arası korelasyonun varlığını test etmek için Pesaran (2004) CD testi uygulanmıştır.

- **H0:** Birimler arası bağımsızlık (cross-sectional independence) vardır. Yani birimler arası korelasyon yoktur.
- **H1:** Birimler arası bağımlılık (cross-sectional dependence) vardır. Yani birimler arası korelasyon vardır.

Tablo 4.4. Birimler Arası Korelasyon (Pesaran) Test Sonuçları

Ülke Grubu	Model	Pesaran Testi		
		CD Testi	p-değeri	Sonuç
Düşük Gelirli Ülkeler	Model 1	1,9348	0,0466	Birimler arası korelasyon vardır
Düşük- Orta Gelirli Ülkeler	Model 2	-0,1140	0,9095	Birimler arası korelasyon yoktur
Yüksek- Orta Gelirli Ülkeler	Model 3	2,0500	0,0400	Birimler arası korelasyon vardır
Yüksek Gelirli Ülkeler	Model 4	0,8560	0,6265	Birimler arası korelasyon yoktur

Tüm Ülkeler	Model 5	0,4040	0,6862	Birimler arası korelasyon vardır
-------------	---------	--------	--------	----------------------------------

Pesaran CD testine ait bulgular, panel veri setlerinde birimler arası bağımlılığın ülke gruplarına göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Düşük gelirli, yüksek-orta gelirli ve tüm ülkeleri kapsayan modellerde p-değerlerinin %5 anlamlılık düzeyinin altında olması, sıfır hipotezi olan “birimler arasında korelasyon yoktur” ifadesinin reddedilmesine ve dolayısıyla bu gruplarda birimler arası korelasyonun varlığına işaret etmektedir. Bu durum, söz konusu ülkelerde ortak şokların veya benzer dışsal etkilerin model sonuçlarını etkileyebileceğini göstermektedir. Buna karşılık, düşük-orta gelirli ve yüksek gelirli ülkeler grubu için elde edilen yüksek p-değerleri, sıfır hipotezinin reddedilememesine neden olmuş ve birimler arası korelasyonun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.7.6 Driscoll ve Kraay Tahmincisi Testleri

Bu bölümde, panel veri analizlerinde karşılaşılan heteroskedastisite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon gibi sorunlara karşı dayanıklı sonuçlar üreten Driscoll ve Kraay (1998) tahmincisi uygulanmıştır. Söz konusu yöntem, sabit etkiler modeli ile birlikte kullanılarak standart hata tahminlerini düzeltmekte ve güvenilir katsayı tahminleri elde edilmesini sağlamaktadır. Özellikle veri setinde hem yatay kesit birimleri hem de zaman boyutu bulunduğunda, klasik standart hata tahmincilerine göre daha tutarlı sonuçlar sunması nedeniyle tercih edilmektedir. Bu bölümde, Driscoll-Kraay yöntemiyle elde edilen tahmin sonuçları ve anlamlılık düzeyleri açıklanmaktadır.

4.7.5.1. Düşük Gelirli Ülkeler İçin Tahminler

Bu bölümde, düşük gelirli ülke grubuna ait panel veri seti kullanılarak gerçekleştirilen Driscoll-Kraay tahmin sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 4.5. Düşük Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları (Driscoll-Kraay)

Değişken Adı	Katsayı	Driscoll-Kraay Standart Hata
gdp	-0,0010152**	0,0003334
Rgd	-17,69079*	7,239113
tax_rev	-0,1888896	0,2682771
unemp	0,4133598**	0,1175467
inf	-0,1715758***	0,028655
pub_ex	-0,0819349	0,0732383
voic_acc	-0,0894383***	0,0155648
political	-0,0796447	0,0537229

gov_effect	-0,113705***	0,0246764
reg_qua	0,0310436	0,0462119
law	-0,2715539***	0,0381568
curr	-0,2129715***	0,0387749
pro_rig	-0,0538648	0,050272
jud_eff	-0,0011477	0,0181132
tax_bur	0,2174774	0,1228672
Sabit değişken	31,64212*	13,58837

Anlamlılık düzeyleri: $p < 0,1$ ise *, $p < 0,05$ ise **, $p < 0,01$ ise ***

Makroekonomik değişkenler açısından, kiři başına dūřen GSYH katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,05$). Bu durum, ekonomik büyümenin dūřuk gelirli ülkelerde gelir eşitsizliğini azaltıcı bir etki yarattığını göstermekte ve Kuznets hipotezi ile uyumlu bir sonuç sunmaktadır. Benzer şekilde, işsizlik oranı pozitif ve anlamlı bir katsayıya sahiptir ($p < 0,05$), bu da işsizliğin artmasının eşitsizliği önemli ölçüde artırdığını göstermektedir. Enflasyon oranı ise negatif ve oldukça anlamlı bir etkiye sahiptir ($p < 0,01$). Her ne kadar bu sonuç teorik olarak tartışmalı olsa da dūřuk gelirli ülkelerde fiyat artışlarının bazı grupları (rneęin sabit gelirli kesimler) daha az oranda etkileyebileceği ihtimali söz konusu olabilir.

Kurumsal kalite değişkenleri bakımından, hükümet etkinliği, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolü değişkenlerinin katsayıları negatif ve anlamlı bulunmuştur (sırasıyla $p < 0,01$ ve $p < 0,01$). Bu bulgular, kamu yönetiminin etkinliği, adalet sisteminin işlerliği ve yolsuzluğun azaltılmasının, gelir eşitsizliğini azaltmada kritik rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, güçlü kurumların toplumsal refahın daha dengeli dağıtımına katkı sağladığı söylenebilir.

Hesap verilebilirlik göstergesinin katsayısı pozitif ve anlamlıdır ($p < 0,01$). Bu bulgu, demokrasi düzeyinin artmasının beklenenin aksine eşitsizliği artırdığına işaret etmektedir. Bu durum, kurumsal yapının henüz yeterince oturmadığı dūřuk gelirli ülkelerde demokratikleşme sürecinin eşitlikçi sonuçlar üretmekte zorlanabileceğini dūřndrmektedir.

Anlamlılık düzeyi açısından teorik olarak önemli görülen değişkenler arasında siyasi istikrar ve vergi yükü yer almaktadır. Bu değişkenlerin katsayıları sırasıyla negatif ve pozitif yöndedir, ancak istatistiksel anlamlılıkları %10 düzeyinin üzerindedir ($p < 0,25$). Bu durum, ilgili değişkenlerin gelir eşitsizliği üzerinde potansiyel etkileri olabileceğini, ancak mevcut analizde bu etkinin yeterince güçlü biçimde gzlemlenemediğini göstermektedir.

Buna karşılık, düzenleyici kalite, vergi gelirleri, mülkiyet hakları, yargı etkinliği ve kamu harcamaları değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0,30$). Bu durum, söz konusu göstergelerin düşük gelirli ülkelerde gelir eşitsizliği üzerinde doğrudan ve güçlü bir etki yaratmadığını göstermektedir. Özellikle kamu harcamaları ve vergi gelirleri gibi yeniden dağıtım araçlarının etkisiz kalması, bu ülkelerde politika kapasitesinin sınırlı olduğuna işaret edebilir.

Genel olarak, düşük gelirli ülkelerde kurumsal yapıların güçlendirilmesi ve makroekonomik istikrarın sağlanması, gelir eşitsizliğini azaltma konusunda belirleyici rol oynamaktadır. Özellikle hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele ve kamu yönetimi etkinliği gibi alanlarda yapılacak reformların, daha adil bir gelir dağılımı için kritik öneme sahip olduğu görülmektedir.

4.7.5.2. Düşük- Orta Gelirli Ülkeler İçin Tahminler

Bu bölümde, düşük-orta gelir grubunda yer alan 13 ülkeye ait 2002–2022 dönemi verileri kullanılarak gerçekleştirilen panel veri analizi sonuçları sunulmaktadır. Bağımlı değişken olarak Gini katsayısı (gelir eşitsizliği) kullanılmış olup, sabit etkiler (Fixed Effects, FE) modeli ile tahmin edilen katsayıların standart hataları Driscoll ve Kraay yöntemiyle düzeltilmiştir. Bu yöntem sayesinde, çapraz kesit bağımlılığı, heteroskedastisite ve otokorelasyon gibi panel veri setlerinde yaygın biçimde görülebilen sorunlara karşı sağlam (robust) standart hatalar elde edilmiştir.

Tablo 4.6. Düşük-Orta Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları (Driscoll-Kraay)

Değişken Adı	Katsayı	Driscoll-Kraay Standart Hata
gdp	-0,00024**	0,0001084
Rgd	-0,908131	1,791368
tax_rev	0,27978***	0,0972448
unemp	0,244247***	0,0561888
inf	0,041846***	0,0093422
pub_exp	-0,063801**	0,0233098
voic_acc	-0,01082	0,0464545
political	-0,01593	0,0171383
gov_effect	0,017061	0,0217497
reg_qua	0,078818**	0,0335044
law	-0,09665***	0,0311844
curr	-0,00482	0,0246825
gov_in	-0,04068***	0,0132629

jud_eff	0,153918*	0,0517983
tax_bur	-0,10318***	0,0320949
Sabit değişken	-0,00974	0,044232

Anlamlılık düzeyleri: $p < 0,1$ ise *, $p < 0,05$ ise **, $p < 0,01$ ise ***

Model genel olarak istatistiksel olarak anlamlıdır (F-istatistiği anlamlı, $p < 0,01$) ve birçok değişkenin gelir eşitsizliği üzerinde anlamlı etkileri tespit edilmiştir.

Ekonomik büyümeyi temsil eden kişi başına düşen GSYH, anlamlı ve negatif bir katsayıya sahiptir ($p = 0,036$). Bu bulgu, ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğini azaltıcı bir etkisi olduğunu göstermekte ve teorik olarak Kuznets eğrisi ile tutarlıdır. Diğer yandan, işsizlik oranı ve enflasyon değişkenleri pozitif ve yüksek derecede anlamlıdır (sırasıyla $p < 0,01$). Bu durum, makroekonomik istikrarsızlıkların özellikle düşük gelirli grupları olumsuz etkileyerek gelir dağılımını bozduğunu ortaya koymaktadır.

Kamu harcamalarının GSYH'ye oranı negatif ve anlamlıdır ($p = 0,013$); bu bulgu, kamusal harcamaların gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisini desteklemektedir. Ancak vergi gelirlerinin GSYH' ye oranı ve toplam vergi yükü değişkenlerinin pozitif ve anlamlı katsayıları (sırasıyla $p = 0,009$ ve $p = 0,008$), vergi yapısının yeniden dağıtım işlevini yeterince yerine getirmediğini, hatta eşitsizliği artırıcı şekilde işlediğini düşündürmektedir. Bu durum, dolaylı vergilerin yüksek payda olması ya da vergi sisteminin regresif yapısına işaret ediyor olabilir.

Kurumsal göstergeler arasında, hukukun üstünlüğü ve hükümet bütünlüğü değişkenleri negatif ve anlamlı etkilere sahiptir ($p < 0,01$). Bu bulgular, adalet sisteminin işlerliği ile yolsuzluğun azaltılmasının gelir dağılımında dengeleyici rol oynadığını göstermektedir. Benzer şekilde, mülkiyet hakları da anlamlı ve negatif bir etki sergilemekte olup, düşük gelirli grupların ekonomik güvenceye erişiminin eşitsizliği azaltabileceği anlaşılmaktadır. Buna karşın, düzenleyici kalite) değişkeni pozitif ve anlamlıdır ($p = 0,029$); bu durum, bazı kurumsal reformların sermaye lehine işlemiş olabileceğini veya eşitsizliğe yol açan piyasa güçlerini artırmış olabileceğini düşündürmektedir.

Analizde, yargı etkinliği pozitif ve %10 düzeyinde anlamlı bulunmuştur ($p = 0,051$). Bu bulgu, ilgili ülkelerde yargı reformlarının kısa vadede eşitsizlik üzerinde beklenen olumlu etkiyi oluşturmakta zorlandığını veya bu alandaki gelişmelerin toplumsal kesimlere eşit biçimde yansımadığını gösterebilir.

Hesap verilebilirlik, siyasi istikrar, hükümet etkinliği, yolsuzluğun kontrolü ve finansal özgürlük değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,10$). Bu sonuçlar, ilgili kurumsal göstergelerin analiz kapsamındaki örnekleme, gelir eşitsizliği üzerinde doğrudan ve güçlü bir etki göstermediğini ortaya koymaktadır. Özellikle hükümet etkinliği ve yolsuzlukla mücadele gibi değişkenlerin etkisiz görünmesi, düşük-orta gelirli ülkelerde bu alanlarda uygulanan politikaların etkisizliğine ya da uygulama kapasitelerinin zayıflığına işaret ediyor olabilir.

4.7.5.3. Yüksek- Orta Gelirli Ülkeler İçin Tahminler

Bu bölümde, yüksek-orta gelir grubuna dâhil ülkelerde ekonomik büyüme üzerinde etkili olan yapısal, kurumsal ve makroekonomik faktörler analiz edilmiştir. Sabit etkiler modeli kullanılarak yapılan tahminlerde, Driscoll-Kraay standart hataları tercih edilmiştir. Bu sayede olası otokorelasyon, heteroskedastisite ve çapraz kesit bağımlılığı sorunlarına karşı sağlam standart hatalar elde edilmiştir. Bağımlı değişken olarak kişi başına düşen reel GSYH büyüme oranı kullanılmıştır.

Tablo 4.7.Yüksek-Orta Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları (Driscoll-Kraay)

Değişken Adı	Katsayı	Driscoll-Kraay Standart Hata
gdp	-0,0000841***	0,0000232
rgd	-0,1524222	0,2239156
tax_rev	-0,107903	0,1007442
unemp	0,1006971	0,0803978
inf	0,0618162***	0,00925
pub_exp	-0,0090425	0,0107061
voic_acc	-0,0667433*	0,0416086
political	-0,0746625***	0,0119458
gov_effect	-0,0046648	0,0301845
reg_qua	-0,0479656***	0,0140969
law	-0,0980833***	0,0260793
curr	-0,0130667	0,0212283
pro_rig	-0,0270496***	0,0092933
jud_eff	-0,0107189***	0,0027101
tax_bur	0,0864408***	0,0308355
fin fi	-0,0688285***	0,0166894
Sabit değişken	-0,0000841***	0,0000232

Anlamlılık düzeyleri: $p < 0,1$ ise *, $p < 0,05$ ise **, $p < 0,01$ ise ***

Yüksek-orta gelirli ülkeler grubuna yönelik yapılan panel veri analizinde, ekonomik büyümeyi etkileyen yapısal, kurumsal ve makroekonomik

faktörler incelenmiştir. Analiz bulgularına göre bazı değişkenlerin büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiler gösterdiği tespit edilmiştir. Öncelikle, kişi başına düşen GSYH büyüme oranı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisi olan değişken (gdp), enflasyon, işsizlik veya finansal dengesizlik gibi bir makro risk unsurunu temsil etmektedir. Bu tür kırılganlıkların artışı, ekonomik büyümeyi istatistiksel olarak anlamlı düzeyde azaltmaktadır. Öte yandan, büyümeyi pozitif yönde etkileyen ve güçlü anlamlılık düzeyine sahip olan bir diğer değişken, eğitim, beşerî sermaye birikimi veya inovasyon gibi üretkenliği artırıcı unsurlarla ilişkili olabilir. Benzer şekilde, vergi yükü değişkeni de büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etki ortaya koymaktadır.

Buna karşılık, eşitsizlik, dış borç oranı veya sosyoekonomik kırılganlıkları temsil ettiği düşünülen siyasal istikrar şiddet ve terör yokluğu değişkeni, büyümeyi olumsuz etkileyen ve anlamlı bulunan faktörlerden biridir. Aynı şekilde, düzenleyici kaliteyi, kamu verimliliğini ya da kurumsal zayıflıkları temsil edebilecek hükümetin etkinliği değişkeni ile işsizlik, dış açık ya da çevresel risk gibi unsurları yansıttığı düşünülen hukukun üstünlüğü değişkeni de büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif etki göstermektedir. Yine, hükümet bütünlüğü ve yargı etkinliği gibi kurumsal kalite göstergeleri de büyüme üzerinde olumsuz ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Bu durum, politika güvensizliği, hukuki belirsizlik ve zayıf kurumsal denetimlerin ekonomik dinamizmi sekteye uğrattığını göstermektedir. Diğer bulgu finansal özgürlük göstergesi ile ilgilidir. Söz konusu değişkenin anlamlı ve negatif katsayısı, finansal serbestleşmenin bazı durumlarda büyüme üzerindeki etkisinin kırılganlıklar üzerinden olumsuz yansiyabileceğini düşündürmektedir.

Bununla birlikte, analizde yer alan bazı değişkenlerin (örneğin AR-GE, vergi geliri, işsizlik, kamu harcamaları, hesap verilebilirlik, hükümet etkinliği ve yolsuzluk kontrolü) istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlemlenmiştir. Bu göstergeler, doğrudan etkisi sınırlı olan ya da etkileri dolaylı mekanizmalar aracılığıyla ortaya çıkan kontrol değişkenleri olabilir. Bu nedenle tamamen etkisiz oldukları varsayılmamalı, fakat bağlam içinde yorumlanmalıdır. Genel olarak elde edilen bulgular, yüksek-orta gelirli ülkelerin ekonomik büyüme süreçlerinde yapısal reformlara, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesine ve kırılganlıkların azaltılmasına yönelik politikalara ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Eğitime,

teknolojiye ve dışa açıklığa yönelik stratejik yatırımlar ise sürdürülebilir büyümeyi destekleyici araçlar olarak öne çıkmaktadır.

4.7.5.4. Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları (Driscoll-Kraay)

Yüksek gelirli ülkeler için gerçekleştirilen analiz, sabit etkiler modeli altında Driscoll-Kraay standart hataları ile tahmin edilerek olası heteroskedastisite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığına karşı dayanıklı bir yapıda gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.8. Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları (Driscoll-Kraay)

Değişken Adı	Katsayı	Driscoll-Kraay Standart Hata
gdp	-0,0000208*	0,00001
rgd	-0,0823743	0,2373637
tax_rev	-0,1370254*	0,0518629
unemp	-0,3255499**	0,0904949
inf	-0,007289	0,0177802
pub_exp	-0,0700855***	0,0091084
voic_acc	-0,3892326*	0,1081268
political	-0,0936622***	0,0105248
gov_effect	-0,1471477*	0,0549985
reg_qua	-0,0122621	0,0399883
law	-0,3193305**	0,1393278
curr	-0,0492055	0,0812614
pro_rig	-0,0208453	0,042871
jud_eff	-0,0820188**	0,0295903
tax_bur	-0,0942378***	0,0257423
fin_fi	-0,0761101***	0,0137127
Sabit değişken	-0,0752796	0,0434329

Anlamlılık düzeyleri: $p < 0,1$ ise *, $p < 0,05$ ise **, $p < 0,01$ ise ***

Yüksek gelirli ülkeler için gerçekleştirilen analiz, sabit etkiler modeli altında Driscoll-Kraay standart hataları ile tahmin edilerek olası heteroskedastisite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığına karşı dayanıklı bir yapıda gerçekleştirilmiştir.

Yüksek gelirli ülkeler grubuna ilişkin olarak yapılan panel veri analizinde, kişi başına düşen reel GSYH büyüme oranını etkileyen temel makroekonomik ve kurumsal faktörler değerlendirilmiştir. Sabit etkiler modeline dayalı tahminlerde Driscoll-Kraay standart hataları kullanılmış olup, böylece heteroskedastisite, otokorelasyon ve çapraz kesit bağımlılığı gibi panel veri analizine özgü yapısal sorunlara karşı sağlam tahminler elde edilmiştir.

Analiz sonuçları, yüksek gelirli ülkelerde büyümeyi etkileyen bazı değişkenlerin hem yönü hem de istatistiksel anlamlılığı bakımından önemli bulgular ortaya koymuştur. Öncelikle, kişi başına düşen GSYH (gdp) değişkeni negatif ve %10 düzeyinde anlamlıdır ($p<0,1$). Bu durum, olasılıkla büyüme hızlarının belirli sınıra ulaşmış olabileceğini ve marjinal artışların sınırlı hale geldiğini göstermektedir. Ayrıca, kamu harcamalarının GSYH içindeki payı (pub_exp) negatif ve oldukça anlamlı bir katsayıya sahiptir ($p<0,01$). Bu bulgu, bazı gelişmiş ekonomilerde artan kamu harcamalarının verimlilik yaratmadan büyüme üzerinde yük oluşturabileceğini düşündürmektedir.

Vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı (tax_rev) ve toplam vergi yükü (tax_bur) değişkenleri de negatif ve anlamlı katsayılarla sahiptir. Bu durum, yüksek vergi oranlarının özel sektör faaliyetlerini sınırlandırarak büyüme üzerinde olumsuz etki yaratabileceğini göstermektedir. İşsizlik oranı (unemp) da beklendiği üzere büyümeyi negatif yönde etkileyen ve istatistiksel olarak anlamlı bir değişken olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, enflasyon oranı (inf), finansal özgürlük (fin_fi), mülkiyet hakları (pro_rig) ve yolsuzluk değişkeni (curr) gibi göstergeler istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu durum, yüksek gelirli ülkelerde makroekonomik istikrarın görece olarak korunmuş olması nedeniyle bu tür değişkenlerin büyüme üzerinde sınırlı etkide bulunduğunu düşündürmektedir.

Kurumsal göstergeler açısından değerlendirildiğinde, hukukun üstünlüğü (law), hükümet etkinliği (gov_effect), hükümet bütünlüğü (political), yargı etkinliği (jud_eff) ve siyasal katılımı temsil eden hesap verilebilirlik (voic_acc) değişkenleri negatif ve anlamlı katsayılarla sahiptir. Bu bulgular, yüksek gelirli ülkelerde kurumsal işleyişte yaşanan bozulmaların veya yönetim kalitesindeki zayıflamaların ekonomik büyümeyi yavaşlatabileceğini ortaya koymaktadır. Özellikle hukukun üstünlüğü ($p<0,05$) ve yargı etkinliği ($p<0,1$), yatırım ortamının öngörülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, kurumsal istikrar ve hesap verebilirlik mekanizmalarının ekonomik performansla olan ilişkisi yüksek gelirli ülkelerde dahi önemini korumaktadır.

Sonuç olarak, yüksek gelirli ülkelerde büyüme üzerinde etkili olan faktörler arasında vergi yapısı, kamu harcamaları ve iş gücü piyasasının yanı sıra kurumsal kalite göstergeleri ön plana çıkmaktadır. Bu ülkelerin yalnızca makroekonomik araçlarla değil, aynı zamanda yönetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve vergi harcama verimliliğinin artırılması yoluyla sürdürülebilir büyümeyi sağlayabileceği

anlaşılmaktadır. Ayrıca, bazı kurumsal göstergelerin beklenenin aksine büyümeyi negatif etkilemesi, yönetim süreçlerinde reform ihtiyacının sadece gelişmekte olan ülkelerle sınırlı olmadığını da ortaya koymaktadır.

4.7.5.5. Tüm Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları (Driscoll-Kraay)

Bu bölümde, 49 ülkeyi kapsayan ve 2002-2022 dönemine ait 841 gözlemden oluşan panel veri seti kullanılarak, gelir eşitsizliğini (Gini katsayısı) etkileyen sosyoekonomik, mali ve kurumsal faktörlerin analizine yer verilmiştir. Tahminler sabit etkiler modeli çerçevesinde yapılmış ve modelde heteroskedastisite ile yatay kesit bağımlılığını gözetten Driscoll-Kraay standart hataları kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre modelin genel olarak anlamlı olduğu ($F(16, 20) = 1822,70$; $p < 0,001$) ve güçlü bir açıklayıcılığa sahip bulunduğu ($R^2 = 0,4268$) tespit edilmiştir.

Tablo 4.9. Tüm Ülkeler İçin Tahmin Sonuçları (Driscoll-Kraay)

Değişken Adı	Katsayı	Driscoll-Kraay Standart Hata
gdp	-0,0000958*	0,0000264
rgd	-0,360846	0,2977724
tax_rev	0,0772063	0,0476935
unemp	0,2033348*	0,0453094
inf	0,0277002	0,0148442
pub_exp	-0,0488542*	0,0153761
voic_acc	-0,086239*	0,0263517
political	-0,0136774	0,0091281
gov_effect	-0,0366119**	0,0155665
reg_qua	-0,0027659	0,0195536
law	-0,0018823	0,027484
curr	-0,0663591	0,0163692
pro_rig	-0,0153434	0,0098205
jud_eff	-0,0421886**	0,0210329
tax_bur	-0,0000958	0,0000264
fin_fi	-0,0146289	0,015344
Sabit değişken	-0,360846	0,2977724

Anlamlılık düzeyleri: $p < 0,1$ ise *, $p < 0,05$ ise **, $p < 0,01$ ise ***

Ekonomik büyüklüğü temsil eden kişi başına düşen GSYH değişkeninin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\beta = -0,00010$; $p < 0,01$). Bu bulgu, ülkelerin ekonomik büyümesinin gelir eşitsizliğini azaltabileceğine işaret etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyümenin daha kapsayıcı bir nitelik taşıyabileceği yorumu yapılabilir. Benzer şekilde kamu harcamalarının

GSYH içindeki payı da negatif ve anlamlı bir etki göstermekte olup ($\beta = -0,0489$; $p < 0,01$), sosyal transferler ve kamu desteklerinin eşitsizliği azaltmadaki önemini vurgulamaktadır.

İşsizlik oranının katsayısı pozitif ve yüksek düzeyde anlamlı bulunmuştur ($\beta = 0,2033$; $p < 0,01$). Bu durum, işgücü piyasalarındaki dengesizliklerin gelir dağılımını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Enflasyon oranı ise sınırda anlamlılık düzeyinde pozitif bir etkiye sahiptir ($\beta = 0,0277$; $p \approx 0,077$). Bu sonuç, fiyat artışlarının sabit gelirli kesimleri orantısız şekilde etkileyerek eşitsizliği artırabileceğine işaret etmektedir.

Kurumsal kalite değişkenleri incelendiğinde; hesap verebilirlik ($\beta = -0,0862$; $p < 0,01$), hükümet etkinliği ($\beta = -0,0366$; $p < 0,05$) ve yolsuzluğun kontrolü ($\beta = -0,0664$; $p < 0,01$) değişkenlerinin anlamlı ve negatif etkiler bulunmuştur. Bu bulgular, demokratik katılımın, etkin kamu yönetiminin ve şeffaflığın gelir dağılımını iyileştirici rol oynadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, hukukun üstünlüğü ($\beta = -0,0019$; $p \approx 0,046$) ve siyasi istikrar ($\beta = -0,0137$; $p \approx 0,056$) değişkenlerinin eşitsizlik üzerinde sınıra yakın anlamlılık düzeylerinde negatif etkileri olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, yönetimdeki istikrarın ve hukuki güvenliğin de eşitsizlik açısından önemli olduğunu göstermektedir.

Mülkiyet hakları değişkeni de anlamlı ve negatif bir etkiye sahiptir ($\beta = -0,0153$; $p < 0,05$). Bu sonuç, yatırım ortamının güçlendirilmesinin ve varlık güvenliğinin sağlanmasının eşitsizlik üzerindeki azaltıcı etkisine işaret etmektedir. Hükümet bütünlüğü değişkeni de eşitsizliği azaltıcı yönde etkili olmakla birlikte sınıra yakın anlamlılık göstermektedir ($\beta = -0,0422$; $p \approx 0,059$).

Buna karşılık, düzenleyici kalite ($\beta = -0,0028$; $p = 0,889$), finansal özgürlük ($\beta = -0,0146$; $p = 0,352$) ve Ar-Ge harcamalarının ($\beta = -0,3608$; $p = 0,24$) eşitsizlik üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca, vergi gelirlerinin toplam içindeki payı anlamlı olmamakla birlikte pozitif bir katsayıya sahiptir ($\beta = 0,0772$; $p = 0,121$); bu durum, vergi yapısında dolaylı vergilerin ağırlığının eşitsizliği artırıcı etkisini yansıtır olabilir. Benzer şekilde, vergi yükü değişkeni anlamlı ve pozitif bir katsayıya sahiptir ($\beta = 0,0868$; $p < 0,01$); bu bulgu da dolaylı vergilerin düşük gelir grupları üzerindeki orantısız etkisini desteklemektedir.

4.7.7 Kurumsal Faktörlerin Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkisi: Karşılaştırmalı Model Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu çalışmada, kurumsal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi beş farklı ülke grubu için panel veri analizleriyle incelenmiştir. Ülke ve modeller şu şekildedir: Düşük gelirli ülkeler (Model 1), Düşük-orta gelirli ülkeler (Model 2), Yüksek-orta gelirli ülkeler (Model 3), Yüksek gelirli ülkeler (Model 4) ve tüm ülkeleri kapsayan genel model (Model 5). Gini katsayısı bağımlı değişken olarak kullanılmış ve hem kurumsal kalite göstergeleri hem de yapısal-makroekonomik değişkenler modele dahil edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, kurumsal göstergelerin gelir eşitsizliği üzerinde anlamlı etkiler yarattığını ve bu etkinin ülkelerin gelir düzeyine göre farklılaştığını ortaya koymaktadır.

4.7.6.1. Model 1 (Düşük Gelirli Ülkeler) Analiz Sonuçları

Bu gruptaki ülkelerde değişkenlerden Yolsuzluk Kontrolü, Yargı Etkinliği ve Mülkiyet Hakları değişkenleri olan kurumsal göstergeler gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki göstermemiştir. Bu durum, söz konusu ülkelerde gelir eşitsizliği sorunlarının daha çok temel ekonomik yoksunluk, istihdam eksikliği ve devlet kapasitesinin zayıflığı gibi yapısal unsurlardan kaynaklandığını düşündürmektedir. Yolsuzluk gibi sorunlar bu ülkelerde yaygın olsa da eşitsizliğe etkileri henüz kurumsal reformlar düzeyinde hissedilebilir ölçüde olmadığı görülmektedir.

4.7.6.2. Model 2 (Düşük-orta Gelirli Ülkeler) Analiz Sonuçları

Bu grupta kurumsal kalite göstergelerinin etkisi belirginleşmeye başlamaktadır. Hükümet Etkinliği, Mülkiyet Hakları ve Yolsuzluk Kontrolü değişkenleri gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgular, kurumsal kapasitenin gelişmeye başladığı ülkelerde gelir eşitsizliğinin kurumsal müdahalelerle şekillenebileceğini göstermektedir. Aynı zamanda, bu ülkelerdeki eşitsizlik yapısal sorunların yanı sıra kurumsal kalitede etkili olan yönetim kalitesine de bağlı hale gelmektedir.

4.7.6.3. Model 3 (Yüksek-orta Gelirli Ülkeler) Analiz Sonuçları

Bu modelde kurumsal göstergelerin eşitsizlik üzerindeki etkisi daha da netleşmiştir. Özellikle Yolsuzluk Kontrolü, Yargı Etkinliği, Mülkiyet Hakları ve Finansal Özgürlük gibi değişkenlerin anlamlı ve negatif katsayılarla sahip olması, bu faktörlerin gelir eşitsizliğini azaltmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca, kamu maliyesine ilişkin Kamu Harcamaları ve Vergi Yüğü gibi önemli

değişkenler de anlamlı bulunmuştur. Bu bağlamda model 3 gelir grubundaki ülkelerde maliye politikaları ve kurumsal yapının eşitsizlik üzerinde birlikte etkili olduğunu göstermektedir.

4.7.6.4. Model 4 (Yüksek Gelirli Ülkeler) Analiz Sonuçları

Kurumsal yapıların etkisinin en belirgin olduğu bu modelde, Hesap Verebilirlik, Yargı Etkinliği, Yolsuzluk Kontrolü ve Mülkiyet Hakları değişkenlerinin gelir eşitsizliğini azaltmada önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde kurumsal kalitenin yüksek olması, gelir dağılımının daha adil hale gelmesinde etkili bir araç olarak öne çıkmaktadır. Ancak Kamu Harcamaları değişkeni pozitif yönlü bir ilişki sergilemiş, bu da bazı durumlarda kamu harcamalarının eşitsizliği azaltmak yerine artırıcı etkiler yaratabileceğini düşündürmektedir. Bu noktada harcamaların bileşimi ve yöneldiği hedef grubun nitelikleri politika etkilerinin yönü ve büyüklüğü üzerinde belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

4.7.6.5. Model 5 (Tüm Ülkeler) Analiz Sonuçları

Tüm ülke gruplarını kapsayan bu modelde genel eğilimlere benzer şekilde, kurumsal değişkenlerin büyük çoğunluğu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Hesap Verebilirlik, Yargı Etkinliği, Yolsuzluk Kontrolü ve Mülkiyet Hakları gibi kurumsal göstergelerin gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde etkili olduğu görülmektedir. Bunun durumdan ayrıca Kamu Harcamaları, Para Politikası Özgürlüğü ve Finansal Özgürlük gibi yapısal değişkenler de gelir dağılımını etkileyen diğer önemli faktörlerdir. Modelin yüksek açıklayıcılığı ($R^2 = 0.4268$), kurumsal faktörlerin eşitsizliği anlamada güçlü bir açıklama gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

Tüm modeller için genel değerlendirme yapıldığında, kurumsal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerinde önemli ve anlamlı bir etkisinin bulunduğu; ancak bu etkinin ülkelerin gelir düzeyine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Düşük gelirli ülkelerde kurumsal yapıların etkisi zayıfken, gelir düzeyi yükseldikçe kurumsal göstergeler gelir dağılımı üzerinde daha belirleyici hâle gelmektedir. Özellikle Hesap Verebilirlik, Yargı Etkinliği, Yolsuzluk Kontrolü ve Mülkiyet Hakları gibi göstergeler, gelir eşitsizliğini azaltmada önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, eşitsizlikle mücadelede yalnızca ekonomik göstergelerin değil, güçlü ve kapsayıcı kurumsal yapıların da gerekliliği ortaya konulmuştur. Bulgular, ülkelerin gelişmişlik düzeyine uygun kurumsal reformların eşitsizliğin azaltılmasında kritik öneme sahip olduğunu göstermektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Gelirin adil olmayan bir şekilde dağılması anlamına gelen gelir eşitsizliği, yalnızca ülkelerin toplumsal refahını olumsuz etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda sürdürülebilir ekonomik istikrarın bozulmasına, fırsat eşitsizliğinin artmasına, yoksulluğun derinleşmesine ve ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Adam Smith'in çalışmalarından bu yana, gelir dağılımı meselesi iktisat literatüründe önemli bir yer tutmakta olup, aynı zamanda felsefi tartışmaların da merkezinde yer almaktadır. Örneğin, ünlü filozof Harry Frankfurt, ekonomik eşitlikçiliğe eleştirel yaklaşarak, gelirlerin mutlak anlamda eşit dağıtılması gerektiği fikrine karşı çıkar ve asıl önemli olanın bireylerin asgari ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir düzeye ulaşmaları olduğunu ve *“paranın dağılımında eşitsizlik olmaması gerektiği doktrinini”* savunmaktadır. Bu bağlamda, gelir dağılımındaki adaletsizlik yalnızca nicel bir eşitsizlik değil, aynı zamanda bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılama kapasitesi ve refah seviyelerine ulaşabilme imkânları açısından da değerlendirilmesi gereken önemli bir sosyal sorundur.

Ülkelerin refah seviyesinin yükseltilmesi ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltılabilmesi için sosyoekonomik, mali ve kurumsal yapının güçlü ve istikrarlı olması gerekmektedir. Yönetişim olarak da adlandırılan kurumsal faktörlerin, gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri çeşitli iktisadi kanallar aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Kurumlar, medeniyetin başlangıcından bu yana toplumların ayrılmaz bir parçası olmuş; etik değerlerin, adaletin, toplumsal düzenin ve otoritenin nasıl tesis edilmesi gerektiği tarih boyunca sürekli tartışılmıştır. Bu bağlamda, Konfüçyüs, Kautilya, Aristoteles, Rousseau, Adam Smith ve Karl Marx gibi düşünürler, toplumsal örgütlenme ve kurumların rolüne ilişkin önemli katkılarda bulunmuşlardır. Tarihin erken dönemlerinde, kutsal metinler dahi yönetim ilkelerine dair ilk çerçeveleri sunmuştur.

Kurumsal yapı, yalnızca siyasi ve sosyal düzen açısından değil, aynı zamanda ekonomik performans ve gelir dağılımı gibi makroekonomik göstergeler üzerinde de belirleyici bir role sahiptir. Nitekim kalkınmanın sağlanabilmesi, iyi yönetim ve kalkınma yönetiminin etkin bir biçimde uygulanmasına bağlıdır. Bu durum, daha yüksek yaşam standartlarına ve toplumsal refahın artmasına katkı sağlamaktadır. Hukukun üstünlüğü, mülkiyet haklarının korunması ve kamu kurumlarının etkin işleyişi gibi unsurların hâkim olduğu kurumsal yapılarda, gelir

eşitsizliğin azaldığı ve sosyal huzurun arttığı gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, Dünya Bankası tarafından 1989 tarihli raporunda gündeme taşınan yönetim göstergeleri kurumsal yapının işleyişi kadar ekonomik yapıyı etkilemektedir. Kurumsal iktisat yaklaşımı, kurumlar ile iktisadi yapı ve işleyiş arasındaki ilişkiyi temel almakta; ancak kurumsal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak farklılık gösterebileceğini kabul etmektedir. Dolayısıyla iyi yönetim ile toplumsal refah arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki olduğu söylenebilir.

Bu fikirden yola çıkılarak yürütülen bu çalışmada kurumsal faktörlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi, seçilmiş ülkeler örnekleminde analiz edilmiştir. Panel veri analizinin tercih edildiği çalışmada, 2002–2022 dönemine ait yıllık veriler kullanılmış ve toplam 49 ülke analize dahil edilmiştir. Ülke grubu analizi ve tüm ülkeler analizine Çin dahil edilmemiştir. Çin'in sahip olduğu ekonomik ve demografik büyüklüğün hem gelir düzeyi hem de kurumsal göstergeler açısından diğer ülkelerden belirgin şekilde sapma göstermesidir. Ülkeler, 2002 yılı kişi başına düşen milli gelir düzeylerine göre %25'lik dilimlerle dört gelir grubuna ayrılmıştır. Buna göre; birinci grup düşük gelirli ülkelerden, ikinci grup düşük-orta gelirli ülkelerden, üçüncü grup yüksek-orta gelirli ülkelerden ve dördüncü grup yüksek gelirli ülkelerden oluşmaktadır.

Modelde bağımlı değişken olarak gelir eşitsizliğini temsilen Gini katsayısı kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler ise kurumsal kaliteyi yansıtan göstergelerden oluşmaktadır. Bu kapsamda Dünya Bankası'nın yönetim göstergeleri çerçevesinde hesap verebilirlik, siyasi istikrar, hükümet etkinliği, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolü değişkenleri modele dahil edilmiştir. Ayrıca, Heritage Foundation tarafından yayımlanan kurumsal göstergeler de analiz kapsamına alınmış; mülkiyet hakları, hükümet bütünlüğü, yargı etkinliği, iş özgürlüğü, işgücü özgürlüğü, para politikası özgürlüğü, ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük gibi dokuz kurumsal faktör bağımsız değişken olarak değerlendirilmiştir. Modelde yer alan kontrol değişkenleri ise kişi başına düşen milli gelir, Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı, vergi yükü, vergi gelirlerinin GSYH içindeki payı, kamu harcamaları, işsizlik oranı ve enflasyon olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın özgünlüğü, literatürde sıklıkla kullanılan kurumsal faktör değişkenlerine ek olarak, kurumsal kaliteyi yansıtan göstergelerin hem Dünya

Bankası hem de Heritage Foundation gibi iki farklı ve güvenilir kaynaktan temin edilmesiyle sağlanmaktadır. Ayrıca, çok sayıda kurumsal ve makroekonomik değişkenin birlikte analiz edilmesi, çalışmaya kapsamlı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Mevcut literatürde konunun büyük ölçüde ekonomik faktörler bağlamında ele alınması, önemli bir boşluk olarak dikkat çekmektedir. Gelir eşitsizliği büyük ölçüde makroekonomik göstergeler (ekonomik büyüme, ticaret açıklığı, kamu harcamaları vb.) çerçevesinde ele alınmış; kurumsal faktörlerin doğrudan etkileri ise kısmen ihmal edilmiştir. Hukukun üstünlüğü, hükümet etkinliği, siyasi istikrar ve yolsuzluğun kontrolü gibi kurumsal faktörler, ekonomik süreçlerin işleyişi üzerinde belirleyici rol oynamakta ve gelir dağılımını doğrudan şekillendirmektedir. Çalışma, söz konusu boşluğu doldurarak, kurumsal göstergelerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini kapsamlı bir biçimde analiz etmekte ve literatüre özgün bir katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle, literatürdeki benzer araştırmalara kıyasla daha bütüncül ve karşılaştırmalı bir analiz sunmaktadır. Bu çalışma, gelecek araştırmaların kurumsal yapı ile gelir eşitsizliği arasındaki etkileşimi farklı yöntemsel yaklaşımlar veya alternatif kurumsal göstergelerle analiz edilmesine katkı sağlayabilir.

Çalışmada düşük gelirli ülkelerden elde edilen bulgular, bazı kurumsal göstergelerin gelir eşitsizliği üzerinde farklı yönlerde etkiler yarattığını göstermektedir. Demokrasi düzeyindeki artışın, beklenenin aksine, eşitsizlikle pozitif yönlü bir ilişki sergilediği görülmektedir. Bu durum, kurumsal yapının yeterince güçlü olmadığı ülkelerde demokratikleşme sürecinin eşitlikçi sonuçlar üretmekte yetersiz kalabileceğini düşündürmektedir. Öte yandan, hükümet etkinliğinde yaşanan artışların eşitsizliği azalttığı yönündeki bulgu ise hem beklentilerle uyumlu hem de oldukça güçlüdür. Kamu hizmetlerinin etkin sunumu ve kamu yönetimindeki performans artışının gelir dağılımında dengeleyici bir rol oynayabileceğine işaret etmektedir. Benzer şekilde, hukukun üstünlüğü göstergesinin eşitsizliği azaltıcı etkisi, çalışmada elde edilen en güçlü kurumsal bulgulardan biri olarak öne çıkmaktadır. Hukukun üstünlüğü, bireylerin ekonomik haklarının korunması ve fırsat eşitliğinin sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca, yolsuzluk düzeyindeki azalmaların eşitsizliği anlamlı biçimde azalttığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, yolsuzluğun kontrol altına alınmasının kurumsal kalite bağlamında gelir dağılımını iyileştirmede önemli bir unsur olduğunu göstermektedir.

Gelir eşitsizliğinin derinleşme sebepleri özellikle kurumsal faktörlerden hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele ve hükümet etkinliğinde görülen mücadelenin yetersiz kalmasıdır. Ayrıca işsizlik oranı ile gelir eşitsizliği arasında düşük gelirli ülkelerde pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu durum işsizlikte yapılan etkin müdahalenin gelir eşitsizliğinin azaltılmasında kritik bir politika aracı olduğunu belirtilmektedir. Hükümet etkinliği ve yüksek bürokratik kalite, ekonomik gelişme ve gelir dağılımı üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Demokratikleşme düzeyinin göstergesi olan hesap verilebilirlik tek başına eşitsizliğin azaltılmasında yeterli olmamaktadır. Bu sorunun güçlü kurumsal yapı ile desteklenmesi gerektiğini açıkça göstermektedir.

Düşük-orta gelirli ülkelerde kişi başına düşen gelirdeki artış gelir eşitsizliğini azaltmaktadır. Bununla birlikte yüksek işsizlik oranı, artan enflasyon ve vergi yükü eşitsizliği arttırıcı etkiler göstermektedir. Hukukun üstünlüğü ve mülkiyet haklarının güçlendirilmesi gelir eşitsizliğini azaltıcı yöndedir. Fakat düzenleyici kalite göstergesi beklenmeyen şekilde eşitsizliği arttırıcı yönde etkiye bulunarak bu ülkelerde kurumsal kapasitenin sermaye lehine çalışabileceğini açıklamaktadır. Düşük ve düşük-orta gelirli ülkelerde kurumsal reformlara (yolsuzluğun kontrolü, hesap verilebilirlik, yargı bağımsızlığı) öncelik verilmelidir. Ekonomik özgürlüklerin geliştirilmesi kurumsal yapının piyasayla olan etkileşimini güçlendirecektir. Mülkiyet haklarının yasal güvence altına alınması, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve kayıt dışı ekonomiyle mücadele için vergi sisteminin sadeleştirilmesi önemli adımlardır.

Yüksek-orta gelirli ülkeler grubuna yönelik analiz sonuçları, büyümeyi etkileyen değişkenlerin yönü ve gücü bakımından önemli bulgular sunmaktadır. Özellikle siyasi istikrar, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü, gibi değişkenlerin büyüme üzerinde anlamlı ve olumsuz etkiler yarattığı görülmektedir. Bu durum, söz konusu ülke grubunun karşı karşıya olduğu yapısal zayıflıkların, kurumsal sorunların ve eşitsizlikle mücadeleye yönelik reform eksikliklerinin büyüme üzerinde baskı yarattığını göstermektedir. Yüksek-orta gelirli ülkelerin kurumsal kapasitelerinde belirli bir düzeye ulaşmış olmalarına rağmen, kurumsal kalitenin istikrarı açısından önemli gelişim alanlarında bulunmalarına işaret etmektedir. Öncelikle hukukun üstünlüğünün sağlanması, yargı bağımsızlığının güvence altına alınması ve yargı süreçlerinin şeffaflaştırılması güven ortamı oluşturacak ve gelir dağılımı üzerinde olumlu etkiler oluşturacaktır. Ayrıca, ekonomik özgürlüklerin

genişletilmesi, mülkiyet haklarının korunması ve yatırım ortamının iyileştirilmesi, yalnızca büyüme hedeflerine değil, toplumsal refaha da hizmet edecektir.

Yüksek gelirli ülkeler için bulgular, gelir eşitsizliği ile kurumsal faktörler arasındaki ilişkiye dair önemli ipuçları sunmaktadır. Özellikle siyasal istikrar ve hesap verilebilirlik göstergeleri eşitsizlikle bağlantılı değişkenlerin kişi başına düşen gelir üzerinde negatif ve yüksek derecede anlamlı etkiler üretmesi, eşitsizliğin büyümeyi baskıladığına dair güçlü bir ampirik destek sağlamaktadır. Kaliteli düzenlemelerle beraber iyi işleyen hukuk sisteminin gelir eşitsizliği azalttığı görölmektedir. Yolsuzluğun düşük, şeffaflığın yüksek ve yargı sisteminin daha etkin olduğu ortamlarda; eğitim, sağlık ve insani gelişmişlik düzeyi gibi göstergeler ülkelerin ekonomik ve kurumsal performanslarıyla doğrudan bağlantılı olduğu görölmektedir. Bu bağlamda, kurumsal yapılar ekonomilerin uzun dönemli performansını şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, uzun vadede sürdürülebilir kalkınma politikalarının geliştirilmesi önem arz etmektedir. Söz konusu politikaların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kurumsal reformlarla desteklenmesi, sürdürülebilir büyüme ve kalkınmanın hem temelini oluşturacak hem de bu sürece ivme kazandıracaktır.

Yüksek gelirli ülkelerde kurumsal kalite genellikle güçlü bir yapı arz etmekle birlikte, bu yapının korunması, derinleştirilmesi ve güncel koşullara uyarlanması önemini korumaktadır. Bu ülkelerde öncelikli hedef, kurumsal yapının istikrarlı biçimde geliştirilmesi ve aynı zamanda krizlere karşı dayanıklılığının artırılmasıdır. Özellikle küresel şoklar karşısında esnek ve hızlı tepki verebilen yönetim mekanizmalarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda, kurumsal süreçlerin tüm toplumsal kesimleri kapsayacak şekilde tasarlanması ve kapsayıcı yönetim ilkelerinin benimsenmesi, kurumların geçerliliğini pekiştirecektir. Popülist eğilimler ve demokratik gerileme riskleri karşısında yargı bağımsızlığı, medya özgürlüğü ve şeffaf denetim mekanizmaları gibi kurumsal güvencelerin sürdürölmesi büyük önem taşımaktadır.

Dolayısıyla, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için bu alanlarda daha etkin ve bütüncül politika reformlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmanın bulguları, Birleşmiş Milletler 'in Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) arasında yer alan özellikle "*Amaç 10: Eşitsizliklerin Azaltılması*" ile ilişkilidir. Çalışma, gelir eşitsizliğinin kurumsal faktörlerden nasıl etkilendiğini ortaya koyarak, toplumsal eşitsizliklerin nedenlerini anlamaya ve bu alandaki politika

önerilerine katkı sunmayı amaçlamaktadır. İyi yönetim, hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele ve ekonomik özgürlük gibi kurumsal unsurların güçlendirilmesinin, yalnızca ekonomik büyüme değil, aynı zamanda daha kapsayıcı ve adil bir kalkınma süreci açısından da kritik olduğu vurgulanmaktadır. Bu yönüyle araştırma hem sosyal adaletin sağlanmasına hem de sürdürülebilir kalkınma politikalarının şekillendirilmesine hizmet etmektedir. Ayrıca enflasyon ve vergi yükü gibi göstergelerin büyümeye pozitif etkisi gözlemlenmiştir. Bu bulgu, yüksek-orta gelirli ülkelerin uzun vadeli kalkınma hedeflerine ulaşabilmeleri için eğitime, yenilikçiliğe (inovasyon) ve uluslararası entegrasyona yatırım yapmalarının gerekliliğine işaret etmektedir.

Özellikle insan sermayesinin güçlendirilmesi ve rekabetçiliğin artırılması, bu ülke grubunun yapısal dönüşümünü destekleyecektir. Kapsayıcı kurumlar ve kurumsal yapının güçlü olması inovasyon, girişimcilik ve yaratıcılık açısından önemli dönüştürücü etkilere sahip olabilmektedir. Bununla birlikte, hesap verebilirlik, hükümet etkinliği, yolsuzlukla mücadele ve kamu harcamalar gibi değişkenlerin etkileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış ve oldukça sınırlı kalmıştır.

Genel olarak sonuçlar ülkelerde kamu politikalarının daha seçici ve hedefe yönelik biçimde tasarlanması gerektiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede, eşitsizlikle mücadele ve kurumsal verimliliğin artırılması, yüksek gelirli ülkelerde büyümenin niteliğini korumak açısından kritik öneme sahiptir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde kurumsal yapının güçlendirilmesine yönelik reformların önemini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, yargı bağımsızlığı, hesap verebilirlik ve yolsuzlukla mücadele alanlarında reformların teşvik edilmesi; kamu yönetiminin şeffaf, katılımcı ve denetlenebilir bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

Ayrıca, mülkiyet haklarının açık, adil ve güvenilir biçimde düzenlendiği ülkelerde gelir eşitsizliğinin daha düşük seviyelerde olduğu dikkate alındığında, yatırım ortamının geliştirilmesi ve toplumsal refahın artırılması açısından mülkiyet güvencesi temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Diğer yandan, kamu harcamalarının eşitsizliği azaltıcı yönde etkili olabilmesi için harcamaların niteliği gözden geçirilmeli; özellikle sosyal transferler ile eğitim ve sağlık hizmetlerine öncelik verilmelidir. Bu harcamaların hedefe yönelik, adil ve etkin bir biçimde gerçekleştirilmesi politika etkilerinin başarısı açısından belirleyici olacaktır.

Bununla birlikte, ülkelerin gelişmişlik düzeyi gözetilerek, evrensel ve standartlaştırılmış çözüm önerileri yerine, yerel koşullara duyarlı ve esnek stratejiler geliştirilmelidir.

Son olarak, ülkelerin uluslararası kuruluşlar tarafından yayımlanan yönetim göstergeleri politika tasarımı, izleme ve değerlendirme süreçlerinde etkin bir şekilde kullanılmaları; bu göstergelerin kamuoyuna açık ve erişilebilir biçimde sunulması, kurumsal kaliteye dair hesap verebilirliğin sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Zira eğer bir toplumda bireyler ne yaparlarsa yapsınlar, sosyal ve ekonomik konumlarını değiştiremiyorlarsa; o toplumda kurumsal tikanıklık ve fırsat eşitsizliğinden söz edilebilir. Bu durum, yalnızca gelir dağılımını bozmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal dinamizmi ve güveni de zayıflatır. Bu bağlamda, insan sermayesinin güçlendirilmesi, rekabetçiliğin artırılması ve kapsayıcı kurumların desteklenmesi, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda eşitsizliğin azaltılmasında atılabilecek en etkili adımlar arasında yer almaktadır.

KAYNAKLAR

- Acemoglu, D. (2003). Root causes. *Finance & Development*, 40(2), 27-43.
- Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2005). Institutions as a fundamental cause of long-run growth. In P. Aghion & S. N. Durlauf (Eds.), *Handbook of Economic Growth* (Vol. 1, pp. 385–472). Elsevier.
- Acemoglu, Daron. 2023. "Distorted Innovation: Does the Market Get the Direction of Technology Right?" *AEA Papers and Proceedings* 113: 1–28.
- Acemoğlu, D., & Robinson, J. A. (2013). *Milletler neden başarısız olur: Güç, refah ve yoksulluğun kökenleri* (S. Silahlı, Çev.). Doğan Yayıncılık
- Adeleye, B. N. (2024). Does institutional quality moderate the human capital–inequality dynamics? Comparative evidence from LAC and SSA countries. *African Development Review*, 36(1), 153–169.
- Ahmad, M. (2017). Economic freedom and income inequality: Does political regime matter? *Economies*, 5(2), 18.
- Akalin, G., & Uzgören, E. (2019). Kurumsal kalitenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ampirik bir analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 201-224.
- Akbulut, E. (2015). *Eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerine etkisi* [Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Akgeyik, T., Yıldırım, E., & Gürlek, M. (2007). *En büyük karadelik: Sosyal güvenlik açıkları ve reform tartışmalarının sosyo-ekonomik yansımaları* (Yayın No. 11). İstanbul: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği (TSEV), Sigorta Araştırma ve İnceleme Yayınları.
- Aksu, Ö. (1993). *Gelir ve servet dağılımı* (Yayın No. 3698; İktisat Fakültesi Yayın No. 539). İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Aktan, C. C. (2000). *Politik iktisat*. Anadolu Matbaacılık.
- Aktan, C. C. (2018). Mülkiyet hakları felsefesi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(18), 194–214.
- Aktan, C. C. (2018). MÜLKİYET HAKLARI İKTİSADİ: MÜLKİYET YAPISI VE İKTİSADİ PERFORMANS ARASINDAKİ İLİŞKİ. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(19), 423-445.
- Aktan, C. C., & Çoban, H. (2006). Kamu sektöründe iyi yönetim ilkeleri. In C. C. Aktan (Ed.), *Kamu mali yönetiminde stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme* (ss. 13–40). Seçkin Yayıncılık.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2002). *Gelir dağılımında adalet(siz)lik ve gelir eşit(siz)liği: Terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri*. Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

- Alchian, A. A. (1965). Some economics of property rights. *Politico*, 3(4), 816–830.
- Alesina, A., & Rodrik, D. (1994). Distributive politics and economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 109(2), 465–490.
- Alesina, A., Ozler, S., Roubini, N., & Swagel, P. (1996). Political instability and economic growth. *Journal of Economic Growth*, 1(2), 189–211.
- Almeida, I. I. A. F. de. (2020). *The impact of institutions on economic growth across OECD* [Master's thesis, Universidade do Porto].
- Alonso, J. A., & Garcimartín, C. (2013). The determinants of institutional quality: More on the debate. *Journal of International Development*, 25(2), 206–226.
- Alper, A. E. (2018). BRICS-T ülkelerinde politik istikrar ve ekonomik performans ilişkisi üzerine bir analiz. *Business and Economics Research Journal*, 9(1), 49-56.
- Altınışik, İ., & Peker, H. S. (2008). Eğitim ve gelir dağılımı eşitsizliği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(15), 101–118.
- Andres, A. R., & Ramlogan-Dobson, C. (2011). Is corruption really bad for inequality? Evidence from Latin America. *The Journal of Development Studies*, 47(7), 959–976.
- Apergis, N., & Cooray, A. (2015). Economic freedom and income inequality: Evidence from a panel of global economies—A linear and a non-linear long-run analysis. *The Manchester School*, 85(1), 88–105.
- Asamoah, L. A. (2021). Institutional quality and income inequality in developing countries: A dynamic panel threshold analysis. *Progress in Development Studies*, 21(2), 123–143.
- Asteriou D. ve Hall, S. G. (2011). *Applied Econometrics*. Second Edition. England: Palgrave Macmillian
- Asteriou, D., & Price, S. (2001). Political instability and economic growth: UK time series evidence. *Scottish Journal of Political Economy*, 48(4), 383–399.
- Avcı, M., & Mukiyen Avcı, G. (2017). OECD ülkelerinde kurumsal kalite ve gelir eşitliği ilişkisi. *Sosyoekonomi Dergisi*, 25(31), 141–158.
- Bağdigen, M., & Dökmen, G. (2006). Yolsuzluklarla kamu harcamaları arasındaki ilişkinin ampirik bir analizi: Türkiye örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 23–38.
- Bakırtaş, D. (2012). Yolsuzluğun vergi gelirleri üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(2), 87–98.
- Bal, H., & Özdemir, P. (2017). Kurumlar ve ekonomik gelişme: Panel veri analizi ile bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 80–104.

- Baldemir, E., Özkoç, H., & İşçi, Ö. (2009). MIMIC model ve yolsuzluk üzerine Türkiye uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 52–53.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. Third Edition. England: John Wiley & Sons Ltd
- Barro, R. J. (1991). Economic growth in a cross section of countries. *Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407–444.
- Barro, R. J. (2000). Inequality and growth in a panel of countries. *Journal of Economic Growth*, 5(1), 5–32.
- Bates, R. H. (1995). Social dilemmas and rational individuals: An assessment of the new institutionalism. In J. Harris, J. Hunter, & C. M. Lewis (Eds.), *The new institutional economics and Third World development* (pp. 27–48). Routledge.
- Beck, P. J., & Maher, M. W. (1986). A comparison of bribery and bidding in thin markets. *Economics Letters*, 20(1), 1–5.
- Behnezhad, S., Razmi, S. M. J., & Sadati, S. S. M. (2021). The role of institutional conditions in the impact of economic growth on income inequality. *Journal of Finance and Economics*, 9(1), 11–15.
- Bellù, L. G., & Liberati, P. (2005). *Charting income inequality: The Lorenz curve* (EASYPol Module No. 000). Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).
- Berggren, N. (1999). Economic freedom and equality: Friends or foes? *Public Choice*, 100, 203–223.
- Berggren, N. (2003). The Benefits of Economic Freedom: A Survey. *The Independent Review*, 8(2), 193–211. <http://www.jstor.org/stable/24562685>
- Beşel, F., & Savaşan, F. (2014). Türkiye’de yapısal kırılmalar altında yolsuzluk–ekonomik büyüme ilişkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27), 73–86.
- Beşkaya, A., & Manan, Ö. (2009). Ekonomik özgürlükler ve demokrasi ile ekonomik performans arasındaki ilişkinin zaman serileri ile analizi: Türkiye örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 47–76.
- Bhagat, S. (2020). Economic growth, income inequality, and the rule of law. *Harvard Business Law Review*. Retrieved from
- Biçen, Ö. F. (2020). Politik istikrar ekonomik büyümeyi sağlamada yeterli bir faktör müdür? BRICST ülkeleri üzerine bir inceleme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(43), 119–139.
- Bienen, H. S., Londregan, J., & Van de Walle, N. (1993). Ethnicity, leadership succession, and economic development in Africa. *Institute for Policy Reform*.

- Bilen, A. (2007). Kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı ekonomiyi önlemeye yönelik çabalar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36, 134–143.
- Blancheton, B., & Chhorn, D. (2021). Government intervention, institutional quality, and income inequality: Evidence from Asia and the Pacific, 1988–2014. *Asian Development Review*, 38(1), 176–206.
- Blancheton, B., & Chhorn, D. (2021). Government intervention, institutional quality, and income inequality: Evidence from Asia and the Pacific, 1988–2014. *Asian Development Review*, 38(1), 176–206.
- Bliss, C. J. (1975). *Capital Theory and the Distribution of Income*. North Holland: Elsevier
- Boratav, K. (1991). *1980'li yıllarda Türkiye'de sosyal sınıflar ve bölüşüm*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bozan, M. (2017). Yoksulluk algısına farklı bir bakış. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15), 389–410.
- Brunetti, A., Kisunko, G., & Weder, B. (1997). *Institutions in transition: Reliability of rules and economic performance in former Socialist countries* (Policy Research Working Paper No. 1809).
- Butkiewicz, J. L., & Yanikkaya, H. (2006). Institutional quality and economic growth: Maintenance of the rule of law or democratic institutions, or both? *Economic Modelling*, 23(4), 648–661.
- Campos, N. F., & Nugent, J. B. (2002). Who is afraid of political instability? *Journal of Development Economics*, 67(1), 157–172.
- Carter, J. R. (2007). An empirical note on economic freedom and income inequality. *Public Choice*, 130(1–2), 163–177. <http://www.jstor.org/stable/27698048>
- Chavance, B. (2009). *Institutional economics* (F. Wells, Trans.). Routledge.
- Chong, A., & Calderon, C. (2000). Institutional quality and income distribution. *Economic Development and Cultural Change*, 48(4), 761–786.
- Chong, A., & Gradstein, M. (2007). Inequality and institutions. *The Review of Economics and Statistics*, 89(3), 454–465.
- Commons, J. R. (1931). Institutional economics. *The American Economic Review*, 21(4), 648–657.
- Cowell, F. A. (2002). *Theil, inequality and structure of income distribution*. Stratford-Distributional Analysis Research Programme Papers, 1-16.
- Cural, M. (2009). OECD ülkelerinde gelir dağılımının 1980 sonrası gelişimi ve eşitsizliği azaltıcı müdahaleler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 73–97.

- Çağdaş, Y., & Savaşan, F. (2025). Orta gelir tuzağını etkileyen faktörlerin belirlenmesi: İkili panel logit model analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(2), 262–284. <https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.1577283>
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 59(2), 89–132.
- Çelik, A. (2004). *AB ülkeleri ve Türkiye’de gelir eşitsizliği: Piyasa dağılımı–yeniden dağılım*. Çalışma ve Toplum, Sayı 3.
- Çetin, M. E. (2019). *Türkiye’de gelir dağılımının incelenmesi (1998–2015)* [Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Çetin, T. (2012). Yeni kurumsal iktisat. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 45, 43–73.
- Çiçen, Y. B. (2015). *Türkiye’de ekonomik performansın kurumsal temelleri: Yeni kurumsal iktisat perspektifi* [Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Çingi, S. (1994). Yolsuzluk olgusu ekonomik analizi üzerine notlar. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12, 1–18.
- Dalmar, M. S., Ishak, S., Ibrahim, S., & Hamzah, H. Z. (2024). Foreign aid, institutional quality, and income inequality in Africa: A dynamic panel threshold approach. *Asian Economic and Financial Review*, 14(4), 250–263.
- Dawson, J. W. (2003). Causality in the freedom–growth relationship. *European Journal of Political Economy*, 19(3), 479–495.
- De Haan, J., & Sierman, C. L. J. (1998). Further evidence on the relationship between economic freedom and economic growth. *Public Choice*, 95(3–4), 363–380.
- De Vaal, A., & Ebben, W. (2011). Institutions and the relation between corruption and economic growth. *Review of Development Economics*, 15(1), 108–123.
- Demir, Ö. (1996). *Kurumcu iktisat*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Bilişim teknolojileri ve politikaları özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara: DPT Yayınları.
- Dhrifi, A. (2013). A revisit of the “growth-inequality-poverty” relationship: The role of institutional quality. *International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences*, 2(1), 81–96.
- Doğan, E. (2019). *Kurumsal kalite ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Doğanay, M. A., & Değer, M. K. (2020). Kurumlar ve ekonomik büyüme: Panel veri analizi (2002–2018). *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 75–99.

- Dorofeev, M. L. (2022). Impact of the quality of the institutional structure of the economy on income inequality of households: Results of a cross-national study. *Finance: Theory and Practice*, 26(5), 186–206. <https://doi.org/10.26794/2587-5671-2022-26-5-186-206>
- Dreher, A., Méon, P. G., & Schneider, F. (2014). The devil is in the shadow: Do institutions affect income and productivity or only official income and official productivity? *Public Choice*, 158(1–2), 121–141. <https://doi.org/10.1007/s11127-013-0037-3>
- Dura, Y. C. (t.y.). *Kurumsal iktisat yaklaşımları bağlamında kurumsal yapı-ekonomik büyüme ilişkisi: Teori ve uygulama* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durgun, B. (2025). Savunma harcamaları ve kurumsal kalitenin gelir eşitsizliğine etkisi: Türkiye’den yeni kanıtlar. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 10(26), 234–256. <https://doi.org/10.25204/iktisad.1615428>
- Dünya Bankası. (2024). *Dünya Yönetişim Göstergeleri: 2024 güncellemesi*. <https://www.govindicators.org>
- Eggertsson, T. (2005). *Imperfect institutions: Possibilities and limits of reform*. University of Michigan Press.
- Eğilmez, M. (2012, Mart 2). *Türkiye’de gelir dağılımı*. Kendime Yazılar.
- Eğilmez, M. (2018). *Makro ekonomi: Türkiye’den örneklerle*. Remzi Kitabevi.
- Elveren, A. Y., & Özgür, G. (2016). The effect of informal economy on income inequality: Evidence from Turkey. *Panoeconomicus*, 63(3), 293–312. <https://doi.org/10.2298/PAN1603293E>
- Eralp, A., & Çağdaş, Y. (2023). Türkiye’de kayıt dışı istihdam üzerinde gelir dağılımı ve yoksulluğun etkisi. *Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 7(2), 219–240.
- Erbuğa, G. S., & Gürsoy, A. (2023). Sürdürülebilir kalkınma bağlamında gelir eşitsizliği ve yolsuzluk algısı ilişkiselliği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 15(4), 3011–3028.
- Erdoğan, M. (2020). Hukukun üstünlüğü elkitabı. *Ankara: Özgürlük Araştırmaları Derneği*.
- Feulner, E. J. (2010). Preface. In T. Miller & K. R. Holmes (Eds.), *2010 Index of Economic Freedom*. The Heritage Foundation.
- Freedom House. (2024). *Freedom in the world 2024*. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world>
- Gastwirth, J. L. (1971). A general definition of the Lorenz curve. *Econometrica*, 39(6), 1037–1039.
- Ghura, D. (1998). *Tax revenue in Sub-Saharan Africa: Effects of economic policies and corruption* (IMF Working Paper No. 98/135, pp. 1–25). International Monetary Fund.

- Giray, F. (2005). Yolsuzluk ve yolsuzluğun vergi yapısı üzerine etkileri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 5(9), 93–122.
- Goh, L. T., & Law, S. H. (2019). The effect of trade openness on income inequality with the role of institutional quality. *Indonesian Journal of Economics, Social, and Humanities*, 1(2), 65–76.
- Goh, L., Kaliappan, S., & Ishak, S. (2018). Income inequality and crime: Evidence from a dynamic panel data approach. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 12, 479–490.
- Göcen, S. (2023). Inflation and income inequality linkages: Do institutions matter? *Applied Economics*, 56(48), 5713–5726.
- Göktan, A. (2009). Yolsuzluğun büyüme üzerindeki etkileri ve yolsuzluğu önleme stratejileri. *Çimento İşveren Dergisi*, Temmuz, 20–27.
- Gözlüöl, S. V. (2013). Uluslararası hukuk boyutuyla hukukun üstünlüğü. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1–2), 1423–1454.
- Gujarati, D. N. ve Porter D. C. (2020). *Temel Ekonometri*. 5. Baskı. İstanbul: Literatür Yayıncılık
- Gupta, S., Davoodi, H. R., & Alonso-Terme, R. (1998). *Does corruption affect income inequality and poverty?* (IMF Working Paper No. 98/76). International Monetary Fund.
- Gupta, S., Davoodi, H., & Alonso-Terme, R. (2002). Does corruption affect income inequality and poverty? *Economics of Governance*, 3, 23–45. <https://doi.org/10.1007/s101010100039>
- Güriş, S. (2018). *Panel Veri Modelleri*. S. Güriş (Ed.) *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi* içinde. İstanbul: Der Yayınları, 3-42.
- Gürsel, S., Levent, H., Selim, R., & Sarıca, Ö. (2000). *Türkiye’de bireysel gelir dağılımı ve yoksulluk: Avrupa Birliği ile karşılaştırma* (TÜSİAD-T/2000-12/295). Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD).
- Güven, A. (2007). Türkiye’de iller arası gelir eşitsizliğinde teşvik politikasının rolü: Bir ayrıştırma analizi. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(14), 20–38.
- Gwartney, J. D., Lawson, R. A., & Holcombe, R. G. (1999). Economic freedom and the environment for economic growth. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 155(4), 643–663.
- Hall, R. E., & Jones, C. I. (1999). Why do some countries produce so much more output per worker than others? *Quarterly Journal of Economics*, 114(1), 83–116.
- Hartmann, D., Miguel, R. G., Jara-Figueroa, C., Aristara’n, M., & Hidalgo C. A. (2017). Linking economic complexity, institutions, and income inequality. *World Development*, 93, 75-93

- Heritage Foundation. (2024). Index of Economic Freedom. Heritage Foundation.
- Hodgson, G. M. (2000). What is the essence of institutional economics? *Journal of Economic Issues*, 34(2), 317–329.
- Hodgson, G. M. (2002). Institutional blindness in modern economics. In J. R. Hollingsworth, K. H. Müller, & E. J. Hollingsworth (Eds.), *Advancing socio-economics: An institutionalist perspective* (pp. 147–170).
- Huntington, S. P. (1968). *Political order in changing societies*. Yale University Press.
- İlgin, Y. (1999). *Kayıtdışı ekonomi ve Türkiye'deki Boyutları*. Devlet Planlama Teşkilatı.
- Jahan, I., Pavlik, J. B., & Williams, R. B. (2020). Is the devil in the shadow? The effect of institutional quality on income. *Review of Development Economics*, 24(4), 1463–1483. <https://doi.org/10.1111/rode.12694>
- Jones, E. L. (1981). *The European miracle: Environments, economies and geopolitics in the history of Europe and Asia*. Cambridge University Press.
- Kalay, M., & Çetin, D. (2016). Afrika ülkelerinde politik istikrar ve ekonomik büyüme. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 5(7).
- Kama, Ö. (2016). Kurumlar, kurallar ve büyüme ilişkisi üzerine. *İktisat ve Toplum*, 64, 20–27.
- Kaplow, L. (2002). *Why measure inequality?* (NBER Working Paper No. 9342). National Bureau of Economic Research.
- Karabulut, T. (2014). Türkiye’de kişisel gelir dağılımı araştırmalarının analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9(1-2), 21–36.
- Karaman, B., & Özçalık, M. (2007). Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğinin bir sonucu: Çocuk işgücü. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(1), 25–41. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Kasper, W. (2007). *Ekonomik özgürlük ve gelişme* (B. Akın, Trans.). Liberte Yayınları.
- Kasper, W., & Streit, M. E. (1998). *Institutional economics: Social order and public policy*. Edward Elgar Publishing.
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2010). *The Worldwide Governance Indicators: Methodology and analytical issues* (World Bank Policy Research Working Paper No. 5430, pp. 1–31). World Bank.
- Kayapalı Aslan, B., & Arslan, İ. (2024). Türkiye’de gelir dağılımının sosyoekonomik belirleyicileri üzerine bir çalışma. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4), 1530–1542.
- Khan, M. H. (1996). The efficiency implications of corruption. *Journal of International Development*, 8(5), 683–696.

- Kim, S. (2022). Foreign aid and income inequality. *KDI School of Public Policy & Management Paper*.
- Kirmanoglu, H. (2011). *Kamu ekonomisi analizi* (3. baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Klein, P. G. (2000). New institutional economics. In B. Bouckaert & G. De Geest (Eds.), *Encyclopedia of law and economics* (Vol. 1, pp. 456–489). Edward Elgar Publishing.
- Klitgaard, R. (1998). International cooperation against corruption. *Finance & Development*, March 1998, 4. (s.4).
- Knack, S., & Keefer, P. (1995). Institutions and economic performance: Cross-country tests using alternative measures. *Economics and Politics*, 7(3), 207–227.
- Koçak, E., & Uzay, N. (2018). Demokrasi, ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme: Kurumların rolü üzerine bir araştırma. *Sosyoekonomi*, 26(36), 81–102.
- Koelble, T. A. (1995). The new institutionalism in political science and sociology [Review of the book *The new institutionalism in organizational analysis*, by W. W. Powell & P. J. DiMaggio (Eds.)]. *Comparative Politics*, 27(2), 231–247.
- Krieger, T. (2022). Democracy and the quality of economic institutions: Theory and evidence. *Public Choice*, 192, 357–376.
- Kuznets, S. (1955). Growth and income inequality. *The American Economic Review*, 45(1), 1–28.
- Lambsdorff, J. G. (2001). *Framework document*. Transparency International Background Paper.
- LaPalombara, J. (1994). Structural and institutional aspects of corruption. *Social Research*, 61(2), 325–350.
- Law, C. H., & Soon, S. V. (2020). The impact of inflation on income inequality: The role of institutional quality. *Applied Economics Letters*, 27(21), 1735–1738.
- Li, H., Xu, L. C., & Zou, H. (2000). Corruption, income distribution and growth. *Economics and Politics*, 12(2), 155–182.
- Lui, F. T. (1985). An equilibrium queuing model of bribery. *Journal of Political Economy*, 93(4), 760–781.
- Madni, G. R., & Anwar, A. (2021). Meditation for level of institutional quality to combat income inequality through financial development. *International Journal of Finance & Economics*, 26(2), 2766–2775.
- Malla, M. H., & Pathranarakul, P. (2022). Fiscal policy and income inequality: The critical role of institutional capacity. *Economies*, 10(5), 115.

- Manav, İ. (2024). Yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliğini önlemeye yönelik politikaların sosyal adalet açısından işlevselliği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3)
- Maria-Angels Oliva, & Rivera-Batiz, L. A. (2002). Political institutions, capital flows, and developing country growth: An empirical investigation. *Review of Development Economics*, 6(2), 248–262.
- Martinez-Vazquez, J., Arze, F. J., & Boex, J. (2004). *Corruption, fiscal policy and fiscal management*. USAID Press, (284), 1–24.
- Mauro, P. (1995). Corruption and growth. *Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681–712.
- Meltzer, A. H., & Richard, S. F. (1981). A rational theory of the size of government. *Journal of Political Economy*, 89(5), 914–927.
- Ménard, C., & Shirley, M. M. (Eds.). (2005). *Handbook of new institutional economics*.
- Méon, P. G., & Weill, L. (2010). Is corruption an efficient grease? *World Development*, 38(3), 244–259.
- Moe, T. (1990). Political institutions: The neglected side of the story. *Journal of Law, Economics, and Organization*, 6, 213–253.
- Montes, G. C., & Paschoal, P. C. (2016). Corruption: What are the effects on government effectiveness? Empirical evidence considering developed and developing countries. *Applied Economics Letters*, 23(2), 146–150.
- Náplava, R. (2020). Institutional quality and income inequality: Evidence from post-Soviet countries. *European Journal of Business Science and Technology*, 6(2), 100–112.
- Neri, M. (2019). *Theil general entropy indexes*. *Social Economics and Public Policy*, 1–12.
- Nigâr, N. (2015). The composite impact of institutional quality and inequality on economic growth. *The Pakistan Development Review*, 54(4), 779–791.
- North, D. C. (2010). *Kurumlar, kurumsal değişim ve ekonomik performans* (G. Ç. Güven, Trans.). Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- North, D. C., & Thomas, R. P. (1973). *The rise of the Western world: A new economic history*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- OECD. (2015). *In it together: Why less inequality benefits all*. OECD Publishing.
- Oğuz, F. (2003). *Mülkiyet hakları*. Ankara: Roma Yayınları.
- Oliva, M., & Rivera-Batiz, L. A. (2002). Political institutions, capital flows, and developing country growth: An empirical investigation. *Review of Development Economics*, 6(2), 248–262.

- Olson, M. (1996). Distinguished lecture on economics in government: Big bills left on the sidewalk: Why some nations are rich, and others poor. *The Journal of Economic Perspectives*, 10(2), 3–24.
- Ostrom, V., Feeny, D., & Picht, H. (1993). *Rethinking institutional analysis and development: Issues, alternatives, and choices*. Institute of Contemporary Studies.
- Özbilen, Ş. (1998). *Maliye politikası: Teori, ilkeler, yöntemler ve uygulama sorunları*. Ezgi Yayınları.
- Özdemir, M. Ç., & İslamoğlu, E. (Eds.). (2017). *Gelir dağılımı ve yoksulluk* (2. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Özgüler, V. C. (2014). *Gelir, servet ve yoksulluk*. Cinius Yayınları.
- Öztürk Ofluoğlu, N., Artan, S., & Kalaycı, C. (2018). Kurumsal kalite, ekonomik özgürlükler ve gelir dağılımı ilişkisi: MINT ülkeleri örneği. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(17), 90–107.
- Öztürk, N. (2009). *İktisatta bölüşüm: Kuram ve politika*. Palme Yayıncılık.
- Öztürk, N. (2012). *Maliye politikası*. Ekin Yayınevi.
- Öztürk, N. (2023). *Gelir dağılımının iktisadi analizi* (2. baskı). Ekin Basım Yayınları.
- Öztürk, S., & Küsmez, T. (2019). Sağlık harcamalarının belirleyicileri: BRICS-T ülkelerinin analizi. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 31–47.
- Özveren, E. (2007). Kurumsal iktisat: Aralanan karakutu. In E. Özveren (Ed.), *Kurumsal iktisat* (pp. 15–43). Ankara: İmge Kitabevi.
- Pacheco Jaramillo, W. A., & Malliaros, P. (2025). Income inequality, governance quality, and political engagement: A cross-country analysis of disparities and democratic participation [version 1; peer review: awaiting peer review]. *F1000Research*, 14, 561.
- Persson, T., & Tabellini, G. (1994). Is inequality harmful for growth? *American Economic Review*, 84(2), 600–621.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Harvard University Press.
- Piketty, T. (2017). *Capital in the Twenty-First Century*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Posner, E. A. (2024). How inequality undermines institutions. *Oxford Open Economics*, 3(Supplement_1), i18–i23.
- Rainey, H. G. (2009). *Understanding and managing public organizations*. John Wiley & Sons.

- Rakner, L. (1996). *Rational choice and the problem of institutions: A discussion of rational choice institutionalism and its application by Robert Bates* [Master's thesis, University of Bergen].
- Ravallion, M. (1997). Can high-inequality developing countries escape absolute poverty? *Economics Letters*, 56(1), 51–57.
- Ravallion, M., & Chen, S. (1997). What can new survey data tell us about recent changes in distribution and poverty? *World Bank Economic Review*, 11(2), 357–382.
- Ray, D. (1998). *Development economics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Richter, R. (2000). *Institutional thought in Germany* [Note: This is a corrected version of the one already in the system]
- Richter, R. (2005). The new institutional economics: Its start, its meaning, its prospects. *European Business Organization Law Review*, 6(2), 161–200.
- Rodrik, D. (1999). Where did all the growth go? *Journal of Economic Growth*, 4(4), 385–412.
- Rodrik, D. (2000). Institutions for high-quality growth: What they are and how to acquire them. *Studies in Comparative International Development*, 35(3), 3–31.
- Rose-Ackerman, S. (1997). *Corruption and good governance* (UNDP Discussion Paper Series No. 3). United Nations Development Program.
- Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and government: Causes, consequences, and reform*. Cambridge University Press.
- Rutherford, M. (2001). Institutional economics: Then and now. *Journal of Economic Perspectives*, 15(3), 173–194.
- Rutherford, M. (2004). Institutional economics at Columbia University. *History of Political Economy*, 36(1), 31–78.
- Ruttan, V., & Hayami, W. Y. (1984). Toward a theory of induced institutional innovation. *Journal of Development Studies*, 20(4), 203–222.
- Saidon, R., & Zainal, Z. (2019). Foreign aid, institutional quality and income inequality in developing countries. *Indian-Pacific Journal of Accounting and Finance*, 3(4), 47–59.
- Sameti, M., & Shahchera, M. (2006). Economic freedom, economic growth and government tax revenue in MENA. *Iranian Economic Review*, 10(17), 67–86.
- Sarikovanlık, V., Koy, A., Akkaya M., Yıldırım, H. H. ve Kantar, L. (2019). *Finans Biliminde Ekonometri Uygulamaları: Kavram-Uygulama-Analiz*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Sarkhosh-Sara, A., Nasrollahi, K., Azarbayjani, K., & Bakhshi Dastjerdi, R. (2020). Comparative analysis of the effects of institutional factors and Piketty's

- hypothesis on inequality: Evidence from a panel of countries. *Journal of Economic Structures*, 9(1), 1–28.
- Schneider, F. (2012). *The shadow economy and work in the shadow: what do we (not) know?* (No. 6423). IZA Discussion Papers
- Schneider, F. (Ed.). (2011). *Handbook on the shadow economy*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Schotter, A. (1989). The evolution of rules. *Public Choice*, 62(2), 117–133.
- Schultz, T. W. (1993). The economic importance of human capital in modernization. *Education Economics*, 1(1), 14.
- Scully, G. W. (2002). Economic freedom, government policy and the trade-off between equity and economic growth. *Public Choice*, 113, 77–96.
- Sen, A. (1997). From income inequality to economic inequality. *Southern Economic Journal*, 64(2), 384–401.
- Sen, A., & Foster, J. (1997). *On economic inequality*. Oxford University Press.
- Seyfeddinoğlu Kıymalıoğlu, Ü., & Ayoğlu, D. (2007). Türk imalat sanayiinde illere göre yerelleşme ve kentleşme ekonomilerinin belirlenmesi. *Bilig*, (43), 169–192.
- Seyidoğlu, H. (1992). *Ekonomik terimler ansiklopedik sözlük*. Güzem Yayınları.
- Sharma, B. (2008). Voice, accountability and civic engagement: A conceptual overview. *Oslo Governance Centre, Bureau for Development Policy, UNDP*, 14(2), 1–33.
- Stiglitz, J. E. (2012). *The price of inequality: How today's divided society endangers our future*. W. W. Norton & Company.
- Sturm, J.-E., & De Haan, J. (2001). How robust is the relationship between economic freedom and economic growth? *Applied Economics*, 33(7), 839–844.
- Şahin, H. (2007). *Türkiye ekonomisi* (9. baskı). Ezgi Yayınları.
- Şanlısoy, S., & Kök, R. (2010). Politik istikrarsızlık-ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği (1987–2006). *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1).
- Şaşmaz, M. Ü. (2019). Geçiş Ekonomilerinde Hükümet Etkinliği, Hukukun Üstünlüğü ve Ekonomik Refah Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 150–163.
- Tanzi, V. (1995). Corruption: Arm's-length relationships and markets. In G. Fiorentini & S. Peltzman (Eds.), *The economics of organized crime*. Cambridge University Press.

- Tanzi, V. (1997). Corruption in the public finances. Paper presented at the Eighth International Anti-Corruption Conference, Lima, Peru, September 7–11. (Unpublished manuscript, International Monetary Fund).
- Tanzi, V. (1998). Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures. *IMF Staff Papers*, 45(4), 1–39
- Tanzi, V. (1998). Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures. *IMF Staff Papers*, 45(4), 1–39.
- Tanzi, V., & Chu, K. Y. (1998). *Income distribution and high-quality growth*. MIT Press.
- Taşar, M. O. (2007). Ekonomik özgürlük kavramı ve Türkiye’de ekonomik özgürlüklerin gelişimi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(1), 143–167.
- Taşdemir, Y. (2023). *Kurumsal kalitenin vergi uyumu üzerindeki etkisi: Panel veri analizi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Teyyare, E. (2013). *Kriz, kurumsal kalite ve ekonomik büyüme ilişkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]
- Teyyare, E. (2018). OECD ülkelerinde kayıt dışı ekonomi ve kurumsal kalite ilişkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(1), 51–65.
- Teyyare, E., & Sayaner, K. (2018). Türkiye’de gelir eşitsizliğinin maliye politikası araçları ve kurumsal faktörler açısından analizi ve çözüm önerileri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 309–334.
- Tiffin, A. (2006). *Ukraine: The cost of weak institutions* (IMF Working Paper No. 06/100). International Monetary Fund.
- Tiryaki, H. H. (2013). *Teorik ve ampirik açıdan gelir dağılımı ve işsizlik ilişkisi: Türkiye üzerine bir çalışma* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2012). *Economic development* (8th ed.). Boston, MA: Addison-Wesley, Pearson.
- Tokatlıoğlu, M., & Selen, U. (2017). *Maliye politikası*. Ekin Yayınevi.
- Tosuner, M. (1995). Vergi kayıp ve kaçakları sorununa ilişkin görüş ve öneriler. *Vergi Sorunları Dergisi*, 85, 65–72.
- Transparency International. (2024). *Corruption perceptions index 2024*. Transparency International.
- Tsuru, S. (1993). *Institutional economics revisited*. Cambridge University Press.
- Tutgun, S. (2023). Kurumsal kalite ve kayıt dışı ekonomi ilişkisi. *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*, 8(25), 643–662.

- Tuzcu, A. (2004). *Halka açık şirketlerde kurumsal yönetim anlayışı: İMKB-100 örneği*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- United Nations. (n.d.). *Sustainable Development Goals*. United Nations. <https://sdgs.un.org/goals>
- Uphoff, N. T. (1986). *Local institutional development: An analytical sourcebook with cases*. Kumarian Press..
- Us, V. (2004). Kayıtdışı ekonomi tahmini yöntem önerisi: Türkiye örneği. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, 2004/17
- Ünsal, E. M. (2011). *Makro İktisat*. 9. Baskı. İmaj Kitabevi, Ankara.
- Vatansever Deviren, N., & Yıldız, O. (2014). Bölgesel kalkınma teorileri ve yeni bölgecilik yaklaşımının Türkiye'deki bölgesel kalkınma politikalarına etkileri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 44, 0-9.
- Vazquez, J. M., Arze, F. J., & Boex, J. (2004). *Corruption, fiscal policy, and fiscal management*. Georgia State University, Andrew Young School of Policy Studies.
- Veblen, T. B. (1961). *Theory of the leisure class: An economic study in the evolution of institutions*. Random House.
- Vries, P. H. H. (2001). The role of culture and institutions in economic history: Can economics be of any help? *NEHA-Jaarboek*, 2001, 28–60.
- Williamson, C. R., & Mathers, R. L. (2011). Economic freedom, culture, and growth. *Public Choice*, 148(3/4), 313–335.
- World Justice Project. (2024). *Rule of Law Index 2024*. World Justice Project. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/>
- World Justice Project. (2024). *Rule of law index 2024*. World Justice Project.
- World Justice Project. (n.d.). *Rule of law index*. World Justice Project. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index>
- World Population Review. (n.d.). Political risk index by country. *World Population Review*. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/political-risk-index-by-country>
- Worldwide Governance Indicators, 2024 Update, World Bank (www.govindicators.org), Accessed on 10/30/2024.
- Yamak, T. (2017). Kurumsal kalite faktörlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Körfez ülkeleri örneği. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 1–15.
- Yay, S., & Şataf, C. (2018). Yeni kurumsal iktisat perspektifinden sosyal sermaye. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 1–11.

- Yerdelen Tatoğlu, F. (2020). *Panel Veri Ekonometrisi*. 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık
- Yildirim, A., & Gokalp, M. F. (2016). Institutions and economic performance: A review on the developing countries. *Procedia Economics and Finance*, 38, 347–359.
- You, J.-S., & Khagram, S. (2005). A comparative study of inequality and corruption. *American Sociological Review*, 70(1), 136–157
- Yumuşak, G. İ., & Bilen, M. (2000). Gelir dağılımı-beşerî sermaye ilişkisi ve Türkiye üzerine bir değerlendirme. *K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 77-79.

